



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ANDERS JØRGENSENS ERINDRINGER



KOLDING - KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI
1922

ANDERS JØRGENSENS
ERINDRINGER

ANDERS JØRGENSENS ERINDRINGER

I sine sidste leveår nedskrev fader sine minder fra barndommen og de unge dage. Disse optegnelser — som de kaldes i det følgende — udgør den første halvdel af denne lille bog. Den anden halvdel er hovedsagelig et optryk af, hvad han i forskellige årgange af Meddelelser fra Høng højskoles elevforening har fortalt om sit liv og sin gerning. Jeg har på grundlag af hans egne notitser til indledning givet en lille udsigt over hans slægt, udfyldt mellemrummene mellem hans skildringer, indføjede breve m. m. af betydning og afsluttet med en kort oversigt over faders sidste levetid. Læserne vil straks kende mine indskud på de små forbogstaver i navneordene. — Faders optegnelser er i alt væsentligt gengivet, som han selv har nedskrevet dem. Det samme gælder de anførte breve o. lign. med undtagelse af brevet s. 88 ff.

Det er mit håb, at bogen ikke blot må glæde faders gamle elever og andre venner, der måske selv har hørt ham fortælle meget af det her optegnede, men at den også må kunne interessere almindelige læsere som en lille fordringsløs »skildring af det virkelige liv« i Danmark i vore fædres og bedstefædres tid.

Tormod Jørgensen.

Slægt og Barndom.

ANDERS JØRGENSENS fædrene slægt hørte hjemme i Aegnen mellem Kerteminde og Nyborg. Oldefaderen, Jørgen Andersen, var gårdmand i Skjellerup syd for Ullerslev; bedstefaderen, Peder Jørgensen, var i 23 år ladefoged på herregården Skovsbo i Rynkeby sogn; han var som landsoldat med i København 2. april 1801 og stod under slaget opstillet i reserven. Hans kone, Maren, var datter af Kertemindefiskeren Anders Rude, efter hvem Anders Jørgensen blev opkaldt. Slægten Rude, der vistnok endnu findes i Kerteminde, skal stamme fra Norge. Peder Jørgensen og

Maren fik blandt flere børn sønnen Jørgen Pedersen (1802—1890), der 31. aug. 1827 blev gift med Anne, datter af gårdmand Poul Larsen i Eskildstrup, og kom til at bo i et af „Søhusene“ på Flødstrup mark.

Mødreneslægten stammede fra Ferritslev lidt længere mod sydvest; der var oldefaderen, Hans Pedersen, smed og døde vistnok 1797. Omkring 1760 ægtede han „hittebarnet“ Ane Mortensdatter, der som lille 4—5 års pige skal være blevet fundet af en gårdmand i en skov ved Jordløse (mellem Assens og Fåborg), men fik sig et hjem hos en broder til denne mand, en velhavende, men barnløs gårdmand i Heden (vest for Ringe). Hans Pedersen havde fem børn, blandt dem datteren Karen, som 5. juli 1789 ægtede gårdmand Poul Larsen i Eskildstrup. Om denne sin bedstefader fortæller Anders Jørgensen efter sin moder følgende småtræk: I sin Ungdom tjente han som Ladefoged paa Herregaarden Hellerup (hørende til Ravnholt). Da var det en Morgen, at han var kommen for sildig, og de andre Høstfolk meddelte ham straks, at Herremanden havde haft Bud efter ham, idet de tilføjede: „Det gaar Dig næppe godt.“ Da han saa kom derop til Herremanden, saa laasede denne Døren af, hvorefter han tog sin Ridepisk for at give Morfader en Dragt Prygl. Men denne, der maa have været en stærk Mand, gik hen og lukkede et Vindue op ud til Borggraven i Haven, idet han erklærede, at hvis Herremanden rørte ham, saa vilde han kaste baade Herremanden og sig selv i Graven. Saa lod Herremanden ham i Fred.

En anden Gang, fortalte min Moder, kom Morfader kørende en Aften fra Odense til sit Hjem i Eskildstrup — lidt sent paa Aftenen. Og ved en Bro, som jeg dog har glemt Navnet paa, sprang to Mænd frem, hvorefter den ene greb Hestene ved Tøjlerne, medens den anden nærmede sig Vognen paa en betænkelig Maade, saa Bedstefader forstod, at enten skulde han plyndres eller ogsaa prygles. Men da Nr. 2 naaede Vognen og saa Morfader i Ansigtet, sagde han: „Er det Dig, Poul Larsen, vær saa god og kør videre — og hils Din Kone“ — hvorefter ogsaa Nr. 1 gav Slip paa

Hestene. Men Bedstefader kørte naturligvis til, alt hvad Hestene kunde løbe.

Poul Larsen, der var en munter mand, blev 95 år, 6 måneder og 14 dage gammel og døde vistnok i 1847; Anders Jørgensen var med ved hans begravelse, men husker derom kun, at mens ligfølget var ved kirken, gik han hjemme i gården og vilde lege med gårdhunden, som imidlertid bed ham i den ene finger. Poul Larsen havde seks børn, af hvilke datteren Anne, der var født ved Mikkelsdagstid 1799, som tidligere nævnt ægtede Jørgen Pedersen i Flødstrup. I dette ægteskab fødtes syv børn, Peder, Poul, Maren, Karen, Lars, Hans og Anders. Af dem døde de to piger som små af kighoste. Peder blev skrædder, var med i tre-årskrigen sidste år (1850—51) og døde af brystsyge sommeren 1865. Om ham skriver Anders Jørgensen: „Han har været mig en god Broder.“ Eksempler herpå fortælles i det følgende. Poul var med i krigen 1864 og døde 1897 eller 98. Lars var meget alsidig, idet han fra tid til anden ernærede sig som møller, træskomand, landmand, murer og bager; han døde 1906 og efterlod sig flere børn. Hans var også med i krigen 1864; han faldt 28. juni, da tyskerne gik over til Als, og blev jordet på Sønderborg kirkegård.

Om sin barndom fortæller Anders Jørgensen således: Ovre paa Fyn, et Stykke fra den store Landevej imellem Købstæderne Nyborg og Odense, ligger to Rækker Huse, hver ved sin Side af en Sognevej imellem to Nabobyer. I et af disse Huse — „Søhusene“ — fødtes jeg i Frederik den 6tes sidste Leveaar.*) Naturomgivelserne var dejlige. Først var der Udsigt imellem to Smaaskove ud til Store Bælt, der under stille Vejr laa med sin straalende blanke Flade, og hvor Skibene med de udspændte Sejl som mægtige Strandmaager gled hen over Søens dybe Vande. Til den anden Side laa Hovedbyen med sin ærværdige Kirke, fra hvis herlige Klokker Tonerne næsten daglig klang ud til mine Øren. Til den tredje Side laa Søen — hvorefter Husene havde Navnet — der i mine Barneøjne syntes saa stor, saa stor, og som

*) Anders Jørgensen fødtes 1. marts 1839.

var Tumblepladsen for mange Børn i det meste af Aaret: Om Sommeren som Svømme- og Badested. Og om Vinteren, naar Isen havde lagt sit stærke Dække over den, da kom Egnens Børn langt omkring fra med Slæder, Skøjter eller paa glatskoede Træsko, og saa var Isen den store prægtige Glideflade. Hændte det saa en Aften under stærkt Frostvejr, at Isen sank og derfor under et vældigt Brag løsnede sig langs hele Omkredsen, ja saa troede Børnene i første



Anders Jørgensens barndomshjem.

Øjeblik, at Verden knagede i sin Fuger, og hver af de Smaa søgte hurtigst mulig at naa ind til Bredden; men naar de saa opdagede, at der ingen Fare var, ja saa varede det ikke længe, før Lystigheden var i fuld Gang igen. Og da Vinteren i ældre Dage synes at have været mere langvarig end nu i vore Dage, saa varede selvfølgelig ogsaa Istidens Munterhed længere, end den nu plejer van. — Ja, det var et Barndomsminde, der altid vil ligge i Straaleglans.

Og endelig var der til den fjerde Side ved mit Barndomshjem det dejlige „Mallebjerg“, („Malle“ eller „Magle“ betyder jo stor). Ogsaa her var der storartet Tumbleplads for

Børnene, særlig da naar Sneen dækkede Bjerget, ti saa blev her en Glidebane, mere eller mindre stejl og lang, for Børnene med deres store og smaa Slæder, og som gav dem munter Tidsfordriv i mangan en herlig Time. Fra Mallebjerget var desuden i klart Vejr, særlig i de lyse Sommerdage, en Udsigt over mange Miles Omkreds. Ja, herfra kunde jeg ofte se helt over Storebælt til Sællands Kyst — ja jeg kunde endogsaa tydelig se fire Kirker derovre (vistnok Raklev og Rørby Kirker nord ude og Kirkestillinge og Boslunde Kirker mere sydlig). Og ofte, naar jeg stod og saa disse Kirker i det Fjerne, drømte jeg om at komme ud i Verden, ligesaa langt som den Tjener, min gode Moder havde fortalt om, der med sit Herskab havde været saa langt ude i Verden, saa hans Hattepuld havde rørt ved Himmels Skyer. Og mens jeg stod med det lyse Syn for Øjet og med Drømmelængslerne i mit Sind, øgedes den Rejse-længsel, der gennem hele min Ungdom og en god Del af min Manddomstid fyldte mit Sind — i Reglen hvert Foraar og Sommer — og stundom om Efteraaret med. Og da var jeg vist aldrig gladere, end naar jeg med Randselen paa Ryggen og med Vandringsstaven i Haand stod færdig til at vandre ud i den vide Verden.

Men foruden Mallebjergets herlige Slædeplads og dets mægtige og kaldende Udsynspost ejede det endnu en Himmelhøje. Ti i Mallebjerget havde der en Gang boet en Trold. Herom fortalte en Gang en gammel Pige, da hun og jeg sammen bedede med Køerne i Grøften nedenfor Bjerget. Og at dette havde sin Rigtighed, bekræftedes jo ved de mange „Vættelys“, Børnene fandt nede i den store Grusgrav i Mallebjerget.

Ja det var herlige Omgivelser. Og da jeg var den yngste i Søkendflokken — der var 4 Brødre foruden mig — saa fik jeg ogsaa Lov til at gaa som den lille Askelad — en hel Del ene i det kære Hjem. Men jeg lærte snart at være hjemme i mine Omgivelser. Jeg var saaledes endnu kun en lille Svend, da jeg, naar Foraaret kom, kunde være med at spille Pind — eller „Jeppe“, som vi kaldte det — eller spille

Bold eller Kegler eller være med at passe Køerne, hvorved en Gang en af Køerne tog mig paa sine Horn og kastede mig hen ad Grøften, og hvor jeg faldt ned paa en skarp Flintesten, der slog et dybt Hul ind i Kinden ved Øjet, hvorefter der blev et Ar hele mit senere Liv. Eller ogsaa kunde jeg flytte Faarene, naar de da ikke vilde stange, hvad enkelte undertiden vilde. Jeg holdt ogsaa nok af at fange Brødrenes Duer, hvad der dog en Gang endte med, at jeg beholdt den ene Dues Hale i mine Hænder, mens den fløj sin Vej. Om Vinteren var det ogsaa en yndet Sport at fange Smaafugle, der dog i Reglen fik Lov til at flyve igen. Eller om Sommeren, naar man kunde finde Bremsereeder paa de høje Enge eller paa Grøftekanter (Bremses eller Humlebier er det samme) og saa uden for mange Stik kunde faa deres Honningkager og suge Honningen af, for bagefter at lægge Kagerne tilbage i Rederne igen. Ja en Gang lod jeg mig lokke til at lukke for et Bistade ved at stikke en Pind ind i Flyvehullet, saa Bierne ikke kunde slippe ud; men dette fortrød jeg dog bagefter og gik derfor hen for at se, hvor glade de vilde blive ved at kunne komme ud igen. Og efterat Pinden derfor var trukken ud, blev jeg staaende for at se paa deres Glæde; men dette satte de ikke Pris paa — men vrede som de var blevne over at have været indespærret paa en dejlig Dag, fo'r de derfor løs paa mig og stak mig i Ansigtet saadan, saa jeg blev næsten blind deraf i flere Dage.

Et Minde fra den samme Barndomstid var, da jeg — sammen med en ældre Broder — var oppe i Hovedhyen hos en Gaardmandskone med en Katteskilling. Konen, som vilde gøre det rigtig godt for os to Smaadrenge, skar dejligt Smørrebrød til os, men lagde — uheldigvis — meget gammel Ost paa Maden, noget vi jo ikke holdt af, hvorfor vi i al Stilhed pillede Osten af Brødet og gemte den i Kurven, hvori vi havde haft Killingen. Og da vi saa kom ud paa Vejen, lagde vi Osten i Grøften.

Det var ogsaa i den Alder, jeg to Gange var ved at drukne. Den første Gang var i en vandfyldt Eng, hvori der var en dyb Grav, som ingen af de andre Børn, der løb og

vadede der, vidste af. Og da saa endelig en Nabodreng fik mig trukken op af Graven, var jeg bevidstløs, men efter at de andre Børn havde tumlet nogen Tid med mig, kom jeg endelig til Live igen. Og det første, jeg sagde, var: „Jeg vil hjem til Moder“.

Den anden Gang, jeg faldt i Vandet, var i en Tørvegrav, hvori Børnene havde en Del lange Stager, som de skød fra den ene Bred til den anden, idet Stagerne skulde forestille Skibe. Men ved den Leg bøjede jeg mig for langt ud og faldt saa paa Hovedet i Graven. Den Gang slap jeg dog op ved min egen Hjælp, ved som mine Brødre sagde med Lat-ter, at jeg „hundesvømmede“.

Imidlertid kom den Tid, da Lærdommen skulde begynde. „Nu har jeg lært de andre Drengene at læse“, sagde Moder til Fader en Aften, efter at han var kommen hjem fra sit Arbejde, „og nu kan Du jo lære Anders dette“. Jeg var da 6½ Aar. Og paa 3 Aftener lærte jeg alle Bogstaverne. Men da Moder saa skulde til at læse med mig og ikke havde anden Læsebog end de storstilede Stykker i Luthers Katekismus, saa kneb det tit. Ofte naar Læsetiden kom, naar Moders Tid om Dagen passede for hende, saa gemte jeg mig — og havde jeg ikke naaet at faa smuttet væk, saa bad jeg: „Mor, maa det ikke være til i Morgen?“ Det gik derfor smaat med Læsningen. Saa da endelig 7 Aars Alderen var naaet, og jeg den første Skoledag skulde læse for den gamle Lærer, Crone, saa sagde denne efter endt Prøve: „Du kan ingen Ting!“ Men dette tog jeg mig heller ikke videre nær. Og derfor maatte Moder i den første Skoletid stadig passe paa at faa hørt mig i Lektierne, før jeg gik i Skole — det var 3 Dage om Ugen. Men saa en Dag i Skolen, da Læreren var vred — og det var han næsten daglig — og jeg saa ikke rigtig kunde Lektien, sagde Læreren meget vredt til mig: „Hvis Du ikke kan Din Lektie ordentlig næste Gang, saa skal jeg sandelig lære Dig.“ Men herover blev jeg saa forskrækket, saa fra den Dag skulde jeg nok sørge for at kunne mine Ting — til stor Forundring for Moder, der ikke kunde forstaa, hvordan den Forandring saa pludselig var

kommen. Og da jeg saa først var kommen over de første Vanskeligheder og begyndte at forstaa de sære sorte Tegn — ja saa kom ogsaa Lysten til Læsningen, saa fra den Tid gik det i Grunden som af sig selv.

I Skolen gik jeg regelmæssig hver anden Dag i syv Aar — i 3 Aar i første Klasse og i 4 Aar i anden Klasse. I første Klasse fik Børnene Nummer den Dag, de blev optagne til Skolegang. Jeg fik ved min Indtrædelse Nr. 27, og det Nummer beholdt jeg i 3 Aar. I anden Klasse fik jeg at begynde med Nr. 30, men efter endt Examen for hvert Halvaar fik Børnene Nummer efter deres Dygtighed, og der var jeg Nr. 1 i de to sidste Aar af min Skolegang. Da Læreren var en gammel Mand og havde tabt Lysten til sin Gerning, og da Børneantallet var meget stort i hver Klasse — en Tid endogsaa 72 Børn i én Klasse — saa var Undervisningen kun meget tarvelig. Det Hele bestod i Indenadslæsning, lidt Regning og Skønskrivning samt Balles Lærebog og Balslevs Bibelhistorie (lærte udenad paa Ramse); det var saa omtrent det Hele. Og naar Børnene ikke kunde Lektierne, saa vankede der Prygl — og det vankede der vel omtrent daglig. Læreren havde to store røde Pletter i Panden, og det var det første, Børnene saa efter om Morgenen, naar Læreren kom ind i Skolen; ti var Pletterne blegrøde, saa var han i det gode Lune, og saa var der ikke saa stor Fare den Dag; men var de stærkt mørkerøde — og det var de vist for det meste — saa var han vred, og saa vankede der mange Prygl. En Dag fik hele Klassen — 72 Børn — Prygl allesammen. Og det eneste, der glædede os midt i al Skriget og Skraalet, var, at Læreren bagefter selv var bleven rigtig træt. Prygleredskaberne var enten Kæppe eller Rebstumper eller Spanskrør eller Linealer. De forsvandt nemlig stadigvæk; ti mange af de Børn, der kom først i Skole om Morgenen, puttede dem ned under Skolegulvet i et Hul i Gulvet. Skolegulvet var nemlig det halve lagt med Sten og den anden Halvpart med Brædder, og i Sankningen af dette Gulv var en Aabning, og derind under forsvandt Tugteredskaberne. Saa de Kæppe, Stokke, Linealer, Spanskrør og Rebstumper,

der er funden nede under Gulvet, da dette i sin Tid under Skolens Ombygning blev brudt op, har sikkert været mange.

Men jeg klarede mig let. Og Læreren kaldte mig snart „Mesteren“, et Navn, som jeg ikke syntes om, men som Moder smilede over, da jeg fortalte det hjemme for hende. Hun har nok forstaaet noget andet derved end hendes lille Søn. Og i det sidste Aar, jeg gik i Skole, blev jeg ofte sat til at undervise Kammerater i Skønskrivning, hvori jeg iøvrigt selv ikke var ret dygtig; men det var jeg ikke i noget undtagen i at remse Lærebog og Bibelhistorie op. Læreren lærte os egentlig ikke noget. I Regning kom vi hen og viste Læreren de regnede Stykker, og han sad med Facitbogen og hørte os, og var saa Stykkerne rigtige, ja saa kunde vi gaa videre. Men kom vi og spurgte om, hvordan vi skulde regne nye Stykker, saa saa han gerne lidt paa Stykkerne, og saa sagde han: „I skal spekulere“, og dermed fik vi Lov at gaa. Over Religionen katekiserede han daglig, men den eneste Religionstime, jeg husker, var en Dag, da Læreren sagde til Børnene: „Der er en Slags Mennesker, I skal vogte Jer for, Børn, det er de saakaldte „Hellige“, for det er de største Kæltringer, der kan gaa paa Jorden!“ Og naar jeg kan vedblive at huske den Skoletime, er det, fordi min gode Skolekammerat fik Taarer i sine Øjne ved at høre denne Udtalelse; ti hans Forældre kaldtes „Hellige“. Og det var dette, der gjorde mig saa ondt. Ja, det var en sølle Undervisning. Og da derfor Læreren den sidste Dag, Børnene før Konfirmationen var i Skole, holdt en Tale til dem og blandt andet sagde, at nu lagde de vel sagtens Bøgerne paa Hylden for Eftertiden, saa sagde jeg i mit stille Sind: „Ja saadan vil jeg da gøre“. Jeg var bleven grundig ked af Skolen. Det var for mig bleven en „Trædemølle“.

I Hjemmet gik Livet sin jævne Gang; jeg lærte af Brødrene at binde Børster, at karte Moders Uld — et halvt Pund daglig — at „flamme“ eller virke Strømpebaand osv. i de Dage, jeg ikke var i Skolen. Og om Aftenen, især naar Vejret var lyst, legede jeg sammen med Nabobørnene. Særlig var der en Leg, som i Efteraarets Aftenstunder gik med usæd-

vanlig Glæde, det var „Kaputten“, der her paa Sælland kaldes „Klapop“. Hvor var Opfindsomheden dog ikke stor hos Kammeraterne for at kunne narre „Kaputmanden“. Saa byttede man Huer, saa krængede man Trøjerne, saa fordrejede man Mælet osv., saa at Børnene kunde undertiden nøde en Dreng til at være „Kaputmand“ en hel Aften. Der var da ogsaa en Dreng, som klagede sin Nød for sin Fader en Gang og fik denne til at blande sig i Sagen. Saa en Aften kom han og vilde prygle de andre Dreng, der da flygtede omkring og gemte sig i andre Hjem, ogsaa i mit, indtil Uvejret var drevet over. Eller ogsaa samledes Børnene om Aftenen hos en Nabo, der kunde fortælle Eventyr for dem. Og han blev da tigget saalænge herom, indtil han tilsidst lod sig bevæge til at fortælle for os. Og mange saadanne fornøjelige Eventyr „rystede“ vi ud af hans Lommer, som vi kaldte det. Da Skolen jo var saa fattig paa Historier og Eventyr, saa maatte vi søge til andre Steder for at faa lidt Næring for Fantasien. Der var især en Væver, som undertiden kom i mit Hjem, og han blev da tigget saa længe for at fortælle Historier, indtil han tilsidst gav efter. Men det var gerne frygtelige Spøgelseshistorier, som han fortalte, og som gjorde mig saa angst, at jeg næsten ikke turde vove at gaa i Seng om Aftenen. Iøvrigt blev der jo lyttet til alle de Historier, der fortaltes, ikke mindst til Spøgelseshistorier og til Heksehistorier. En saadan, som Fader fortalte, skal her følge:

I Landsbyen Hjulby, ikke langt fra Nyborg, boede der en Gang en meget klog Smed. Saa en Dag kom der en Karl fra Byen hen til ham og vilde gerne have at vide, hvordan det hang sammen, at naar han tærskede Sæden og kastede Negene fra Laden ned paa Tærsegulvet, saa skete det ofte, at der trillede Hønseæg med ud paa Gulvet; men de gik aldrig i Stykker. Hvor kom de Æg fra? Og hvad skulde de der? Smeden forklarede da Karlen, at det var en Mand, der kunde sidde i sit Hjem og tage en Del af den Sæd, Karlen tærskede af Halmen, naar Manden først havde faaet saadanne Æg sat ind i Sæden. „Og vil Du gerne vide, hvem

der sætter disse Æg i Sæden, saa tag et Par med her hen en Aften, saa skal Du faa ham at se.“ Naa, Karlen kom saa hen hos Smeden en Aften med et Par Æg. Smeden var gaaet i Seng, men sov ikke. Og han bad sin Kone tage sig en bestemt Bog inde i Skabet. Karlen lagde Mærke til, da Smeden begyndte at læse i den, at der var røde Bogstaver paa Titelbladet. Og da Smeden saa havde læst lidt, kom der en Mand fra Byen meget ilsomt ind ad Døren, men han var kun halvt paaklædt — det saa ud, som om han havde faaet meget travlt paa en Gang med at komme afsted fra Hjemmet. Manden havde et lille Ærinde til Smeden og blev saa siddende og samtalede. Det endte saa med tilsidst, at de alle tre skulde have en Pægl Brændevin at drikke. Den kostede 4 Skilling, og saa foreslog Smeden, at den, der hentede Brændevinen, skulde drikke frit, og de to andre skulde betale hver 2 Skilling. Nu vilde Manden, at Karlen skulde gaa efter Brændevinen, men Smeden forlangte, at Manden skulde gaa. Da han saa var gaaet efter Brændevinen, spurgte Smeden Karlen, om han vidste, hvorfor Manden vilde have ham til at gaa? Hvad Karlen jo ikke kunde vide. „Jo, for saa var Du ikke kommen i Seng i Nat“, sagde Smeden. „Men for at Du kan faa Ro til det, saa skal Du, naar Du kommer inden for Porten, passe paa, at de første tre Skridt, Du gaar frem derindenfor, dem skal Du gaa baglæns tilbage.“ Hvad Karlen sikkert ogsaa nøjagtigt har gjort.

Ja, saadanne Historier fortæltes der mange af, og jeg lyttede til og troede Historierne som fuldt sande. Særlig var Troen paa Hekse meget stærk. Saaledes boede der i Fattighuset en gammel Kone, som det var en almindelig Tro om, at hvis hun, naar hun mødtes med nogen, kunde naa at faa hilst først, saa fik Vedkommende Uheld. Karlen, der kørte Sæd i Høsten, vilde da vælte med Læsset, Børnene, der gik i Skole om Morgenen, vilde da faa Prygl den Dag osv. At den gamle Kone var bleven saa vant til at hilse paa Folk, længe før hun naaede dem, var ganske naturligt; thi saadan blev hun selv hilst, da ingen vilde tillade hende at naa at faa hilst først. Men Folk troede, at hun stræbte efter at naa

at faa hilst først for at kunne faa Magt over dem. Og naar hun saa havde hilst og føjede sit: „Haa, haa, haa!“ til — lidt snøvlende — ja, saa vidste Folk Besked.

Et morsomt Træk af Hekseri oplevede jeg i min Barn-dom. En Dag kom nemlig Nabokonen styrtende ind til Moder med det Udraab: „Nej, kom dog straks, Anne, saa skal Du dog bare se, hvad det Skarn N. N. har gjort. Han kom ind for lidt siden og bad om en Glød til sin Pibe (den Gang havde man ikke Tændstikker), og saa straks efter, at han var gaaet, gjorde han denne Ulykke!“

Hvad var der da sket? Jo, hendes Mælkehylder med alle Mælkefadene og med andre Spisevarer paa, som havde deres Plads under Loftsbjælken, var falden ned paa Gulvet, saa Fadene var slaede i Stykker, og Mælken, Smørret og det Hele var spildt og flød rundt om paa Gulvet. Sammenhængen var rimeligvis denne, at henimod Jul — og dette var vist ved Juletid — saa samlede Husmødrene sammen paa den Smule Mælk, de den Gang havde i Vintertiden, til Julebagningen. Og nu havde Nabokonen vel nok overlæst sine Hylde, der kun var daarligt sømmet fast under Bjælken. Og saa kan det vel tænkes, at Manden, der fik en Glød til sin Pibe, har lukket Døren lidt haardt efter sig, og den Smule Rysten, som derved fremkom i Bjælkelaget, har været tilstrækkelig til, at de overlæssede Hylde, der hvilede paa de to daarlig fastsømmede Knægte, kunde falde. Men derfra og til, at Manden kunde gøre den stygge Heksegerning, var dog et langt Spring. Dog, mere skulde der ikke til i de Dage, for at en Mand kunde blive beskyldt for at øve Hekseri.

En stor Lykke er det for Børn, som har en Moder, de tør betro sine Hjerteanliggender til. Og den Barndomslykke havde jeg. Her et Eksempel. Der var nogle Drengene — og blandt dem var jeg — som havde faaet den stygge Vane at kaste med Sten efter Smaafugle. Og en Middag, da jeg saa en Spurv flyve ned bag en Halmdynge, kastede jeg i min tankeløse Uvane en Sten over Dyngen imod det Sted, hvor jeg tænkte mig Fuglen sad. Og da denne saa ikke fløj op, maatte jeg om at se, hvor den var bleven af, og da laa den

død, ramt af Stenen. Dette gjorde mig saa ondt, saa jeg øjeblikkelig løb hjem og fortalte Moder det hele. Og da hun saa hertil svarede: „Hvis den lille Fugl nu har en Mage og maaske smaa Unger i sin Rede, som Fuglen maaske har været ude at søge om Føde til, hvad tror Du saa, de tænker, naar de venter den tilbage, men den ikke kommer, og de aldrig faar den at se mere?“ Og jeg forstod, at det var en stor Synd, jeg havde gjort, ved at kaste Stenen efter Fuglen. Ja, saa stærkt et Indtryk gjorde det paa mig, saa jeg aldrig siden har kunnet nænne at kaste Sten efter Smaafugle mere paa den Maade — heller ikke kan jeg taale at se Børn gøre det, uden at jeg maa advare derimod.

Ja, det var en velsignet Moder, jeg havde; hun hyggede ikke blot om mig tidlig og sildig — lagde en varm Sten i min Seng, naar det var koldt om Vinteraftenerne, og bad Fader vor over mig, naar jeg var kommen i Seng — men hun søgte paa alle Maader at pleje om mig. Havde jeg maaske — især en Vinterdag — været til Mølle en halv Mil borte efter Gryn eller Mel eller Malt og haft et større Læs paa Trillebøren — især den strænge Vej op ad den lange, sandede Bakke — ja, saa vankede der gerne en Pandekage med Sirup paa. Eller havde jeg været ude en Sommerdag at bede med Kørerne i Vejgrøften, ja, saa vankede der gerne en Tallerken tyk Mælk med Fløde paa og derpaa igen revet Brød og Sirup osv. Ja, det er dejligt, naar Børnene, alt som de vokser til, kan føle Trang til at takke Gud for Moder og Fader og bede Gud velsigne dem. Ja, Gud være evig takket for den søde Moder. Særlig staar dog én Erindring lyslevende for mig om mine Forældres rørende Kærlighed. Vistnok omkring ved 12 Aars Alderen fik jeg Halssyge, hvorfor Fader søgte over til Lægen — vel mindst en halv Mil borte. Og efter at dene havde hørt, hvordan Sygdommen ytrede sig, sagde han: „Det gør mig ondt for Dem, min gode Mand, for Drengen er død inden i Morgen!“ Jeg mindes endnu tydelig, da Fader kom hjem fra Doktoren og sagte berettede denne Udtalelse for Moder — med hvilket vemodsfuldt Blik de saa paa deres lille yngste Søn, og hvor hastig Fader

derefter maatte afsted igen til Apotheket, der laa halvanden Mil borte, for at faa den af Lægen anordnede Medicin. At Fader har skyndt sig den tre Mil lange Tur, er sikkert, men dog skulde der Tid til, før han kunde være tilbage med Medicinen — mindst en 3 a 4 Timer maatte der gaa med. Og i al den Tid gik Moder og puslede om sit Barn med bange Anelser. Jeg mindes ogsaa endnu, hvor tydelig jeg følte Øjeblikkets Alvor. Det var, som Vejret skulde berøves mig, som om jeg lidt efter lidt skulde kvæles. Men jeg husker ogsaa klart, hvorledes jeg i denne Nød i mit Indre bad Vorherre i Himlen, om jeg maatte leve, om jeg igen maatte blive rask og vokse op og blive et godt Menneske. Omsider kom Fader med Medicinen, som jeg skulde have en Spiseskefuld af for hver ti Minutter, indtil jeg kom til at kaste op. Men det varede noget, saa jeg maatte vist have Medicin 5 a 6 Gange, før Opkastningen begyndte; men saa blev denne ogsaa meget kraftig. Og skønt det gjorde ondt at skulle vedblive — med lidt Mellemrum — at kaste op omtrent en hel Time, saa var det dog mærkeligt nok, at for hver Opkastning lindede det i Halsen, og dermed svandt ogsaa Faren. Saa efter nogle Timers Forløb lavede jeg kraftigt op — til straalende Glæde for de kære Forældre. Nu gik Sundheden rask fremad, og jeg kom vel derfor nok temmelig tidlig af Sengen, saa der omtrent 8 Dage senere kom et Eftersmæk; men ved Hjælp af samme Slags Medicin som første Gang kom jeg mig snart fuldkommen. Men aldrig glemmer jeg mine Forældres store, rørende Kærlighed. Ej heller glemmer jeg Guds forunderlig kærlige Bønhørelse af min Bøn. Ti nu er der gaaet over 60 Aar, siden Lægen udtalte, at jeg var død inden næste Morgen; men endnu er jeg rask og rørig og kan takke Gud for en velsignet Sundhed igennem det lange Liv.

Noget, der glædede mine Forældre og mig selv ikke mindst, var min dejlige Sangstemme. Om Sommeren gik jeg derfor ofte i de stille Aftener ude paa Marken og sang for de gamle Nabokoner, som jeg da vidste gik og lyttede til Sangen. Ja, en Gang, da Naboen havde Fremmede, havde Nabokonen bestilt mig til at komme og synge for deres

fremmede Gæster om Aftenen. Og dette glædede jeg mig meget til. Jeg havde i den Anledning gjort et Udvalg af mine maaske langt over hundrede Sange, som jeg da allerede den Gang kunde, og som nu skulde synges ved den Lejlighed. Og alt som Aftenen led paa, ventede og ventede jeg, at Budet skulde komme og hente mig. Men Tiden gik, og omsider blev jeg søvning og gik i Seng, saa da Budet endelig kom, saa sov jeg sødelig. Men da jeg Dagen efter hørte, at der havde været Bud efter mig, gjorde det mig alligevel ondt, at Budet ikke var kommet, inden jeg blev søvning; ti jeg vilde alligevel saa gerne have sunget for de fremmede Gæster.

Mit Forhold til mine Kammerater var i Almindelighed saare venligt. I Skolen nød jeg mine Kammeraters Agtelse paa Grund af min Dygtighed. Og tidlig blev jeg Fredsmægler imellem de stridende Parter, hvoraf der jo stadig var nok. Jeg blev ogsaa tidlig fortrolig med at fortælle Historier for dem, især da jeg fik laant Saxos Danmarkshistorie i Skolen — næsten den eneste Bog, der fandtes. Den Bog læste jeg med stor Glæde. Og naar jeg saa gik sammen med Kammeraterne hjem fra Skolen, saa fortalte jeg for dem af Saxos Historie, som jeg kunde hele Stykker af udenad, og det var til gensidig Glæde for begge Parter. Kun hvor jeg syntes, at der kom Raahed frem hos Kammeraterne, traadte jeg myndigt op og søgte at tvinge det tilbage. Dette førte forøvrigt en Gang til, at jeg kom op i et Slagsmaal. Og det gik saaledes til:

I Hovedbyen boede en velhavende Gaardmand, der kun havde en eneste Søn; han var velbegavet, lidt yngre end jeg, og hans Navn var Klavs. Penge havde han i Reglen Overflod af; ti, som han selv fortalte, han undersøgte gerne sin Faders Lommer om Aftenen, naar denne var gaaet i Seng, og de løse Penge, som Klavs da fandt — og det var nok mange, da Faderen plejede at lægge en Del af sine Penge løse i Lommerne — dem tog Klavs. Paa Grund af disse mange Penge fik han ogsaa mange Venner; ti han sparede ikke paa Pengene. Naar saaledes Kagekonen kom til Skolen — i Reglen én Dag om Ugen — saa spurgte hun gerne først efter

Klavs, og var han i Skolen, saa fik hun Handel, og saa delte han ud med rund Haand. Derfor kunde han ogsaa faa Kammeraterne til næsten hvad han fandt paa. Og saadan var det da ogsaa en Eftermiddag, Børnene gik hjem fra Skolen, at Klavs forlangte en enfoldig Dreng til at gøre en daarlig Gerning, som oprørte mig, der vilde forbyde det. Herover kom Striden, der udartede til, at Klavs rev en Haandfuld Brændenælder op, hvormed han vilde prygle mig. Men da jeg var den stærkeste, saa rev jeg Brændenælderne til mig og pryglede Klavs med dem. Hvorefter Klavs og den Flok, der fulgte ham, skyndte sig hjemad, medens jeg og den Flok, der fulgte mig, kom bagefter. Børnene havde nemlig efter Slagsmaalet delt sig i to Lejre. Da Klavs saa naaede Hovedbyen, hvor hans Hjem var, standsede han, til den sidste Flok kom, hvorefter han spurgte mig, om jeg vilde vente lidt. „Ja, det kan jeg gerne“, sagde jeg. Men da saa Klavs var gaaet, sagde Kammeraterne til mig: „Skynd Dig at gaa; ti Klavs er gaaet hjem for at hente sin Fader, og saa véd Du ikke, hvad han gør.“ „Nej“, sagde jeg, „det gør jeg ikke; jeg har ikke gjort noget, jeg behøver at løbe for“, og jeg blev derfor staaende med alle Kammeraterne, der vilde se Slutningen paa denne Sag.

Klavs var imidlertid ikke gaaet efter sin Fader, men var gaaet ind i sine Forældres Frugthave og havde plukket sin Skolepose fuld af Æbler og Pærer (Skoleposen havde vi Bøgerne og Tavlen og om Morgenen Skolemaden i). Og med al denne Frugt kom han tilbage til mig og spurgte: „Vil Du have disse?“ „Ja, Tak!“ sagde jeg. Og dermed var Freden sluttet. Men fra den Dag havde jeg endnu større Indflydelse iblandt Kammeraterne, en Indflydelse, jeg dog søgte at nytte i en god Retning. Saavidt jeg mindes, var Slagsmaalet med Klavs baade det første og det sidste i al min Skoletid.

Hvad der i min Barndom optog mig meget, var den første slesvigske Krig (1848—50). En Dag i mit 9. Aar, da jeg kom hjem fra Skolen, fik jeg af min ældre Broder Peder,

der var Skrædder og sad i Hjemmet og syede, den Meddelelse: „Kongen er død, og nu faar vi Krig“. Denne Meddelelse greb mig nu ikke særlig, uden for saa vidt den fyldte mig med Forventning om alt det nye, der nu vilde komme. Og da saa Krigen brød ud, og Soldaterne marserede fra Nyborg ad Odense til, saa var det min som vel alle Smaadrenge Lyst, om vi kunde faa fri og saa møde paa Landevejen og følges med Soldaterne en halv eller en hel Mil, og kunde vi endvidere faa Lov til af Soldaterne at gaa eller løbe ved Siden med et Gevær paa Nakken, da saa meget bedre — noget Soldaterne jo gerne gav os Lov til.

Og da Aaret 1848 var et saare bevæget og begejstret Aar, saa hørtes der jo meget, ligesom der ogsaa blev sunget meget. Mangfoldige Sange blev da skrevet og sunget ud over Landet — sunget ikke mindst af Børnene. Jeg husker meget tydeligt en Dag, da en Kammerat kommer og siger: „Vil Du høre en Vise?“ Og nu synger han: „Den Gang jeg drog afsted“, Vers efter Vers. Og jeg lærte Ord og Tone ligestraks og sang den nu tidlig og silde. Det var den første Krigssang, jeg lærte. Og den blev Indgangen til mange, mange kønne, baade muntre, men ogsaa vemodige Sange. Og hvor fulgte vi Børn dog ikke Begivenhederne med Opmærksomhed! Den Gang var det kun smaat med Aviserne, men gerne mindst én Dag om Ugen kunde vi dog faa fat i en Avis ved Skolen. Og saa maatte jeg læse for hele Flokken om de sidste Nyheder fra Krigsskuepladsen. Og da de allerfleste af Skolebørnene havde nære eller fjærnere Slætninge med i Krigen, saa vidste de allerfleste ogsaa igennem Breve snart et, snart et andet Nyt derovre fra. Og naar større Slag holdtes, saa kunde vi Smaadrenge i Reglen høre Kanonernes Torden, især naar vi gravede et lille Hul et Spadestik dybt i Jorden og lagde Øret derved til; ti saa forplantede Lydbølgerne sig med Lethed igennem den faste Jordskorpe, saa Kanonernes Drøn lød for os, som var det kun ganske kort borte. Særlig det vældige Slag ved Frederits, den 6. Juli 1849, hørtes overmaade tydeligt. Og kun faa Dage efter lød Sangen trindt

omkring: „Dansken har Sejer vunden, Hurra, Hurra! Tysken sin Grav har funden, Hurra, Hurra! Paa vore grønne Enge, Hurra, Hurra! Leve de danske Dreng, Hurra, Hurra!“

Og naar saa en eller anden af Soldaterne, som havde været med i Krigen og maaske havde været med i et eller andet af de store Slag, kom hjem, ja, hvor flokkedes vi da om en saadan, og hvor lyttede vi ikke til hans Skildringer. Og hvilken Fest var der ikke for de hjemkomne Krigere i det Hele. Vi følte jo, hvordan Kampen var ført, for at vi maatte kunne leve i Fred og Ro i Hjemmet.

Ja det var en bevæget Tid. Og midt under Krigen fik Danmark sin Frihed, Grundloven underskrevet af Kongen den 5te Juni 1849. Ved denne Frihedslov faldt mange gamle snærende Baand og mange Uretfærdigheder. Saaledes skulde nu herefter enhver vaabenfør Mand være pligtig til at være Soldat, hvad kun Landboernes, Gaardmændenes og Husmændenes, Sønner hidtil havde været pligtige til. Derved blev ogsaa den raa Behandling, som Soldaterne hidtil havde været udsatte for, lidt efter lidt ophævet. Og det for Bønderne saa forhadte Hoveri blev ogsaa ophævet. Det havde i Tidens Løb ført meget daarligt med sig i mange Retninger. Jeg har selv engang været til Hove og kørt Gødning og mindes, da jeg kom tilbage med Køretøjet til Gaardmanden, og denne spurgte, hvordan det var gaaet, og jeg i min Troskyldighed svarede, at jeg syntes ikke, der blev bestilt ret meget — da var der en gammel Mand til Stede, der øjeblikkelig svarede: „Tys!“ Det maatte der ikke tales højt om. At man søgte at slippe saa let fra Arbejdet som mulig, var jo bleven en indgroet Vane, saa naar Ladefogden ikke saa det — og han kunde jo ikke være alle Steder paa én Gang — saa var det vist ikke saa sjældent, at et Læs Gødning blev væltet i Grøften istedenfor at køres den tit lange Vej ud paa Marken. — Ja, det var godt, at den gamle Uret blev hævet.

Allerede meget tidlig var jeg taget af den bestemte Forvisning, at Gud i Himmelen saa mig og fulgte min Færd med sit fadermilde Øje. Men den første Gang, jeg ret levende kom til at føle den usynlige Guds Nærhed, var en tidlig

Vintermorgen, da jeg kom til at høre min ældre, troende Broder bede højt til Helligaanden. Formodentlig har han ikke anet, at jeg laa vaagen. Men denne herlige Broder, der senere fik saa stor og god en Indflydelse paa sin lille Broder, var selv tidlig bleven aandelig vakt til alvorligt Kristenliv og følte derfor ogsaa Trang til flittigt at bede. Denne Morgen blev jeg altsaa Ørenvidne til min ældre Broders fromme, inderlige Bøn, hvad der greb mig forunderlig; ti jeg følte, at der maatte være en usynlig til Stede, som Broder talte med, og som derfor ogsaa jeg maatte kunne tale med i Enrum.

Fra den Stund ønskede jeg mig en Bibel at læse i, men Hjemmet ejede ingen Bibel, og et Forsøg, Fader en Gang gjorde paa at faa en af de undertiden gennem Bibelselskabet solgte billige Bibler, lykkedes ikke, saa en Bibel fik jeg først under min Konfirmationsforberedelse, da min kære Skolekammerat laante mig en fra sit Hjem, hvor de havde to, og den brugte jeg da ogsaa flittig. Den Vinter var for mig iøvrigt saare velsignet, ja ret en Tid med aandelig Grøde: ti den gamle elskelige Provst Krarup kunde sidde saa mild og venlig og tale med Børnene om den kære, kære Gud og Fader, saa flere af Børnene kom til Frelsen den Vinter. Og da derfor Konfirmationsdagen kom, da var jeg vel forberedt, saa Løftets Aflæggelse var mig en Glæde og i fuld Forstaaelse med det Liv, jeg herefter helst vilde leve i Fremtiden, og hvorefter jeg har stræbt indtil denne Dag, da disse Linier nedskrives.

Første Ungdom.

Anders Jørgensens endnu bevarede skudsmålsbog meddeler, at han blev „udskreven af Langetved Skole forrige Aar og confirmeret ved Paaske dette Aar med megetgod × Kundskab og megetgod Opførsel og delagtiggjordes dernæst i Alterets Sacramente. Flødstrup Præstgd. d. 21de April 1853. Ove Krarup.“ Af samme bog ses fremdeles, at han har tjent Frands Hansen, Flødstrup, „troe og flittig“ fra 1ste maj 1853 til 1ste maj 1854, og Jørgen Andersen sammesteds „troe og

villig“ fra 1ste maj 1854 til 1ste maj 1857 og endelig Hans Hansen, Langtved, „villig og tro“ i et halvt år, hvorefter han 30. oktbr. 1857 har meldt afgang til Dalby sogn nord for Kerteminde for at komme på Kolds derværende højskole. Om disse år af sit liv fortæller han i øvrigt således:

Som Barn havde jeg Lyst til at komme til Skolegerningen. Den Lyst vakttes for en Del ved, at vor Skolelærer, Crones, Søn Christian, der var et Par Aar ældre end jeg, ofte gik og fortalte mig, at han skulde paa Seminariet for derefter at blive Skolelærer. (Han blev ogsaa senere Lærer i Sønderbroby paa Fyn.) Og naar han saadan gik og samtalede med mig, kom der en stærk Længsel op i mig efter at maatte følge ham paa denne Vej. Dette var saa meget naturligere, som jeg i Skolen var Nr. 1 og i adskillige Skoletimer blev sat til at hjælpe de andre Skolebørn, særlig med Skønskrivning, hvilket Skolefag jeg kun selv var tarvelig udviklet i. Men den gamle Lærer saa nu noget ret dygtigt i mig og kaldte mig ofte „Mesteren“.

Imidlertid naaede jeg Konfirmationen. Og da jeg vidste, at mine Forældre, skønt de havde god Lyst til at hjælpe mig fremad, savnede de fornødne Pengemidler hertil, saa turde jeg aldrig omtale min Længsel og mine Ønsker om denne Sag for dem. Og Følgen heraf var, at jeg kom ud at tjene, det første Aar hos Gaardmand Frands Hansen, Flødstrup. Og da jeg saa var bleven for stor til at tjene som „Dreng“ og for lille til at tjene som „Karl“, saa flyttede jeg hen til Naboen, Gaardmand Jørgen Andersen, hos hvem jeg blev i 3 Aar, indtil jeg endelig besluttede mig til at gaa Skolevejen.

Den første Sommer jeg tjente, passede jeg i Reglen Kreaturerne. Og naar jeg om Sommermorgenerne Kl. 4 kom ud i Marken for at flytte Kvæget og var kommet igennem Hegnsledet og havde faaet dette lukket, og jeg saa gik hen over de grønne Agre frem til, hvor Kvæget stod, ja da var det ikke sjældent, at jeg lukkede Øjnene, mens jeg gik, og saa mig selv gaa i en Skole og holde Skole for mange Børn. Dette var mig saa fornøjeligt, saa jeg vistnok mange Morgener gik saaledes i vaagne Drømme og holdt Skole. Derved øgedes jo den

gamle Længsel, men da jeg altid kom tilbage til Pengespørgsmaalet, saa endte det bestandig med: Det nytter Dig ikke at gaa og drømme herom. Du maa finde Dig i Din Skæbne og saa se at blive en flink og dygtig Karl, der kan hævde Din Plads iblandt de andre Karle.

Skønt jeg kun var lille af Vækst, saa havde jeg dog ret gode Kræfter samt let ved at faa Haandelaget til de forskellige Arbejder. Og dette har meget at sige; ti en ung, lille Karl, som har et godt Haandelag, har tit meget lettere ved at udrette endogsaa svære Arbejder end den store og stærke Karl, som mangler dette Haandelag. Jeg slog derfor mine Skoletanker til Side og trøstede mig ved, at jeg nok lidt efter lidt skulde blive baade en flink og en dygtig Karl.

I denne min første Tjeneste var jeg saa uheldig at komme til at tjene sammen med en Karl, der syntes, at vi Karle skete Uret af Madmoder. Den Gang var det ikke almindeligt, at Tjenestefolkene fik Kaffe om Hverdagen, men kun om Søndagen. Min Madmoder, der selv satte Pris paa en lille Kaffe-taar, undte nu ogsaa sine Piger lidt med — ogsaa om Hverdagen. Og naar saa Karlen og jeg stod og tærskede nede i Laden, saa kunde vi, naar vi passede vel paa, se dem alle, naar de drak Kaffe derinde i Stuen ved Kakkellovnen. „Saa, nu skal Du se, nu drikker de Kaffe igen“, sagde Karlen. Og hans Nysgerrighed og — desværre — hans Misundelse smittede mig med, saa jeg lidt efter lidt bildte mig ind, at vi egentlig led en stor Uret.

Og en Søndag, jeg kom hjem hos mine Forældre, fortalte jeg jo vidt og bredt om al den Uret, vi led. Men til min Lykke var min kære Broder Peder tilstede, og han spurgte mig, og jeg svarede, vel sagtens ret aabenmundet. Endelig havde han faaet at vide, hvad han ønskede, og saa spurgte han: „Hør, lille Broder, er det godt Brød, I faar?“ Jeg: „Jo, Brødet er meget godt.“ Han: „Men kan I faa saa meget af det, som I ønsker at spise?“ Jeg: „Jo, det mangler der ikke paa.“ Han: „Har I godt Øl?“ Jeg: „Øllet er godt, og vi kan ogsaa faa saa meget, vi ønsker at drikke“. Og lidt mere spurgte han vist om. Endelig sagde han: „Hør, lille Broder,

hvad mangler Du egentlig? Du kan faa saa megen god Mad og saa meget godt Øl, Du ønsker. Hvad ønsker eller mangler Du saa mere?“ Og jeg maatte tilstaa, at set med det Syn havde vi det egentlig godt, og at det var en Uret ikke at skønne derpaa. Fra den Stund brød jeg mig ikke mere om at se Pigerne drikke Kaffe.

Mens jeg tjente hos Frands Hansens, hændte det om Vinteren, at der blev stjaalet et stort Stykke Lærred fra Madmoderen, som hun havde liggende paa Bleg i Haven. Istedendfor nu at søge Politiet drog Manden hen til en klog Mand, som jeg ikke véd, hvem var. Og han kom saare glad tilbage og fortalte os, at den kloge Mand havde lovet, at Lærredet skulde nok komme tilbage. Og hvis Frands Hansen ønskede det, skulde Tyven endvidere miste sit ene Øje. Og da han jo nok ønskede dette, saa gik vi jo alle i Spænding for, at vi skulde faa at se Manden eller maaske Konen, der havde mistet sit ene Øje.

Men Lærredet kom aldrig mere, saavidt mig bekendt, og ingen mistede sit Øje. Alt sov blideligt hen. Men ofte har jeg senere tænkt paa, at hvis noget Menneske i vor Nærhed paa den Tid havde kommet til Skade med et Øje, hvad jo godt kunde have sket, ja saa var sikkert Vedkommende bleven erklæret for en Tyv. Saa let gik det vist ofte til i gamle Dage med at faa Skyld for et eller andet.

Saaledes blev min gode gamle Oldemor, der boede i Ferritslev, erklæret for en Heks, fordi en Mand i Ferritslev ikke kunde kerne Smør af sin Fløde. Han søgte saa Raad hos en klog Mand, der tillige fortalte ham, at den, der var Skyld i dette (for der var jo altid nogen Skyldige i saadant, mente Folk), kunde han faa at se, naar han næste Morgen vilde staa tidlig op og gaa ud; ti den første, som han da saa, var Heksen. Og da min Oldemor var en meget flittig Kone og var tidlig oppe om Morgenens, saa var hun den uheldige, som Manden først fik at se, og saa var hun Heksen. Ja, mere skulde der ikke til.

Hen i Sommeren, mens jeg tjente hos Frands Hansen, var der Sommermarked i Nyborg, og dertil skulde jo alle

de Karle og Piger, der kunde undværes fra Hjemmet, samt Husbonden, saa der blev kun hjemme „vor Moer“ og Drengen (det var mig). Jeg skulde passe Kreaturerne og skære Hakkelse til dem. Imidlertid har vel vor Moer ment, at vi to skulde ogsaa have vor Morskab; ti just som jeg var i Færd med at skære Hakkelsen, kommer hun ned i Foderloen, hvor jeg stod, med en Strippe Vand, som hun øser over Hovedet paa mig. Selvfølgelig forstod jeg Spøgen og ud efter hende. Jeg fik fat i en Spand Vand, og da hun løb ind i Bryggerset og derfra videre ind i Mellemstuen med Lergulv, og jeg ikke kunde naa at komme derind, før hun fik lukket Døren, saa smed jeg min Spandfuld Vand efter hende, saa Vandet flød hende om Fødderne og drev omkring paa Gulvet. „Nej, nu skal Du dog faa!“ raabte vor Moer efter mig. Og mens jeg reddede mig ud i Haven, fik hun en ny Strippe Vand og efter mig med. Og for at redde mig løb jeg ud over Urtebedene, dem jeg med Lethed kunde hoppe over uden at træde i dem, hvad Madmoder ikke kunde, saa for ikke at nedtrampe sine egne Urtebede maatte hun nøjes med at kaste sin Strippe Vand efter mig paa lang Afstand, altsaa uden at ramme mig. Naturligvis foregik alt dette under bragende Latter.

Om Vinteren var det paa min Fødeegn — og vistnok paa det meste af Fyn — Skik, at hver Gaardmands Kone én eller to Gange om Vinteren havde „Kartegilde“. Det bestod i, at paa en bestemt Eftermiddag eller Aften kom Pigerne fra Byens andre Gaarde til denne Gaard, hvor Gildet holdtes, og hvor de da kartede Konens Uld. Arbejdet var naturligvis gratis, men til Gængæld vankede der god Mad og rigelig Kaffe til Gildet, der sluttede omkring ved Midnat. Ved et saadant Gilde blev der fortalt Historier, sunget muntre Viser og ført megen Spøg og Lystighed. Og da Pigerne jo ikke kunde holde ud at sidde og karte hele Aftenen, saa blev der gerne hen paa Aftenen et Pusterum, og dette blev almindelig nyttet til et eller flere Skælmsstykker. Det var saaledes meget almindeligt, at Pigerne listede sig ind i Naboernes Gaarde — ind i Karlekamrene, hvor de saa „spejede“ Sen-

gene, det vil sige: Fik Bunden øverst og Dynerne paa Bunden. Undertiden bar de ogsaa Sengklæderne bort og gemte dem, særlig i Bagerovnen. Det hændte ogsaa en Gang, at Pigerne gemte Karlens Sengklæder i Huggehuset, og da Tjærerkanden, hvormed man smurte Vogne, havde sin Plads der, saa kom en Del af Sengklæderne i Tjæren.

Hos min Madmoder havde vi saadan et Kartegilde, og mange Piger var samlede der om Aftenen, og der blev jo altsaa Lystighed. Midt under denne hvisker vor Moer til mig, at jeg kunde liste mig ned og speje Pigernes Senge, hvad jeg ogsaa gjorde. Men da de opdagede det i god Tid og redte Sengene op igen, saa listede jeg mig anden Gang derned; men da havde de sat en Balje Vand foran Sengen for at fange dem, der mulig forsøgte det igen. Jeg slap dog vel uden om Vandbaljen og havde allerede faaet en Del Sengklæder paa Nakken for at gemme dem i Ovn. Men imidlertid havde nok Madmoder hvasket Pigerne noget i Ørene, og nu kom de listende, just som jeg skulde afsted med Sengklæderne. Selvfølgelig blev der nu Lystighed, hvad vor Moer gottede sig meget over.

Imidlertid, hen paa Aftenen forsvandt alle Pigerne. Og for at sikre Karlens og min Seng spurgte jeg Husband, om jeg ikke skulde gaa ud og fodre Hestene. Derude i Foderloen lyttede jeg saa, om der var noget at høre. Og lidt efter hørte jeg en af Pigerne komme listende forbi Foderloen hen til den næste Dør, der førte ind til en Reserve-Hestestald, som paa den Tid benyttedes til Stald for to Fedesvin. Og indenfor den Stald var Karlens og mit Kammer. Døren var kun til at lukke med et Baand, som blev bunden om et Søm. Det var derfor ikke sjældent, at naar vi kom for at gaa til Sengs om Aftenen, saa stod Døren aaben, og Grisene havde været derinde og pyntet op i vort Kammer med det fugtige Lergulv. Ja saadanne Karlekamre havde vi i de Dage.

Men altsaa, i det Øjeblik, Døren aabnedes ind til Grisene, begyndte disse at gøre Støj, hvorfor Pigen hviskede: „Gøs, gøs, ti stille!“ Nu forstod jeg, at det gjaldt vor Seng, og ganske sagte listede jeg ud af Foderloen og hen og lukkede

Stalddøren, idet jeg først hviskede: „Gøs, gøs, ti stille!“ Derefter gik jeg ind, som om intet var i Vejen, i Haab om, at Pigen var lukket inde. Men noget efter kom hun dog ind. Og da saa Karlen og jeg ved Midnatstid skulde til Sengs, naada! Ja Sengen var høj nok ved Hovedet og ved Benden, men i Midten var der et Hul saa dybt, at hvis vi virkelig var kommen i Seng i den Stilling, saa havde Hoved og Fødder nok naaet hinanden. At Madmoder gjorde Løjer hermed, var en Selvfølge. Ja, der var megen Skæmt og Spøg i Livet i de Dage, og vi følte os som hjemmehørende hos Husbond og Madmoder.

Det var den Gang almindeligt om Sommeren, at naar vi havde spist vor Aftensmad, saa samledes Karlene ude paa Gaden og fordrev Tiden med Løjer og Lystighed. Og var der saa en Karl, der var tarvelig begavet, saa blev han let Skive for de andres Vittigheder.

Det var den første eller den anden Sommer, jeg tjente, da tjente der en Karl i Nabogaarden, der var saa tarvelig begavet. Han kunde om Aftenen staa og se op i Maanen, mens han sang: „Hører det, I Piger smaa, I maa ikke græde“ osv. Naar saa de andre Karle kunde faa ham ind i deres Kreds, saa blev der jo megen Latter. Nu var det saa en Søndag Aften, at de havde faaet ham fat, og Latteren var skraldende. Jeg stod lidt udenfor Kredsen, men lo med af bedste Evne. Saa kom min ældre Broder Peder gaaende der forbi, og da han hørte al denne Lystighed, saa standsede han og spejdede efter, om jeg var med. Jo, der fik han Øje paa mig, og straks kom han hen til mig og bad mig følge med sig lidt. Da vi saa var kommen lidt bort fra Kredsen, spurgte han, hvad Lystigheden gjaldt. Og jeg fortalte da det Hele. „Altsaa“, sagde min Broder, „naar Vorherre har givet nogen bedre Gaver end andre, saa bruger de disse Gaver til at haane og ringeagte de mindre begavede med. Det er dog en forunderlig Maade at sige Vorherre Tak paa for hans Gaver. De burde jo være venlige mod disse ringere stillede og hjælpe dem til Rette paa bedste Maade.“

Og jeg følte, at min kære Broder havde Ret. Jeg har der-

for siden den Tid aldrig kunnet taale at se, og endnu mindre glædet mig, naar nogen haaner andre, der er ringere begavet end de selv.

Det var Skik, at én eller to Gange hver Vinter, naar Husbonden kørte til Staden med Korn, saa kom Karlene med. Vi kørte da altid med 2 Læs en saadan Dag; Karlen kørte den forreste Vogn, og Husbonden sad ved hans Side, og Lillekarlen eller Drengen kørte saa den bagerste Vogn. En saadan Dag gjorde Købmanden Stads af Karlene. De fik gratis Punsch samt hver en Pose (Karduse) Tobak i Tilgift. Jeg var vist 16 a 17 Aar, da jeg en saadan Dag fik foræret en Karduse Tobak. Og da jeg stod i Købmandens Butik, just som Lysene tændtes, fik jeg Øje paa nogle smaa, smukke Piber, der hang ovre i Krogen; en saadan, syntes jeg, kunde passe for mig. Og jeg havde allerede Haanden i Lommen for at faa Pengepungen op og skulde spørge om Prisen paa en saadan Pibe. Just i dette Øjeblik kom Husbonden og bad mig besørge et Ærende i Byen, som han havde glemt. Og villig, som jeg var, ilede jeg straks afsted, idet jeg tænkte, at jeg kunde købe Piben, naar jeg kom tilbage. Men da jeg kom tilbage, var Karlen og Manden ved at spænde for deres Vogn, og jeg maatte altsaa ud for at spænde for den Vogn, jeg kørte, saa jeg kom ikke mere i Butikken. Da jeg kom hjem, forærede jeg Karlen min Tobak og har senere aldrig været fristet til at købe Tobak eller bruge nogen Slags Tobak.

Jeg kan aldrig mindes, at jeg har drukket mig fuld: men jeg har to Gange været paa Vej til at blive det. Den første Gang var en Sommerdag, jeg gik og mejede. Det var meget varmt Vejr, og jeg kunde næsten intet spise, men jeg tørstede saa meget mere. Og da vi i Høsttiden altid drak „gammelt Øl“, der jo var ikke lidt Spiritusholdigt, saa mærkede jeg hen paa Eftermiddagen en underlig Tunghed i Hovedet, som om jeg skulde falde. „Mon det ikke er, hvad man kalder at blive fuld“, tænkte jeg og besluttede mig til ikke at drikke mere, men at spise istedenfor. Og saa gik det hen, uden at

nogen af de andre mærkede det. Men jeg var fra den Tid forsigtig med at drikke gammelt Øl uden ogsaa at spise til.

Den anden Gang var den 3. Sommer, jeg tjente. Vi havde da en Karl, der ikke kunde meje. Denne Karl og Husmanden gik tit og fortalte hinanden, hvordan de skulde drikke hinanden under Bordet den Aften, vi fik indhøstet. Og ganske rigtig! Efter at vi den Aften havde spist, blev de siddende. Jeg sad imellem dem. Og nu begyndte Drikkeriet. Da jeg mærkede, hvad det gjaldt, søgte jeg ved et Paaskud at slippe ud, hvorefter jeg gemte mig i en Halmstak, der stod i Gaarden, og hvorfra jeg kunde se, hvad der foregik inde i Stuerne. Husbonden kom lidt efter ud og søgte efter mig, da han frygtede for, at jeg var bleven fuld. Men efter at jeg havde sagt ham, at jeg fejlede intet, men at jeg ikke vilde ind mere, gik han.

Da de saa ved Midnatstid endelig holdt op, saa vilde Karlen følge Husmanden hjem; men Husbonden bad Pigen og mig om at følge med. Og det kunde nok behøves; ti noget uden for Byen faldt Husmanden, og da vi ikke kunde bære ham, maatte vi hente hans Trillebør og køre ham hjem paa til hans Kone. Og da vi saa skulde tilbage med Karlen, blev det et stort Arbejde. Han kunde nemlig ikke staa paa Benene; saa vi maatte omtrent slæbe ham paa vore Arme den meste Vej. Endelig kom han da i Seng, men lidt efter fik han saadan en Opkastning, saa det flød omkring ham, og samtidig kom der en saa afskyelig Lugt, saa det var næsten ikke til at være i Kammeret om Natten. Næste Dag var han saa saare elendig, og jeg tænkte: „Mon han dog nu ikke skammer sig saa meget, saa han herefter aldrig mere smager Brændevin“, hvad jeg dog ikke véd, om han gjorde. Men jeg personlig havde faaet en tilbørlig Afsky for Drikkeriet.

Den Sommer fik jeg ret Brug for alle mine Kræfter og mit gode Haandelag. Vi havde, som allerede nævnt, faaet en Karl, der var saa kejtet i sit Haandelag, saa han ikke kunde meje — eller som vi kaldte det „høste“ med Leen. Naar han forsøgte det, saa hug han gerne Lespidsen i Jorden, og saa var

Leen jo snart saa ødelagt, saa den ikke kunde bruges mere, før den igen blev sleben — eller som vi kaldte det „hærdet“. (Leens Hærdning bestod i, at man paa et Staal, der omtrent lignede en Harvetand med et fladt, firkantet Hoved, hvilket Staal med Spidsen var slaaet fast i et fastliggende Stykke Træ, med Pennen af en Hammer bankede Eggen paa Leen saa tynd, saa den behøvede ingen Slibning. Denne Hærdning maatte foretages i Middagshvilen eller i Aftenstunden, gerne daglig, saalænge der endnu var Sæd at høste.) Og da vi nu havde den Skik, at efter en „Høster“ gik en „Binder“, og jeg var Binder efter Karlen, som ikke kunde høste, saa forlangte Husbonden, at vi skulde bytte, saa jeg blev Høster, og han Binder. Naturligvis havde jeg nær bleven lidt indbildsk heraf, især naar jeg om Aftenen kom ud paa Gaden sammen med de andre Karle, der jo ikke glemte at rose mig herfor. Dette gik vel snart over igen. Men værre var det, at jeg nær havde faaet en legemlig Skade af dette Arbejde; ti mine Lemmer var i den Alder jo ikke nær sammenvoksede tilstrækkeligt til at kunne magte dette svære Arbejde. Særlig husker jeg en Eftermiddag, hvor Husbonden vilde høste bag efter mig for, som han sagde, at lære mig at høste. Vi havde den Skik, at vi flyttede én Fod for hvert Hug vi tog, ikke begge Fødder for hvert Hug, saaledes som Skik er her paa Sælland. Og nu sagde Husbonden, at jeg skulde prøve, om jeg kunde flytte Foden saa langt frem for hvert Hug, saa jeg kunde træde hen i Leen. Men under dette stadige Forsøg tog jeg større og større Hug, saa hvert blev omtrent en halv Alen bredt i det mindste, og jeg ved hvert Hug saaledes fik mere og mere Korn at skære af, hvad der naturligvis gjorde Arbejdet strængere og strængere. At jeg blev træt, er overflødig at tilføje.

Til alt Held for mig stod vor Nabo — ogsaa en Gaardmand — paa Skelgrøften og saa dette. Og han kom nu over til os og sagde: „Nej hør, Jørgen Andersen, nu er det vist bedst, at jeg løser den lille Anders af lidt og prøver en Holmgang med Dig.“ Jeg fik saa Lov til at hvile, mens de to Mænd, der var gode Venner, gik en Holmgang med hinanden, hvad der

jo tillige var fornøjeligt at ligge og se paa. Men snart var Holmgangen sluttet, og saa maatte jeg have fat igen. Ja, den Sommer var temmelig stræng for mig, men ogsaa den fik Ende. Og da November kom, fik vi en dygtig Karl, saa nu kunde jeg holde mig tilbage.

Om Vinteren tærskede Karlen og jeg al Sæden med Haandplejel — det var vel omkring ved 250 a 300 Tdr. Sæd, der høstedes aarlig paa en saadan Gaard med ca. 50 Tdr. Land Ager foruden Skoven og Tørvemosen — omtr. 6 a 10 Tdr. Land. Saa vi havde jo dagligt Arbejde ved Tærskningen Vinteren igennem indtil Kyndelmisse, den 2. Februar; ti da skulde Karlene i hver Gaard have aftærsket, og hvis Nogen efter den Dag hørtæske, saa maatte de døje de andre Karles Spot. Saavel den Vinter, jeg var hos Frands, som de 3 følgende Vintre hos Jørgen Andersen tærskede jeg altsaa selvanden al den avlede Sæd. Vi begyndte gerne at tærske Kl. 6 om Morgenen og holdt først op, naar vi ikke kunde se mere om Aftenen. Middagshvile havde vi kun lidt af, maaske en halv Time. Men det var et fornøjeligt Arbejde med megen Afveksling; ti naar Halmen var tærsket, saa skulde den bindes, og Sæden renses, naar vi havde faaet en stor Dynge, og derefter skulde den bæres paa Loftet eller køres til Mølle eller til Staden (Kerteminde) at sælges.

Naar saa Sæden var optærsket, saa skulde vi gøre Arbejde i Huggehuset, det vil sige: Vi skulde gøre mange af de Arbejder, som nu Snedkerne og Hjulmagerne laver. Drengen skulde lave Tøjerpæle, River og andre Ting, og Karlen lavede Harvebulle, Hammeler, Vognfjælle, Hjulbøre osv. Med Huggehusarbejderne gik der en to a tre Uger, alt eftersom Vejret var; ti var dette godt, saa begyndte man at hugge Gærdsel i Skoven (hver Gaard havde som nævnt sit Stykke Skov, 3 a 5 Tdr. Land). Og denne Gærdsel blev saa kørt til de Gærder — Jordvolde eller Grøfter — hvorpaa der skulde flettes Hegn. Gærdefletningen blev tit udført, mens Sneen endnu laa i tykke Lag, idet Gærdestavene blot blev bankede ned igennem det gamle Gærde, som der gærdedes ovenpaa, og naar saa længere frem i Tiden Sneen var smeltet, og Jorden

optøet, saa først blev Stavene bankede dybt nok i Jorden. Var det derimod nye Gærder, der skulde rejses, saa begyndtes der først paa dem, naar Jorden var saa optøet, saa Stavene kunde bankes dybt nok ned, før Fletningen med Gærdselen begyndtes.

Efter at være færdige med Gærderne begyndte vi at grøfte saavel de gamle, hvor der trængtes til det, som de nye Grøftvolde, hvis saadanne skulde rejses. Og hermed gik Tiden, indtil vi kunde begynde at pløje, harve og tilsaa Markerne. Og naar dette var til Ende, havde man Brakjorden at behandle og Bundgrøfter at oprense eller nye at grave (Jorderne var jo ikke drænedes den Gang) samt Gødningen at køre ud. Endvidere havde vi Tørveskæringen (hver Mand havde jo sin Tørvemose). Derefter kom Høsletten og senere Høsten. Efter Høsten kom saa Vintersædens Saaning, Kartofflernes Optagning, Humlens Plukning, der gerne foregik om Aftenen, efter at Humlen var skaaret ned og baaren ind om Dagen — samt Jordens Efteraarspløjning og saa endelig Vintertærskningen. Ind imellem alt dette kom jo ogsaa Husenes Tækning, hvortil vi lavede Langhalmen om Vinteren, Væggenes Klining, hvor det tiltrængtes, samt Husenes Kalkning. Roedyrkning var den Gang ukendt. Kort sagt: Foruden Kreaturerens Pasning var der Arbejder nok til de forskellige Aarstider.

Til Tækningen skulde der bruges en Del Tækkekæppe, som blev tagen af Gærdselen, og som lagdes oven paa hvert Lag Halm og bandtes fast med Pilevidjer, dem vi kaldte „Vøjre“. Herfra har man Gaaden: „Hvormange Snit skal der til en velvættet Vøjre?“ — „Velvættet“ betød: vel tilskaaren. Men til en vel tilskaaren Vidje skulde der selvfølgelig ikke flere Snit.

Ved Tærskningen om Vinteren skulde Drengen hver Søndag skære Kosteris og binde en ny Kost til Loen eller Laden, saa kunde man bruge de gamle Koste i Stalden og i Gaarden. Den Gang kendte man jo ikke til at købe sine Koste eller Børster, dem bandt man selv. — Og da man selv høstede Hamp, saa spandt og lavede man selv Hamperebene, baade de stærkeste og de ringere Sorter.

Om Aftenen den første Vinter, jeg tjente, paatog jeg mig at vugge lille Maren. Og da de plejede at lade hende sove om Dagen, saa maatte jeg tit sidde længe og synge for hende og vugge hende, før hun faldt i Søvn. Ellers nyttede jeg Aftnerne til at virke (flamme) Strømpebaand; herfor fik jeg saa Garn til et Par til mig selv, medens jeg for Vugningen fik Tøj til en Vest af min Madmoder, Anne Hansen. Den anden Vinter paatog jeg mig at karte Uld om Aftenen; men hvor langt jeg kom hermed, husker jeg ikke. Men den 3dje Vinter fik jeg Lyst til Læsning. Og Søndag imellem Jul og Nytaar bad jeg — efter Kirkefærden — min kære Provst Krarup, der havde konfirmeret mig, om at laane mig Bøger, hvad han beredvillig gjorde. Og en af de første, han laante mig, var „En Pilgrimsvandring“ af John Bunyan*). Ved Læsningen i denne Bog blev jeg saa grebet den Søndag Eftermiddag, saa jeg begyndte at synge: „Vor Gud, han er saa fast en Borg.“ Og da Karlen, Hans Jensen, kom til, sang han med. Ja, det var en underlig, bevæget Stund; det var som et Besøg, jeg fik af Helligaanden; ti fra den Stund vaagnede det Aandsliv i mig, som jeg vel tidligere havde fornummet, men som atter var indsovet, men som fra denne Stund af aldrig mere skal slumre ind — saa haaber jeg — men følge mig igennem Døden over i Evigheden.

Fra den Stund fik jeg en mægtig Higen efter at høre og læse Guds Ord, men samtidig en særlig Modbydelighed mod alt, hvad jeg mente ikke kunde forliges eller forenes med Livet i Gud. En god Hjælp heri havde jeg ved mine flittige Besøg hos min rare Ven, Skomager Hans Pedersen**), der boede lidt henne i Byen. Han og hans Søster Ane kunde saa rart tale med mig om de Ting, der hører til Guds Rige, og styrke mig

*) John Bunyan (1628—1688), engelsk baptist, sad for sin tros skyld 12 år i fængsel og skrev der ovennævnte bog.

**) Hans Pedersen var lam fra fødselen og lærte derfor skomagerprofessionen. Han var en from mand, der efter evne søgte at hjælpe andre mennesker til troen, t. eks. ved i 1896 at udsende en ny udgave af et lille skrift fra 1833 af provst J. F. Boesen, „Christelige råd og formaninger“. Hans Pedersen døde 24. decbr. 1915, 93 år gammel, var altså 17 år ældre end Anders Jørgensen.

i mit Forsæt om fra nu af at ville tjene Herren. Og tit, naar jeg om Vinteraftnerne gik hjem fra dem, og jeg saa op til de tindrende Stjærner paa Himmelen, forekom det mig, som om Gud, min himmelske Fader, sad der i det Høje og saa med Smil ned paa mig, sit lille, svage Barn. Kort sagt: Min Opvækkelse kom ikke med Frygt og Bæven, men med Hjærtens Glæde og med Tak og Lov.

Imidlertid, da jeg nu ikke vilde følge med de Unge længere til Dans og anden Lystighed, saa kom snart den Snak ud, at jeg var bleven tosset, og adskilligt maatte jeg døje af Spot og Haan. Dog, dette bekymrede mig ikke videre. Jeg vidste jo, at nu var jeg paa Livets Vej, hjem til Vorherre. — Rygtet havde imidlertid ogsaa bragt Bud herom til mine Forældre, og min Fader var derfor stærkt optaget af at ville tale mig til Rette herom. Da jeg derfor første Gang derefter besøgte mit Hjem, bad jeg Gud om at hjælpe mig. Og nu traf det sig saaledes, at min Fader ikke var hjemme, og da min kære Moder begyndte at tale med mig om al den Folk snak, der gik om mig, og jeg saa fik forklaret min gode, velsignede Moder, hvad det gjaldt om, saa fik hun Taarer i Øjnene og var nu vel tilfreds med sin lille Søn, som hun elskede saa saare. Det var jo hendes yngste, som nær havde kostet hendes Liv, da han fødtes.

Som et Bevis paa, hvor lidt en saadan aandelig Vækkelse forstodes, skal anføres: En Søndag Formiddag kom jeg og bad min Husbond om at maatte gaa i Kirke, hvortil han svarede, at det trængte jeg ikke til, men jeg kunde gaa hen og pudse hans Støvler. Jeg kom ikke i Kirke den Dag. — Eller da jeg ikke vilde danse, saa fik de Unge udvirket, at de en Vinteraften skulde have Dans i Gaarden, hvor jeg tjente; og for at jeg skulde nødes til at være sammen med de Dansende, saa skulde de danse i Dagligstuen. Imidlertid forbarmede min Madmoder, Johanne, sig over mig og lod mig sidde og læse i deres Sovekammer — ved Siden af Stuen, hvor Dansen førtes, og dette var jeg hende meget taknemmelig for.

Min haardeste Prøve blev dog Mortensaften. Det var Skik, at alle Helligaftener — og hertil hørte Mortensaften —

naar vi havde spist Nadver, saa skulde der synges en Salme og vist ogsaa læses et Stykke i Salmebogen. Og efter at vi var færdige hermed, kom Madmoder med 7 til 10 Æbleskiver paa en Tallerken til hver af os Alle, og nu kom Kortene frem, hvorefter der skulde spilles Kort om Æbleskiverne. Jeg vilde saare nødig være med, men havde ikke Mod nok til at sige Nej, og saa maatte jeg da til det. „Men,“ tænkte jeg, „nu skal Du spille saa vildt, saa Du snart kan tabe alle Dine Æbleskiver, for saa kan Du da blive fri.“ Men — ja det har tidt undret mig — jo vildere jeg spillede, des flere Æbleskiver vandt jeg, saa jeg tilsidst havde alle de Andres Æbleskiver med foruden mine egne, ialt 49 Æbleskiver, paa min Tallerken; den 50de havde Karlen skyndt sig at spise, for at jeg dog ikke skulde have dem allesammen, som han sagde. De Andre undrede sig over mit Held, men jeg havde en Følelse, som om den Onde havde været med for at lokke mig til at fortsætte. Og jeg har derfor næsten aldrig senere rørt Kort.

Da saa Juleaften kom, vilde de jo have Oprejsning; men da vilde jeg ikke spille. Jeg havde taget Boesens lille Bog „Kristelige Raad og Formaninger“ med ind, og den satte jeg mig nu til at læse i. „Hvad er det for en Bog, Du læser i?“ spurgte Husbonden. Jeg nævnede Bogens Titel. „Er den til at lære at spille Kort efter“, spurgte han i Vrede, hvortil jeg intet svarede. Til Straf fordi jeg ikke vilde spille Kort, blev jeg og Pigen, der heller ikke vilde spille, opfordrede til at give Kreaturerne det sidste Aftenfoder, „fodre af“, som vi kaldte det, og det var vi meget glade for; ti derude kunde vi rigtig tale sammen om den kære Jul. Men da vi kom i Seng den Aften, skændte Karlen meget paa mig, fordi jeg ikke vilde spille Kort. Jeg var imidlertid saa glad den Aften, fordi jeg havde haft Mod til at bekende min Tro. Og fra den Tid fik jeg mere Ro for Plagerierne.

Imidlertid længtes jeg nu efter at komme bort fra denne Omgang og sammen med Mennesker, jeg kunde leve med Glæde hos. Tanken om Skolen kom nu igen stærkt frem hos mig — men Pengene, hvor skulde jeg faa dem fra? Nej, jeg maatte søge ad andre Veje. Saa hændte det sig, at jeg hen-

imod Majdag fik Koldfeber, en Sygdom, der meldte sig hveranden Dag først med rystende Kuldegys, og efter en Times Forløb afløstes Kulden af voldsom Hovedpine, Hede og Sved, hvorefter fulgte en stor Afmattelse. Denne Sygdom holdt ud med faa Afbrydelser til ind i Høsten. Og i den Afmattelse, jeg kom i, saa mine Kræfter daarlig slog til, naar jeg var fri for Feberen, tænkte jeg meget paa Skolegerningen; „ti,“ tænkte jeg, „selv om jeg ogsaa er legemlig svag, saa kan jeg dog godt gaa i Skolen imellem Børnene og hjælpe dem til Rette.“ Men atter kom Pengespørgsmaalet som et Skræmsel frem for mig. „Nej“, tænkte jeg saa, „Du maa hellere forsøge at komme hen hos den rare Skomager; ti der kan Du godt sidde paa Skomagerstolen og slaa Pløkker i, selv om Du ikke er rigtig rask.“

Og med den Beslutning gik jeg saa en Aften hen til Hans Skomager, og efter nogen Undseelse kom jeg da frem med Spørgsmaalet: Om han ikke havde Brug for en Lærling? Skomageren har formodentlig straks forstaaet, hvem jeg mente, men spurgte dog: „Hvem skulde det være?“ Og da jeg saa nævnte mig selv, svarede han rask: „Nej, Dig vil jeg ikke have.“ Jeg blev herover meget modfalden, især fordi jeg troede, at han holdt ikke saa lidt af mig. Men straks efter føjede han til: „For Du skal ikke være Skomager, Du skal være Lærer.“ „Hvorfor det?“ spurgte jeg. „Fordi Du holder af Sandheden,“ svarede han. „Og dem, der holder af Sandheden, skal være Lærere.“

Ja, Skolelærer! Det jublede i mig — det var jo det, jeg allerhelst vilde være. Og fra nu af kom den Tanke stærkere og stærkere frem hos mig. Endelig en Dag, jeg gik og gravede en stor Vandgrøft, blev Trangen til Skolegerningen saa stærk hos mig, saa jeg lovede Gud, at nu vilde jeg gaa til Skolegerningen. Næste Søndag taledes jeg med mine Forældre derom, og de lovede mig al den Hjælp, de kunde skaffe mig, for at jeg kunde komme frem. Saa blev jeg rask — og har siden den Tid næsten aldrig været syg. Det saa ud for mig, som om Gud havde brugt Sygdommen for at nøde mig ind paa sin Vej, og da dette var naaet, saa havde Sygdommen

gjort sin Tjeneste. Da saa November kom, og jeg fik min Løn, var Husbonden i Lag med mig om at blive Sommeren igen; men jeg erklærede nu, at jeg rejste til Maj, da jeg vilde paa Seminariet. „Ja, det slaar Du nok snart ud af Hovedet“, mente han; „men nu kan Du jo betænke Dig.“ Og han ventede og ventede lige til Nytaar, men jeg holdt fast ved mit. „Naa“, sagde Folk, „ja han er jo tosset, saa det er ikke underligt, at han fortsætter“.

Imidlertid fik jeg min rare Provst Krarup til at skrive over til sin Ven, Forstander Svendsen ved Jælling Seminarium, om jeg kunde blive optaget paa Seminariet i Sommeren 1857, samt hvad det kostede. Og der kom snart venligt Svar tilbage, men Betalingen — ja det var jo mange hundrede Kroner, og hvor skulde de komme fra? Imidlertid talte vi om i mit Hjem, om jeg ikke mulig kunde aftjene nogle af disse Penge ved Fritidsarbejde. Men da dette bedre kunde forhandles mundtlig end skriftlig, saa blev min Fader og jeg enige om, at vi i Begyndelsen af April vilde rejse over til Jælling og tale personlig med Seminarieforstander Svendsen herom. Og Tiden kom, og med en god Madpose gav vi os saa paa den lange Vandring. Den første Dag naaede vi til Kauslunde ved Middelfart, hvor vi overnattede hos en flink Gaardmandsfamilie. Dagen efter kom vi til Middelfart, hvor vi — paa Grund af Storm og stærk Strøm — maatte vente et Par Timer, før Sømændene turde sejle os over til Snoghøj. Og da vi saa endelig kom ud, troede jeg, at det skulde have endt paa Havsens Bund. Den lille Baad, der førte to Sejl, var snart oppe paa Bølgernes Toppe og snart nede i Bølgedalen. Og jeg mindes klart, hvordan jeg tænkte paa Vorherres Sejlads paa Genesaret Sø, samt bad ham om at hjælpe ogsaa os i Land. Og efter at dette var sket, saa begyndte Vandringsen ad Vejle til. Vejret graanedes stærkt, og da vi sent paa Eftermiddagen naaede Vejle, begyndte det saa smaat at sne. Paa vort Spørgsmaal her i Vejle, hvor langt der var til Jælling, blev svaret: „En god Mils Vej“. Men skønt vi var trætte, mente vi dog, at vi kunde magte at gaa den Mil med, og vi fortsatte da vor Fodvandring. Da

vi saa havde gaaet omtrent en halv Mil, spurgte vi igen, hvor langt der var til Jælling. Og da vi fik det Svar, at der var godt halvanden Mil, maatte vi jo formode, at vi var gaaet vild. Men nej! vi var paa den rigtige Vej. Saa er det ikke underligt, at Modet begyndte at synke, samtidig med, at Sneen nu faldt tættere og tættere. Og da vi saa omsider naaede Jælling og hørte, at den Mand, vi agtede os til — Peder Nielsen, der før havde boet i Flødstrup, men nu senere havde købt sig Ejendom ved Jælling — boede en Fjerdingsvej længere borte, saa blev det sidste Stykke Vej som en Eventyrvandring, især da vi ikke kunde se Vej nogen Steder, men gik helt paa det Uvisse, idet vi maatte rette os efter de faa Lys, vi kunde skimte hist og her. Paa denne Vandring stødte vi pludselig paa et Hus, og efter at vi i Mørket omsider havde fundet et Vindue og banket paa, fik vi da spurgt om, hvor Peder Nielsen boede, hvorpaa der blev svaret, at vi skulde gaa „Vester paa“. Men hvor var „Vest“ i dette Snevejr? Vi gik saa videre og kom ud paa en Dam, hvor Isen knagede under Fødderne, saa jeg tænkte, at vi maaske skulde sætte Livet til her paa Jyllands Hede; ti at her var Hede, kunde jeg mærke. Vi styrede nu lige mod et svagt Lys, der blinkede forude. Og hvor blev vi ikke glade, da det var fra Peder Nielsens Hjem, Lyset blinkede. At det havde været en anstrængende Dag, er overflødigt at fortælle; men nu hvilede vi os da ogsaa til næste Dags Middag, da vi skulde gæste Forstander Pastor Svendsen.

Denne venlige Mand modtog os saare elskværdigt, især da jeg havde Anbefalingsskrivelse med fra Provst Krarup i Flødstrup. Og det traf sig saa, at hans Kapellan, senere Præst i Sønder Næraa og sidst i Hesselager paa Fyn — Kofoed hed han — just var til Stede. Svendsen anmodede saa ham om at eksaminere mig. Men — ja jeg havde jo i de sidste 2 a 3 Aar, jeg gik hos gamle Crone i Langtved Skole, været Nr. 1; men nu — nu kunde jeg næsten intet. Særlig husker jeg, at da jeg havde læst et Stykke, og Kofoed saa spurgte mig om, hvor langt den første Sætning naaede, saa vidste jeg ikke, hvad en Sætning var, og bedre blev det ikke, da han spurgte mig om Grundordet og Omsagnet.

Dette havde vi ikke lært i Skolen i de 7 Aar, jeg gik der. „Nej“, sagde Svendsen, da han havde overværet denne Prøve, „jeg vil fraraade Dig at komme herover til Optagelsesprøve i Juli Maaned; ti det er saare tvivlsomt, at Du vil kunne blive optaget, og saa taber Du Lysten samtidig med, at Du ofrer Tid og Penge til ingen Nytte. Ja, det skulde da være, om Du kunde komme over hos Kold i Dalby paa Hindsholm, og han saa vilde læse med Dig i disse tre Maaneder — han er en ganske mærkelig Mand, men han hjælper sine Elever godt til Rette. Jeg vil skrive et Brev, som Du kan faa i Lommen til ham.“ Og saa satte Svendsen sig til at skrive, mens jeg undrende saa, hvorledes Pennen løb hen over Papiret, saa hurtig han kunde dyppe den. Dette havde jeg aldrig set Mage til. Jeg mindedes, hvor lang Tid det tog os i Krigens Tid, 1848—50, naar vi skrev et Brev til en eller anden Soldat. Brevet var snart færdigt, og efter en venlig Afsked fra denne flinke Mand gik vi tilbage til Peder Nielsens. Men jeg — ja alle mine stolte Drømme hang nu som vaadt Løv. Ja, hvor var jeg ikke modløs! Dog, Gud kunde jo ogsaa her hjælpe, og ham bad jeg om at hjælpe mig; men hvordan den Hjælp skulde komme, det kunde jeg ikke se. Men det var jo dog ham, der havde lagt denne Længsel ned i min Sjæl, og saa havde han jo ogsaa nok Magt til at hjælpe mig frem til Maalet.

Dagen efter begyndte saa Hjemturen, der tog sine to Dage. Og at jeg var træt, da vi den sidste Aften naaede Hjemmet efter at have gaaet omkring ved $7\frac{1}{2}$ Mil den Dag, var da ikke underligt. Og hvad havde vi saa for den lange Vandring? Dog, jo: Brevet til Kold. Søndag derefter vandrede saa min trofaste Fader og jeg afsted ad Dalby til, men var saa heldige at træffe Kold i Kerteminde hos en Købmand Storm. (Det var hans Enke, der senere blev Trier paa Vallekilde saa udmærket en Hjælp ved hans Husvæsen.) Saa begyndte Kold at spørge ud: „Naa Du vil være Skolelærer. Er det, for at Du kan spise Gaasesteg? — Har Du hørt Tale om Tor?“ osv. „Nej“, sagde han tilsidst, „nu har jeg sluttet min Vinterskole, og jeg vil ikke sætte mig hen at læse med Dig til Forberedelse til Seminariet. Men Du kan

komme ud til mig til Vinter, saa kan vi jo tales bedre ved.“
Ja derved blev det.

Men nu havde jeg jo altsaa ingen Plads til Sommeren, og hvor skulde jeg faa en saadan fra saa tæt ind til Maj? Dog der fandtes vel en Plads. For de 5 Dage, Jyllands-turen havde varet, skyldte jeg jo min Husbond 5 andre Arbejdsdage. Vi kendte ikke den Gang til at faa Fridage. Og da Majdag var en Fredag, saa skyldte jeg jo at blive hos ham til Tirsdag Aften, den 5te Maj. Om Søndagen, den 3dje Maj, besluttede jeg mig til at besøge min gamle Ven Hans Jensen i Langtved; han og jeg havde tjent et Par Aar sammen hos Jørgen Andersen, men han var forlovet med Gaardmand Hans Hansens eneste Datter — og eneste Barn — i Langtved. Og da han rejste derned, sagde han til mig: „Ja i Fjor hentede Du mig herop til Jørgen Andersen; ad Aare kan jeg vel saa hente Dig ned til os i Langtved?“ Og rigtigt, da vi naaede Julen, kom han og vilde fæste mig til Langtved. Men ligesom jeg havde sagt Nej til Jørgen Andersen, saa sagde jeg nu ogsaa Nej til Hans Jensen. Jeg vilde jo til Seminariet.

Altsaa den 3dje Maj derefter var det, at jeg besøgte Hans Jensen og blev meget venligt modtaget; ti da hans Forlovede, Maren Hansen, der var en from, gudfrygtig og yndig Pige, vidste, at vi var gode Venner, saa gjorde hun ogsaa alt, for at mit Besøg ret kunde være mig til Glæde. Og det blev en glad Eftermiddag. Jeg husker endnu, hvor dejligt hun sang — og jeg sang med: „Der var en Kæmpe over Kæmper alle, den stærke Samson monne de ham kalde“. Da jeg saa skulde tage Farvel om Aftenen, lagde jeg nok Mærke til, at hun hviskede sammen med Faderen; men jeg tænkte ikke videre derpaa. Men næste Aften, Mandag den 4de Maj, kom Hans Jensen op til mig og spurgte, om jeg vilde komme ned og tjene hos dem, men kun for den Sommer, da de alt havde fæstet en anden Karl for Vinteren. Og de vilde give mig en god Løn, 25 Rdl. (50 Kr.).*) At jeg blev glad, er over-

*) Anders Jørgensen fik i alt i de 4½ år, han tjente, en løn af 123 rdl., hvoraf han havde opsparat ca. 100 rdl.

flødigt at tilføje; ti jeg saa heri Guds Styrelse og takkede ogsaa Gud hjærtelig herfor.

Denne sidste Sommer, jeg tjente, blev den glædeligste for mig. Jeg havde nu gode Kræfter, saa Arbejdet faldt mig temmelig let, og jeg levede iblandt venlige, kære Mennesker, saa vi havde det rigtig fornøjeligt med hverandre. Et mærkeligt Træk fra den Sommer skal her meddeles. Vi havde det meget tørt om Efteraaret, saa vi maatte vande Hestene i en Mergelgrav et Stykke fra Gaarden. Nu havde vi to brune Heste, dejlige Dyr, men overgivne, naar de ikke stadig var i Arbejdet. Saa den sidste Søndag, jeg var i Tjenesten, den 1ste Novbr., og skulde ride disse Heste til Vands, valgte jeg at ride paa den store brune, for at den ikke, som den ofte plejede, skulde bide den anden, naar vi red hjem fra Vandet. Men da vi saa naaede omtrent hjem til Gaarden, saa begyndte den lille at bide den store, der straks begyndte at slaa bag op, saa den lille trak sig tilbage, og jeg maatte give Slip paa den. Men nu havde den store faaet Lyst til at more sig, og da jeg kun havde Grime paa den, saa havde jeg kun et daarligt Hold paa dette store stærke Dyr. Og nu satte den i Galop ind mod Gaarden gennem et aabentstaaende Stakit, saa jeg, for ikke at faa Benene slaaet derimod, maatte trække dem op paa Hestens Sider. Videre foer den nu ind i Gaarden og vilde have løbet ud gennem Porten, saa jeg sad med de Tanker: „Mon ikke Du sætter Livet til her — den sidste Søndag, Du tjener.“ Til min Lykke var Porten imidlertid den Morgen lukket. Og da Hesten opdagede det, saa standsede den pludselig og satte begge Forbenene saa fast i Broen, saa jeg røg ud over dens Hals og ned paa Broen. Men da jeg havde Tøjlen i Haanden, saa kunde jeg nu magte den, og dermed var den Fare overstaaet, hvad jeg takkede Gud for.

Endnu skal meddeles et Par Smaatræk fra den Tid, jeg tjente. En Sommer udbredte det Rygte sig, at ude i Grydstrup-Skoven — en Skov, der tilhørte Herregaarden Skovsbo og laa langs Flødstrup Sognegrænse i Sydvest — færdedes der en hvid Mand; Børnene i Grydstruphusene havde set ham. Og nu turde Familierne i disse Huse ikke bo derude

ene; især var der en Murers Kone, der var aldeles forfærdet, saa meget mere som hendes Mand, der arbejdede borte de søgne Dage og kun var hjemme fra Lørdag Aften til Mandag Morgen, jo ikke kunde hjælpe hende, hvis der indtraf noget galt. Efter at der var forhandlet frem og tilbage herom, blev Slutningen, at paa en bestemt Dag og Klokkeslet skulde 2 Karle fra hver Gaard og alle Husmændene i Flødstrup og en Karl fra hver Gaard i Nabobyerne i Flødstrup Sogn møde og gennemsøge Skoven. Jeg var altsaa ogsaa med. Jeg tænker, det var Sognefogden, der var Leder af denne Søgning. Og efter at de mange Mennesker var blevne opstillede i en Række langs den ene Side af Skoven, skulde vi saa rykke frem igennem denne, idet enhver skulde holde Linie med sin Sidemand. Men jeg lagde Mærke til, at de Fleste, naar de kom til Granplantningerne, gik udenom. Og jeg tænkte i mit stille Sind: „Her kan gerne være 10 hvide Mænd inde i Granplantningen, uden at de vil blive opdagede paa den Maade, Afsøgningen foregaar.“ Endelig kom vi da igennem Skoven uden andet Resultat, end at Skytterne, der var gaaet uden om Skoven og ventede paa den anden Side for at kunne skyde Vildtet, som blev jaget ud, fik da lidt at plaffe efter. Men den hvide Mand var ikke iblandt Vildtet, og ham saa ingen noget til.

Hele Jagten endte altsaa med Resultatet Nul. Og siden kom den Forklaring, at Røgteren paa Hannesborg, en Herregaard, hvis Marker stødte op til Skoven, undertiden i de stærkt solhede Dage gik ind i Skoven og lagde sig til Middagshvile derinde. Og der havde nogle Børn set ham. Og da han havde en hvid Læredskittel paa, saa var han altsaa den hvide Mand. Men Historien førte til, at nu havde Folk noget at snakke om en Tid. Og fortaltes der siden noget, Folk ikke vilde tro, saa spurgtes der gerne: „Er det nu ikke den hvide Mand, der gaar igen?“

En gammel Husmand, kaldet Lars Sibast, i Grydstrup havde en Gaardmand, Rasmus Hansen, til at pløje sin Jord for sig. Saa var der et Foraar, da Husmanden skulde have saaet sin Foraarssæd, og Gaardmanden havde pløjet Jorden færdig og spændt Hesten for Harven for at begynde at harve

Sæden ned, naar Husmanden havde saaet den, at han blev holdende ganske forundret over, at Husmanden, der stod med Sækken paa Nakken og med Haanden i Sækken rede til at begynde at saa, blev staaende ganske rolig og blot nikkede lidt med Hovedet. Efter at dette havde varet lidt, raabte Gaardmanden: „Hvad staar Du og nikker for; hvorfor begynder Du ikke at saa?“ „Nej,“ sagde Husmanden, „jeg kan ikke huske, hvad jeg skal sige, førend jeg begynder.“

De gamle fromme Kristne begyndte jo aldrig noget nyt Arbejde, uden at de sagde: „I Jesu Navn“ — hvortil de vel i det Stille føjede til — „begynder jeg denne Gerning; vil Du saa velsigne den?“ eller andet lignende.*) Dette maa vel Husmanden have lært i tidligere Dage; men nu, da han følte Trang til at udtale Ordene, havde han glemt, hvordan de lød, og han turde dog ikke godt begynde at saa, før han fik de rette, de lærte Ord sagt. Om han omsider huskede dem, ved jeg ikke.

Søndag den 1. November rejste jeg saa afsted for at komme ud til Kold. Da jeg kom forbi Revninge Kirke, hvor Pastor Wiborg — senere Præst her i Slagelse — prædikede, saa gik jeg ind for at „bede et Fadervor“ — ti det sinker jo ikke at bede — hvorefter jeg vandrede videre gennem Kerteminde og ad Dalby til. Men Vejen var længere, end jeg havde tænkt, og Dagen var kort, saa jeg naaede sent til Dalby. Kold tog meget venlig imod mig; men da jeg ikke havde Sengklæder eller noget med mig, mere end hvad jeg gik og stod i, saa maatte jeg Dagen efter tilbage til mit Hjem for hos min gode Moder at faa noget. Og den 3dje November kørte saa Hans Jensen mig ud til Kold; vi ankom hen paa Eftermiddagen i et øsende Regnvejr. Hans's Forlovede, Maren, havde været saa elskværdig at skikke en Pose fuld af gode Æbler med, for at jeg kunde have lidt at more mig med i Fritiden.

*) De, der har kendt Anders Jørgensen, vil vide, at han selv fulgte denne de gamle, fromme kristnes skik. Han begyndte t. eks. vist aldrig en køretur uden at sige de ord: „Så i Guds navn da!“ idet køretøjet satte i gang, og det var så vist ingen tom talemåde for ham.

Der var en Mand ude fra Hindsholm, som om Sommeren havde besøgt Langtved. Og da Maren nu gerne vilde have at vide af ham, hvad de lærte hos Kold, fordi jeg skulde derud, saa sagde han: „Ja, dersom det er en flink Karl, saa er det kedeligt nok, at han skal derud; ti det eneste, de lærer ude hos Kold, er at blive tossede.“ Dette fortalte Maren mig og var meget ked af det; „ti,“ sagde hun, „jeg vilde dog saa nødig, at Du skulde blive tosset, lille Anders.“ Jeg rejste derfor ud til Kold med den Tanke, at hvis jeg mærkede, at Skruerne begyndte at gaa løse i Hovedet, saa vilde jeg rejse derfra igen straks; ti jeg var kommen frivillig og havde altsaa ogsaa Ret til at rejse, naar jeg selv vilde.

Jeg var derfor i den første Tid meget opmærksom paa, hvad Kold havde at sige. Men da jeg havde været der en 12—14 Dage, saa sagde jeg til mig selv: „Er det dette, Folk kalder at blive tosset, saa vil jeg ønske, at alle Mennesker maa blive tossede;“ ti noget saa dejligt havde jeg aldrig hørt før. Kold havde nemlig en Evne til ligesom at lukke op for en usynlig Verden, der var saa vidunderlig herlig, samt hjælpe os til at forstaa, at tro, at der hørte vi hjemme. Og naar vi derfor vilde leve vort Liv her paa Jorden til Guds Ære og hans Velbehag, saa skulde vi efter Døden komme derind. Og da jeg var meget modtagelig for saadan Tale, skønt min Vækkelse jo havde været noget pietistisk, saa fik Kolds Ord en stor Indflydelse paa mig.

Som eksempel på, hvordan Kold kunde hjælpe de unge til sjælelig fordybelse, skal gengives følgende, som Anders Jørgensen mundtlig har meddelt. Engang havde Kold og eleverne sunget Kingos morgensalme „Nu rinder solen op af østerlide“ og var derefter kommet til at tale om salmens indhold; i samtalens løb siger Anders Jørgensen, at den hele livsvisdom jo egentlig bestod i at kunne sige med Kingo: Min sjæl, hvad vil du mer? lad Gud kun råde. Så fæstede Kold sit prøvende blik på den attenårs ungersvend og sagde: „Ja, det er rigtigt, lille Anders Jørgensen. Men når du nu kommer ud i livet, så skal du nok få lært, at det ikke altid er så let at sige: Min sjæl, hvad vil du mer? lad Gud kun råde.“

Anders Jørgensen følte allerede dengang og følte det stedse mere, som årene gik, at han havde været i fare for at tage hin livsvisdom forfængelig; Kolds bemærkning gav salmens ord livsalvovens sangbund for ham og dermed den rette dybe undertone.

Et af Kolds fyndord slog så dybe rødder i Anders Jørgensens sjæl, at han aldrig glemte det og atter og atter gentog det, vel ikke mindst, fordi hans eget liv syntes ham så uomtvistelig en bekræftelse derpå; det lød således: „Vi kommer altid der, hvor Guds Ånd vil have os, når vi blot vil lade os føre.“

Kold befæstede Anders Jørgensen i hans kristentro, men frigjorde ham samtidig næsten helt for det noget tunge og ufriske syn på det menneskelige, der havde ledsaget hans vækkelse. Nu fik den oprindelige lyse og frejdige grundstemning igen magten i hans sjæl og beholdt den i det hele og store til hans livs sidste stund.

For øvrigt var Anders Jørgensen elev hos Kold hin berømmelige vinter, da selve skoledirektionen holdt eksamen der. Om denne begivenhed kan læses i Fr. Nygårds bog „Kristen Kold“ II. s. 157 ff. Anders Jørgensen har imidlertid på afgørende punkter berigtiget denne skildring i Begtrups tidsskrift „Den danske højskole“ I. s. 309 ff.

Kolds egentlige Undervisning var væsentlig Foredrag, særlig Uddrag af Grundtvigs store Verdenshistorie. Men for øvrigt talte han om alt, hvad der laa ham paa Sinde, og det var meget; ti han havde oplevet meget i sin Tid.

Jeg var kommet til Kold for at blive forberedt til at komme paa Seminariet; men lidt efter lidt virkede hans Ord saa stærkt paa mig, saa jeg besluttede, at jeg aldrig vilde have noget Statsembede, og hvad skulde jeg saa paa Seminariet? Da han jo længe mente, jeg vilde paa Seminariet, saa vilde han ogsaa, at jeg skulde lære at spille Violin, hvad jeg nødig vilde, da jeg ansaa Violinmusik for noget syndigt noget.*) Den Sommer, jeg tjente i Langtved, havde vi en

*) Som eksempel på, hvor glad Anders Jørgensen af naturen var for musik, kan meddeles efter hans egen fortælling, at han som dreng flere

ung Karl, der spillede, og jeg laante undertiden hans Violin om Sommeraftenerne og sad ene ude i Haven og klimprede paa den; men skønt det kun var Salmetoner, saa var jeg dog bagefter angst for, at jeg dermed havde bedrøvet Gud. Da derfor Kold vilde have mig til at spille, sagde jeg, at jeg havde ingen Violin. „Det gør ikke noget“, sagde Kold, „ti Povlsen (det var hans Lærer, der senere, under Navnet Povlsen-Dal, fik Højskolen paa Mors — en prægtig Lærer) har to, og saa kan Du laane den ene.“ Og da der nu var én til, der skulde forberedes og altsaa ogsaa skulde spille, saa gik vi to i Lære hos Povlsen — maaske en halv Snes Gange. Vel blev det ikke til meget, men det kom mig alligevel senere til stort Gode.

I Juletiden var jeg naturligvis hjemme og nede i Langtved i Besøg, hvor Maren blandt andet sagde: „Jeg har gemt lidt Æbler til Dig endnu, lille Anders.“ Og saa fik jeg en hel Pose Æbler med mig, da jeg efter Nytaar igen rejste ud til Kold. Jeg vilde nu glæde hende lidt som Tak for al hendes Godhed imod mig og nyttede derfor noget af vor megen Fritid til at afskrive en hel Del kønne Sange til hende, da jeg vidste, hun holdt saa meget af Sang. Mærkeligt nok blev dette lille Sanghefte, som Maren var meget glad ved, underlig reddet, da Gaarden nogle Aar senere brændte; saa da jeg første Gang derefter besøgte dem — de var da gifte — i deres nye Gaard, kom Maren og viste mig Sangheftet, idet hun med megen Glæde fortalte mig, hvor forunderlig det var bleven reddet fra Ilden.

Alt mens Vinteren gik hos Kold, blev jeg mere og mere optaget af at gaa bort fra Seminarievejen. Men hvad saa? — „Du kan jo begynde en Friskole,“ sagde Kold, og da jeg talte om det hjemme i Flødstrup, begyndte Vennerne der at arbejde for at faa en Friskole i Gang, og snart kunde de

gange holdt søndag ved i sine træsko at gå de fem fjerdingvej fra Flødstrup til Kerteminde og der stå på gaden uden for kirken, mens orgelet spillede til salmerne før prædikenen, og fryde sig derved (den lille, tarveligt klædte fyr turde ikke gå ind i den fine kirke) for så at vandre den lange vej tilbage igen med sindet fyldt af musikkens efterklang.

melde, at nu var der 12—14 Børn sikrede. Men saa blev jeg bange for, at jeg havde alt for lidt Udvikling til denne Gerning. Det havde jeg ogsaa, og var jeg derfor kommen til Friskolen den Gang, saa var det sikkert endt med, at jeg havde troet om mig selv, at den Gerning duede jeg ikke til, uagtet det just var den, jeg havde faaet Gaver af Gud til.

Men naar jeg nu ikke kunde begynde en Friskole, hvad saa? Ja Kold talte om, at jeg maaske kunde komme over til Stephansen paa Holsteinsminde; men da jeg saa vilde vide noget om Stephansen, udtalte Kold sig saaledes om ham, saa jeg ikke havde Lyst til at komme der. Og saaledes gik Tiden, uden at der kom nogen Afgørelse. Saa omtrent 8 Dage før Skolen sluttede, spurgte Kold en Dag: „Naa, hvad bliver det saa til?“ „Ja“, sagde jeg, „jeg vilde nok over til Stephansen; men nu er det jo for sent at skrive derover, ti nu kan vi ikke naa at faa Svar tilbage.“ „Det gør ikke noget“, sagde Kold, „nu skal jeg skrive et Brev, som Du kan faa i Lommen. Og rejs Du saa over til Sælland; ti hvis Stephansen ikke har Brug for Dig, saa véd han maaske en anden Plads. Og saa kommer Du jo altid lidt ud i Verden, hvad Du kan have Gavn af.“ Og jeg fik saa et Brev i Lommen fra Kold til Stephansen.

Det var Onsdag før Paaske, den 1ste April, at vi rejste fra Kold*) — med Smil og Taarer, Smilet over Glæden, vi ejede, og Taaren over, at nu var dette Gode til Ende. I Paasken opholdt jeg mig hjemme, men higede efter at komme afsted til Sælland. Og Natten til den 8de April vaagede min kære Moder til Kl. 1, hvorpaa hun kaldte paa mig, og efter at jeg havde nydt Livretten — Pandekage — og faaet lidt Mad i Lommen, fulgtes min Fader og jeg til Ny-

*) 1858 var 1ste april en torsdag, så det har vist været 31te marts, eleverne rejste fra Dalby. I Anders Jørgensens skudsmålsbog står med meget pyntelig skrift: Foreviseren heraf har opholdt sig i Vinter paa den højere Bondeskole i Dalby, og kan siges at have været en af Skolens dygtigste Disiple baade med Hensyn til Evner og Flid, og hvad Opførsel angaar, har han, saavel som alle de øvrige fuldkommen tilfredsstillet mig.

borg, hvorfra Dampskibet gik til Korsør Kl. 4. Her sagde jeg saa ogsaa Farvel til min kære Fader, og jeg var nu ene med mine Tanker, med min Gud og med mine Bønner til ham. Min Livsang i de Dage var: „Jeg være vil, o Jesu mild, hvor Du mig helst vil have“. Og jeg troede derfor ogsaa, at han nok vilde sørge for mig. Kl. 6, da Solen stod op, gled Skibet ind i Korsør Havn, og jeg følte mig særdeles vel tilmode. Efter at have spurgt om Vej til Holsteinsminde begyndte jeg saa min Vandring de 4 Mil. Og da jeg kom en lille halv Mil udenfor Korsør til Byens Lystskov, sang Fuglene dejligt derude — og jeg sang med af Hjærtens Lyst.

Imidlertid naaede jeg Boslunde Kirke. Hidtil havde der været rigt med Plantning langs Vejen, men da jeg fra Boslunde Højder saa fremad, laa der et lavt, fladt og træløst Landskab, som gjorde et trist Indtryk paa mig, der elskede Plantning. Og da jeg var kommen et godt Stykke længere frem, begyndte det at graane stærkt og lidt efter at sne. Jeg var imidlertid naaet Dalmose Kro, hvor jeg gik ind og hvilede inig lidt, mens jeg spiste af min medbragte Mad og drak et Glas Øl til. Imidlertid var Vejret bleven tørt, og nu gik det fremad til Fuglebjerg; da brød Solen frem, Fuglene begyndte at lade sig høre, og Plantningen begyndte nu at blive ret almindelig. „Naa“, tænkte jeg, „det er Billedet paa Dit Levned her paa Sælland. Først begynder det straalende, saa kommer der en Tid mere øde og trist, men saa kommer der atter en herlig Tid.“ — Og saadan er det ogsaa gaaet for mig gennem disse 52 Aar.

Jeg var nu naaet Vejen, som fører fra Landevejen ned til Hindholm; men om det var der, eller paa den længere borte liggende Gaard Holsteinsminde, at Stephansen boede, det vidste jeg ikke. Mine Fødder mente dog, det var bedst at gaa til den første Gaard, og da jeg kom lidt ned ad Vejen, saa jeg nogle Unge — Drengene mente jeg det var — der færdedes udenfor Skolen; men da jeg kom nærmere, saa jeg nok, at de var for store til at være Drengene, og da jeg endelig naaede den første (Anders Sørensen, senere Gaardejer i Mulstrup ved Ringsted), saa fik jeg at vide, at Stephansen ikke

boede her paa Hindholm, men paa den næste Gaard, der laa 1000 Alen længere borte. (Paa Hindholm holdtes den Gang ogsaa Skole i April Maaned.) Altsaa fremad! Og endelig naaede jeg til Holsteinsminde.

Da jeg kom ind her, sad Stephansen og drak Kaffe sammen med Førstelæreren paa Hindholm, Jensen, senere Præst i Æbeltoft, og en anden Lærer paa Hindholm, Sørensen, vistnok endnu Provst i Vestjylland, samt Skolens Regnskabsfører, Knudsen. — Naar jeg tænker paa gamle Stephansen, hvem jeg levede sammen med i 12 Aar, saa kan jeg se ham i mange forskellige Stillinger; men den første Stilling, jeg ser ham i, er gerne den, hvori jeg her saa ham for første Gang, nemlig siddende, med Hænderne foldede over Maven og med Tommelfingrene drejende sig rundt om hinanden.

Efter at jeg havde hilst og spurgt, om det var her, Stephansen boede, svarede denne milde Mand mig: „Ja, det er mig“, hvorefter jeg overrakte ham Brevet med Hilsen fra Kold. Da Stephansen havde læst Brevet, rakte han det til Jensen med de Ord: „Her skal De se, Kandidat Jensen, en Bekræftelse paa, hvad jeg nylig sagde!“ Men jeg undrede mig over, hvad det kunde være, som Brevet var en Bekræftelse paa. — 7 Aar efter fortalte gamle Regnskabsfører Knudsen mig, at de havde talt om, at Stephansen trængte til en Hjælper, og saa havde Jensen raadet Stephansen til at sende en Bekendtgørelse til nogle Blade herom, hvortil saa Stephansen havde svaret: „Det behøves saamænd ikke, Kand. Jensen; ti naar Vorherre ser, at vi trænger til én, saa sender han os ogsaa nok én.“ Og jeg var saa straks efter kommen med mit Tilbud.

Efter at saa Stephansen havde fulgt sine Gæster ud, kom han tilbage til mig og sagde omtrent saadan: „Naa, Du har Lyst til at hjælpe os her i vor Gerning, og paa Kolds Anbefaling vil jeg gerne have Dig. Men hvad skal Du have i Løn?“ At jeg blev glad, inderlig glad, er overflødig at tilføje. Og jeg svarede derpaa: „Ja, kan jeg tjene Føden, saa er det godt, og kan jeg tjene mere, saa er det ogsaa godt.“ „Ja, ja“, sagde Stephansen, „saa skal vi nok komme ud af det“. Og

saavidt jeg mindes, blev der vist aldrig mere talt om Løn i de tolv Aar, jeg boede hos ham; men naar Lønningsdagen kom, gav Stephansen, hvad han syntes kunde passe, og med den Løn og de Klæder, som min gode Moder hjalp mig med, klarede jeg mine meget tarvelige Fornødenheder.

Jeg var altsaa antaget som Hjælper hos Stephansen. Men at Gud øjensynlig her havde hjulpet, fik jeg først fuld Forstaaelse af, da jeg fik at høre, at samme Eftermiddag, som jeg var kommen, kom Winther, der den Gang var Lærer paa Holsteinsminde (en Søn af den Skræddermester Winther paa Christianshavn, hos hvem Jak. Chr. Lindberg i sin Tid holdt en Del gudelige Forsamlinger, indtil Grundtvig kom til, vistnok i Aarene 1830—32), tilbage til Holsteinsminde efter et Paaskebesøg i Hjemmet. Og han havde en god Ven (maaske Broderen, der senere blev Lærer — og blev meget agtet og afholdt — i Dysted, syd for Næstved), som gerne vilde have en saadan Plads. Og Winther havde sagt til ham: „Rejs med, ti Du faar nok Pladsen“, hvad den anden dog ikke vilde. „Ja, ja“, sagde Winther, „hold Dig kun færdig til at rejse; ti naar jeg kommer tilbage og faar talt med Stephansen, saa skal Du straks faa Svar.“ Men jeg var kommen de faa Timer før og havde faaet Pladsen. Ja jeg forstod — og jeg troede — at Gud her havde maaget det, saa jeg skulde faa Plads hos gamle Stephansen; der var noget, jeg skulde udvikles til under hans Ledelse.

Paa Holsteinsminde og Hindholm.

Anders Jørgensens ophold på Holsteinsminde og Hindholm varede fra 8. april 1858, hans „sjællandske fødselsdag“, som han spøgende plejede at sige med hentydning til hans yndlingskunstner Thorvaldsens „romerske fødselsdag“ (se M. Hammerich „Thorvaldsen og hans kunst“ s. 22), og til 18. april 1872, da han over Aggersborg drog til Høng, hvor han så forblev til sin dødsdag. Som gammel skæmtede han derfor ofte med, at han på Sjælland kun havde haft to tjenester. Hine fjorten år blev af stor betydning for hans udvikling og stod senere hen i en sådan glans i hans erin-

dring, at da Hindholm højskole i halvfemserne var til salg, måtte han overvinde en ikke ringe dragelse tilbage til det kære, gamle sted, skønt han dog nu havde kæmpet i Høng i over tyve år og havde sejret. Og den, han næst Gud følte sig i taknemlighedsgæld til for hine lykkelige år, var Anders Stephansen, „min faderlige ven og velgører“, som han kalder ham i den smukke tilegnelse foran i „Den lille vejleder“, femte udgave af hans husmandsbog. Og virkelig var der, trods al forskel, åndeligt slægtskab mellem de to barnligt fromme og praktisk virksomme naturer. Det er derfor meget naturligt, at også Anders Jørgensen har villet flette sit blad ind i mindekransen om Anders Stephansens billede; i anledning af hundredåret for Stephansens fødsel, 1891, skrev han en artikel om ham, optaget i Højskolebladets nr. 2 og 3 det følgende år; denne artikel er dog noget tynget af mange ikke altid lige letløbende stephansenske citater; langt friskere virker en artikel om samme emne i Meddelelser fra Høng højskoles elevforening for 1912; og da ved Hindholm højskoles halvtredsårsjubileum i 1902 Anders Jørgensen sammen med Chr. Christensen, Tune, havde talt, skrev redaktør H. J. Jensen, „Møens folkeblad“, selv en gammel hindholmer og bekendt af Anders Jørgensen, vittigt og rammende i sin omtale af festen vist omtrent således, at „Anders Jørgensen talte om Stephansen og Vorherre; han kender dem jo lige godt begge to“. Det er ligeledes meget forståeligt, at Anders Jørgensen følte sig pinligt berørt af den uretfærdige skildring af Stephansen, som findes i Thyra Jensens ellers så fornøjelige bog „En dansk præstekones historie“; han tog dog ikke offentlig til genmæle derimod.

I en artikel, „Lidt om børnehjem“, i Meddelelser fra Høng højskoles elevforening for 1908 hedder det: Allerede Dagen efter min Ankomst sattes jeg i Arbejde — dels som Lærer i Børneskolen og dels som Vejleder paa Arbejdspladsen. Børnene var i Skole fra Kl. 6 til 9 om Morgenen og fra Kl. 5 til 8 om Aftenen, den øvrige Tid af Dagen var de optagne af legemligt Arbejde, dels i Haven og dels paa Brændepladsen eller i Stalden og lignende.

I*) den første halve Morgentime — i den første Tid, jeg var der — lod Stephansen Børnene læse paa deres Lektier, og imens havde han Hjælperne omkring sit Kateder og holdt pædagogisk Foredrag for dem — efter Svejtseren Wehrlics Pædagogik. Vi var i alt 4, nemlig Skræddersvend Jens Larsen fra Tybjerg i Midtsælland (Broder til Lærer Tybjerg i Middelfart), dernæst den senere saa bekendte Læge Christoffersen i Ringsted, Peder Hansen, nu Lærer i Krønge paa Laaland (en Brodersøn af den gamle Rigsdagsmand Søren Jensen, Rude), og saa mig. I en af de første Morgentimer, jeg stod ved Katederet, omtalte Stephansen, at en Lærer skulde helst kunne et Haandværk; ti kom han paa en eller anden Maade i Nød for Udkommet, saa kunde han dog i sin Fritid godt tjene noget ved Haandværket. Bogbinderi for Expl. var et dejligt Fag at kunne for en Lærer.

Dette slog ned i mig, og da Børnenes Lærer, Winther, havde gjort Svendestykke som Bogbinder, saa gik jeg i Fritiden straks op til ham og spurgte, om jeg ikke kunde faa Lov at lære Bogbinderi hos ham. Herpaa kunde han dog ikke svare, før han fik talt med Stephansen. Men allerede samme Eftermiddag kom Stephansen ud til mig i Haven, hvor jeg arbejdede sammen med Børnene, og sagde, at det var meget rart, at jeg vilde lære Bogbinderi, og nu skulde han bede Lærer Winther om at hjælpe mig hermed. Jeg kom altsaa paa Bogbinderværkstedet; men da vi allerede var langt henne i April Maaned, og da Winther til Maj rejste hjem til Christianshavn for at læse færdig til sin Lærereksamen — den tog han et Aars Tid efter som „Privatist“ — saa fik jeg i Virkeligheden kun den allernødtørftigste Vejledning i Bogbinderiet. Senere under et Besøg af Lærer Winther paa Holsteinsminde fik jeg lidt mere Vejledning, saa jeg i adskillige Aar bogbindererede ikke blot for Stephansen, men ogsaa for Butikken til Udsalg af Skrivebøger, Tegnebøger m. m., og endelig for Eleverne paa Hindholm. Selv havde jeg megen Glæde af mit Arbejde.

En af de første Dage, jeg var paa Holsteinsminde, kom

*) Det følgende er igen taget fra optegnelserne.

Stephansen og bad mig følge med og plante nogle Blomster for ham. „Se her“, sagde Stephansen og viste mig Stedet, „vil Du nu grave 3 Huller her?“ Og da det var gjort, sagde han videre: „Og vil Du saa tage 3 Spadefulde god Jord af den Dyngge (en Affaldsdyngge) og komme i de 3 Huller? Og vil Du saa følge med ned og grave 3 Blomsterblokke op og flytte herhen i de 3 Huller?“ Alt dette foregik under hans Tilsyn, og da det var besørget, sagde han: „Det er godt. Jeg vilde blot se, om Du kan plante en Blomst“. Det var 3 Buske røde Anemoner, hvoraf jeg 14 Aar senere førte den ene med her til Høng; men her er den i alle de mange Omflytninger gaaet tabt, hvad jeg tit har været ked af.

I Foraaret 1862 — vistnok — stod jeg en Formiddag paa Bogbinderværkstedet, da Stephansen kom derop og bad mig, om jeg vilde komme ned i Haven og saa noget Rødløgsfrø. (Christoffersen, som hidtil havde passet Haven, var bleven Huslærer i Sydsælland, og en Husmand Peder Pedersen, der havde arbejdet en Del i Haven, var bleven syg.) Jeg blev meget angst for denne Opfordring, da jeg aldrig havde saæet Havefrø før; men jeg fulgte selvfølgelig med ud i Haven, hvor Stephansen viste mig, hvor jeg skulde saa Frøet. Efter hans Bortgang spurgte jeg de store Drengge, hvordan saadant Frø saaedes, og de vidste Besked. Jeg gik derefter igen paa Værkstedet; men Dagen efter kom Stephansen paany derop og bad mig følge med ned i Haven og saa noget mere Frø. „Og naar Du saa er færdig med det, vil Du saa komme op til mig og faa noget mere Frø?“ Da jeg saa kom ind til ham, leverede han mig en hel stor Bordskuffe fuld at Frøposer. Jeg blev bange, da jeg saa den Mængde, og spurgte: „Men, Stephansen, hvor skal jeg saa alt dette?“ — „Det skal Du saa ude i Haven“, sagde han. „Ja, men hvor?“ spurgte jeg. „Allevegne, hvor der er Plads. Der maa ingen Steder ligge hen til Unytte“. „Ja, men Stephansen, jeg forstaar mig jo ikke herpaa!“ Saa gik han hen og tog Jensens store Havebog, og idet han gav mig den, sagde han: „Nu kan Du selv læse“. Og jeg læste: Med et Lod Frø besaas saa mange Kvadratfod. Og jeg saa paa Poserne, hvormange Lod Frø der var i hver.

Og saa skridtede jeg Bedene af paa Kryds og paa tværs, og saa saaede jeg.

Det gik i det Hele taget ret godt, undtagen med det allerfineste Frø; ti da jeg ikke kunde se dette, naar det var saaet, saa frygtede jeg for, at der var saaet for tyndt, og naar jeg saa saaede igen, blev det altfor tykt. Jeg var selvfølgelig mægtig optaget af, hvordan det vilde gaa med Havevæksterne den Sommer, og var derfor gerne oppe hver Morgen Kl. 4 og en Tur rundt omkring i Haven, før jeg kaldte Børnene op. Og det var mig en inderlig Glæde at se, hvordan det altsammen voksede frem. Men lidt efter lidt opdagede jeg jo, hvor jeg havde saaet for tykt, og der maatte jeg saa tynde ud. Og en Morgen tidlig vilde jeg saaledes tynde et Majroebed — i den Formening, at ingen saa mig ved dette Arbejde. Men just den Morgen kom Stephansen og hans Kone vandrende ned omkring i Haven, og da jeg saa, at de nærmede sig til mig, satte jeg mig paa Hug med Ryggen vendt imod dem i Haab om, at de saa ikke skulde se mig. Men de kom helt derhen, hvor de saa standsede, idet Stephansen sagde: „Der skal Du se, lille Dorthea, hvad Anders Jørgensen bestiller“, og saa gik de videre. Men jeg blev mere skamfuld over Stephansens Udtalelse, end om han havde holdt en Skændetale over mig.

Da saa Efteraaret kom, gik jeg igen paa Værkstedet, hvor jeg følte mig saa glad ved at være, og mente, at nu var min Havegerning sluttet. Men hen paa Vinteren kom Stephansen en Dag op paa Værkstedet og bad mig følge med ud i Haven. Og her spurgte han saa: „Hvad skal der være i dette Stykke til Sommer? — og i dette? — og i dette?“ osv. Og da jeg svarede, at det havde jeg ikke tænkt paa, saa sagde han: „Ja, men det skal vi tænke paa om Vinteren. Vil Du nu skrive mig en Plan over Dyrkningen til Sommer? En Driftsplan.“ Og jeg forstod nu, at han vilde, jeg Sommeren efter igen skulde passe Haven. Jeg spurgte saa de ældre Drengene ud om, hvad der havde været dyrket i de forskellige Jordstykker i de senere Aar. Og derefter gjorde jeg saa mit Udkast, idet jeg jo nok forstod, at der skulde veksles med Planterne —

være Vekseldrift. Og da jeg saa viste Stephansen mit Udkast, sagde han: „Ja, det er meget godt, Ja saa dyrker vi Haven paa den Maade til Sommer.“

Efter at den anden Sommer var til Ende, følte jeg godt, at der kom alt for lidt ud af de omtrent 10 Tdr. Land store Haveanlæg. Jeg sagde derfor en Dag til Stephansen, om han ikke vilde se at faa sig en rigtig Havemand istedenfor mig. „Hvorfor?“ sagde han. „Fordi jeg ikke kan faa det ud af det store Areal, som der burde komme ud deraf. Jeg vil jo gerne, men jeg forstaar det ikke.“ „Naa, ikke andet!“ sagde han. „Ja, men naar jeg nu lægger Jord til, saa kan Du da vel sagtens lægge Hovede til.“ Og det følte jeg, at naar han var tilfreds med Udbyttet, saa kunde jeg ogsaa være det; ti her havde jeg rig Lejlighed til at gøre saa mange Forsøg, jeg selv ønskede. Og saa fortsatte jeg, saalænge jeg levede paa Holsteinsminde. Det var vist Vinteren derefter, at han en Dag spurgte mig: „Hvor vil Du faa Gødning fra?“ Vi maatte nemlig ikke faa Staldgødning for Forvalteren. Og fra den Tid blev det at skaffe Gødning et vigtigt Kapitel i min Havedyrkning.

Ja, Stephansen var mig en god Mand. Han indmeldte sig i det kgl. danske Haveselskab. Og naar jeg var i København, hvad ikke saa sjældent skete, saa fik jeg hans Medlemskort i Lommen, og saa bad han mig se godt efter derinde i Selskabets Have og Drivhuse. Eller naar jeg maatte hente Frø hos Gartner Petersen paa Førstlevgaard, saa bad han mig se mig godt om i Haven og ikke være bange for at spørge Gartneren om de forskellige Ting, jeg ønskede at faa Besked om. Ja, jeg har Følelsen af, at han selv bad Petersen hjælpe mig til Rette ved saadanne Lejligheder, for at jeg kunde vinde fremad i Udvikling i denne Retning.

Imellem Stephansens Valgsprog var ogsaa dette: „Det gælder om at regne med den store Tabel.“ Og det anvendte han saadan, at naar han fik en ny Hjælper — og han fik mange i min Tid — og han saa havde haft dem en Maanedstid og ligesom lært dem lidt at kende, saa satte han dem til at lede eller styre dette eller hint. Og saa maatte de selv

klare det, saa godt de kunde. Naturligvis blev det til Stephansens Tab; men de af de Unge, der vilde fremad i Udvikling, ja, de lærte noget af denne Praksis. Og da Stephansen vidste, at al Undervisning koster Penge, saa ofrede han paa denne Maade for at faa de Unge fremad. Mig satte han saaledes til mange Ting — lidt efter lidt. Jeg havde ikke været der længe, før jeg fik Tilsynet med Børnenes Tøj. Hver Dreng skulde altid have to Klædedragter, én til Søndagsbrug og én til Hverdag. Og det blev saa min Sag at sørge for, at dette var i Orden til enhver Tid, ligesom det blev min Sag at faa Skrædderen, den gamle, strænge Skrædder Keller, til at holde deres daglige Tøj helt. Dernæst fik jeg til Opgave at sørge for alle Børnenes Træsko. Hvert Barn fik 2 Par Træsko om Aaret, men dette skulde ogsaa saavidt muligt slaa til. Og derfor maatte jeg mindst 2 a 3 Gange ugentlig sko og klampe Børnenes Træsko. Jeg købte derfor aarlig hele Partier af Træsko, af Kramper, Søm og Beslag. Og da jeg ogsaa fik til Opgave at sørge for Drengenes Strømper, saa maatte vi hver Lørdag Aften — mindst — have Stoppetime osv. Jeg fik ogsaa den Opgave at klippe Drengenes Haar, gennemsnitlig 4 Gange om Aaret. Jeg blev ogsaa Stephansens Haarskærer.

Kort sagt, jeg fik mange Bestillinger, som det var mig en Glæde — tit midt i Besværet — at passe med Nøjagtighed. Det sidste, Stephansen satte mig til, var at være Boghandler. Og denne Handel steg ganske langsomt til en stor aarlig Om sætning. Jeg maatte ogsaa passe Stephansens store Bogsamling, hvad ikke altid var let; ti de mange Lærere gik jo tit og gennemsaa Bøgerne og satte dem saa ikke altid paa rette Plads igen, eller de laante Bøgerne hjem og omtalte ikke altid dette. Saalænge Dorthea Stephansen var rask, var hun heri hans højre Haand. Og det kunde godt ske, at naar Stephansen kom ind og vilde have fat i en bestemt Bog, saa kunde han ikke finde den. Han kunde da udbryde: „Man kan da heller aldrig have noget i Fred! Nu kommer jeg og skal lige bruge en Bog, og saa er den borte.“ Hun: „Hvad var det for en Bog, lille Stephansen?“ Han: „Det var en

Bog, jeg nu skulde bruge.“ Hun: „Hvad hed den, Stephansen?“ Han: „Ja det var en Bog, jeg havde her, men nu er den borte.“ Hun: „Hvad hed den, Stephansen?“ Og naar saa Stephansen havde nævnt Bogens Titel, saa kunde hun i Reglen gaa hen til Boghylderne og tage den frem. Hun: „Var det den, Stephansen?“ Han: „Ja der er den jo! Hvor var den? Naa der!“ Og saa var alt igen i Orden. — Men da hun gik bort, saa maatte jeg overtage denne Bestilling.

En Skrøbelighed hos Stephansen var, at han saare let kunde blive hidsig. Og den, der saa stod nærmest, fik da i Reglen hele Skyllen. Begyndte Vedkommende saa at undskylde sig, saa forbedrede det ikke Stillingen. I den første Tid, saalænge jeg ikke kendte Stephansen heri, vilde jeg undertiden forklare ham, at jeg var uden Skyld i dette eller hint. „Ja“, sagde saa Stephansen, „der er ingen, der har Skyld“ osv. Men lidt efter lidt lærte jeg at tie, til han selv tav. Og naar han saa — maaske en Time efter — kom igen, saa var han saa mild og elskelig og forlod vist ikke Vedkommende, før en venlig Samtale havde slettet det ubehagelige Indtryk. Og var det først overstaaet, saa gemte han ikke mere paa det Skete. Bitre Tanker husede han vist næppe. — Stephansen var en smuk Mand, middelhøj og med rigt, fint og silkeblødt Haar. —

Som tidligere nævnt, maatte jeg allerede efter en Dags Ophold paa Holsteinsminde begynde at undervise i Børneskolen. Og dermed fortsatte jeg saa ogsaa, saa længe jeg boede der. Min Tid var imidlertid stærkt optaget, og der blev kun liden Tid til min egen Raadighed — til Selvarbejde — hvad jeg heller ikke tænkte meget paa, saa meget mere, som jeg jo havde opgivet at komme paa Seminariet. Efter to a tre Aars Forløb talte Stephansen dog en Gang med mig om, at jeg skulde tænke paa Examen, hvortil jeg svarede, at det behøvedes ikke, da jeg ikke vilde søge noget Statsembede. „Ja, derfor kan Du jo dog nok tage Examen“, sagde han, hvortil jeg svarede, at jeg ikke blev bedre deraf. „Nej, men Du bliver vel heller ikke værre“, mente han. Jeg svarede, at jeg havde ingen Brug for en Examen. „Ja,

Du véd ikke, hvad Du faar Brug for. Og Du vil dog vel have lige saa mange Kundskaber, som kræves til en Examen“, sagde Stephansen. „Ja, jeg vil have flere“, sagde jeg. „Naa, ja saa bør Du ogsaa begynde at forberede Dig dertil“, sagde Stephansen. Jeg var imidlertid ligegyldig herfor. Dog hørte jeg en Vinter nogle af Jensens verdenshistoriske Foredrag, men saavidt jeg mindes, var det nok ogsaa det hele.

Saa var det en Dag i Begyndelsen af November Maaned 1862, jeg kom gaaende — fløjtende eller syngende, som jeg sædvanlig gik — forbi Løjtnant Niensens*) aabentstaaende Vinduer, at han kaldte paa mig og sagde: „Du skal læse til Skolelærereksamen i Vinter, saa Du kan tage den sammen med Bergstrøm som „Privatist“ til Sommer.“ (Bergstrøm var en Skolelærersøn her fra Rye.) „Nej, Nielsen“, svarede jeg, „det kan jeg ikke. Jeg har jo mindst 3 a 4 Skoletimer hos Børnene daglig og meget andet at gøre. Der er ikke Tid nok til Læsning“. „Jo vist skal Du læse i Vinter; ti hvis ikke Du læser i en Fart, saa faar Du aldrig nogen Examen,“ sagde han.

Jeg grundede saa herpaa nogle Dage, saa besluttede jeg mig til at tage fat. Bergstrøm og jeg hørte skiftevis hinanden. Dernæst overværede vi nogle af Buddes**) Foredrag om Fysik samt nogle af Niensens Foredrag om dansk Sprog og Grammatik. Og naar jeg saa føjer til, at jeg i Løbet af Vinteren skrev maaske 8 a 10 Stile, som Nielsen opgav mig og rettede, saa mindes jeg ikke, at jeg fik mere Vejledning; men praktisk Skolehold var jeg ret vel øvet i.

Læsningen mellem os gik nu sin gode Gang, til vi naaede Julen; da blev Nielsen meget syg. Og da jeg havde vaaget hos ham i 8 Nætter, saa var jeg ved denne Nattevaagen ved Siden af Dagens Gerning bleven temmelig udmattet. Og det

*) Chr. Nielsen (1835—1891), der under krigen gjorde tjeneste som løjtnant og senere udnævntes til kaptejn, blev lærer på Hindholm 1858 og forstander 1867, hvilken stilling han beklædte til sin død. En tid lang var han tillige forstander for Holsteinsminde.

**) Den velkendte forfatter Leopold Budde (1836—1904) var i treserne lærer på Hindholm.

faldt mig da paa Sinde, at det nyttede mig ikke at læse til Examen; ti jeg kunde jo dog ikke faa den. Men lod jeg nu være med at læse, saa fristedes jeg ikke til at forsøge Examen. Jeg holdt saa op med at læse i en 14 Dages Tid; men imidlertid var jeg kommen til Kræfter igen og fortrød nu, at jeg havde forsømt Læsningen saa længe, saa nu tog jeg fat igen.

Da Foraaret saa kom, og Havearbejderne begyndte, gik jeg med derude. Og naar et Bed var gravet færdigt, saa lagde jeg Bogen og tog Frøposen og tilsaaede Bedet, hvorefter jeg atter tog Bogen, indtil et nyt Bed var gravet.

Ja, det var en underlig Læsning, og jeg vidste jo derfor heller ikke, hvordan det vilde ende. Derfor besluttede jeg, at ingen af mine Slægtninge — heller ikke mine Forældre — skulde vide noget om denne Læsning før bagefter; ti saa havde de da heller ikke noget

at være kede af, om det ikke lykkedes for mig. Kun min ældste, kære Broder, Peder, vidste om det.

Henimod Examenstiden fik jeg imidlertid saa daarlige Øjne, saa jeg maatte holde mig i et mørkt Værelse hele tre Dage. Saa sagde jeg ogsaa til Vorherre: Hvis det er Din Villie, at jeg ikke skal forsøge med Examen, saa kender jeg det derpaa, at mine Øjne ikke tillader mig at rejse til Odense (hvor Examen den Sommer, 1863, skulde holdes). Men skal jeg tage Examen, saa bliver jeg saa rask, saa jeg kan taale



Anders Jørgensen 1863.

at rejse. —Og jeg blev rask nok; dog maatte jeg gaa med en grøn Skærm for Øjnene hele Examenstiden igennem.

Examen begyndte Onsdag efter Pintse, men allerede om Tirsdagen skulde vi møde for at blive indskreven. Jeg besøgte mine Forældre 2. Pintsedag, men rejste til Odense Dagen efter for, som jeg sagde, at overvære Examen. Min Broder Lars var den Gang Forpagter af Næsbyhoved Mølle uden for Odense, og ham drog jeg ud til og bad, om jeg maatte bo hos ham i Examenstiden. „Men Du maa ikke tale med mig, uden at jeg selv begynder“, sagde jeg. „Hov hov“, sagde Broder, „det skal nok gaa strengt til!“ „Ja“, sagde jeg, „men Grunden hertil er denne, at jeg vil forsøge, om jeg kan faa Examen.“ „Naa, saadan! Ja ja! det skal blive, som Du vil“, sagde min kære Broder.

Og saa begyndte Examen. Der var mødt 68 Svende til denne Privatistexamen. Og jeg hørte, hvorledes flere af disse talte haanlig om den Pjalt Examen, saa jeg tænkte i mit stille Sind: „Ja, naar de kan saa meget, hvordan skal det saa gaa Dig?“ Dog, nu var jeg her jo en Gang, og saa maatte det forsøges.

Nielsen paa Holsteinsminde skrev flere Gange til mig for at opmuntre mig. En Gang skrev han: „Du maa ikke pasjare for meget med Kammeraterne, men læse godt og bede flittigt“. Og det gjorde jeg, særlig det sidste. Og tit naar Lejligheden gaves, og Vejret var godt, gik jeg op i Møllen, op i Hatten eller ud paa Omgangen, og sad og læste der.

Men alt som Tiden skred, blev flere og flere borte; tilsidst var vi kun 30 tilbage, og heraf fik kun 17 første og anden Karakter. Jeg var den 9. af disse 17.*)

*) Anders Jørgensens bevis for, at han i maj og juni maaneder 1863 har bestået skolelærereksamen, er dateret Odense d. 16. juni 1863 og underskrevet af With, den daværende overskoledirektør. Det viser, at han har fået hovedkarakteren Duelig og følgende specialkarakterer:

1. Religionskundskab	Godt	4. Udarbejdelse i moders-	
2. Praktisk færdighed	Mg. godt	målet	Godt
3. Bøglæsning med dansk		5. Regning	Godt
sproglære og literatur-		6. Skrivning	Godt
kundskab	Tm. godt	7. Historie	Mg. godt

Der var imidlertid gaaet omtrent 4 Uger med Examen, saa da jeg kom hjem om Søndagen til Fader og Moder, undrede de sig over, at jeg kom saa sent. „Vi troede“, sagde Fader, „at Du var rejst lige til Sælland uden at ville komme om og sige os Farvel“. „Ja, men jeg kunde ikke komme, før Examen var endt“, sagde jeg. „Ja, det behøvede Du da ikke at bryde Dig om, naar Du ikke selv tog Examen“, sagde Fader. „Ja, men hvis jeg nu har gjort det alligevel“, sagde jeg. „Har Du taget Examen“, spurgte Fader forbavset. „Ja“, svarede jeg. Og Fader hen og aabnede Døren til Køkkenet, hvor Moder var ude, idet han glad sagde: „Moder, han har taget den alligevel.“ De havde altsaa talt sammen om det.

Ja vist var mine Forældre — som jeg selv — saare glade. Og de 10 Kr., som jeg havde betalt for at faa Lov til at indstille mig, betalte Fader mig, mens Moder halvt vemodigt spurgte: „Har Du gaaet til Examen hele Tiden i denne tarvelige Vadmelsdragt?“ „Ja, Moder!“ svarede jeg med et Smil. „Aa, Du lille Stakkel!“ føjede hun til.

Ja, saa var Examen overstaaet, den jeg altid havde set ængstelig hen imod, fordi den kostede saa mange Penge. Og nu havde den kun kostet 10 Kr., som min Fader betalte. Og Broder Lars havde den sidste Aften foranstaltet et lille Festmaaltid til Ære for mig. Og Stephansen lykønskede mig samt gav mig 80 Kr. i Løn for Vinterarbejdet, jeg havde udført, samtidig med at jeg havde læst til Examen. Og da han kort Tid efter — paa Nielsens Opfordring — bad mig

8. Geografi	Godt	12. Sang	Mg. godt
9. Matematik	Godt	13. Musik	Mg. godt
10. Naturhist. og naturlære	Tm. godt	14. Tegning	Godt
11. Opdragelses- og under-		15. Gymnastik	Godt
visningslære	Mg. godt		

Anders Jørgensen har fortalt, at han i hvert fald én gang har haft brug for sin eksamen. Det hændte nemlig et af de første år, han var i Høng, at en ven kom og spurgte, om det var sandt, at han ingen eksamen havde. — Nej, han havde da skolelærereksamen. — „Nå, det var da godt!“ sagde venen. „For den og den har sagt, at du var bleven højskoleforstander, fordi du ikke kunde blive andet. Og nu kan jeg da fortælle ham, at det passer ikke.“

at undervise paa Hindholm Vinteren efter, lovede han mig fra nu af frit Ophold og 600 Kr. i aarlig Løn. Ja, Gud havde forunderlig hjulpet mig over Penge-Skæbnestenen.

Et særligt Udbytte, jeg havde haft af Examen, var dette, at jeg nu havde prøvet Kræfter med andre Unge om, hvad Evner jeg sad inde med. Jeg havde altid før i min Undselighed bildt mig ind, at jeg var saa tarvelig udrustet; men nu havde jeg trods den saare mangelfulde Vinterlæsning dog opnaaet, skønt jeg kun fik 2. Karakter, at være Nr. 9 af de 17, der fik en ordentlig Examen. Jeg følte, at jeg havde ingen Grund til at klage — nej, jeg havde meget at takke Gud for, ogsaa for gode Evner. Og jeg maatte kunne klare mig godt i Fremtiden, hvis jeg kun vilde nytte de Evner ret, Gud havde skænket mig. Ja, hvor dog Gud har været god imod mig.

At Examenslæsningen var kommen let og derfor ogsaa gik hurtig, det fik jeg at mærke, da jeg Vinteren efter begyndte at undervise Eleverne paa Hindholm i Danmarks-historie og Geografi; ti nu havde jeg næsten glemt det Hele. Men nu havde jeg jo baade Tid og Lejlighed til at læse grundigere end til Examenslæsningen, og nu kunde jeg indsamle, hvad jeg særlig havde Brug for, og det var saare fornøjeligt.

Imidlertid kom Frederik den 7des Død, og Krigen brød ud. Jeg havde paa Grund af Examenslæsningen haft Udsættelse med Militærtjenesten. Men nu vilde jeg alligevel gerne afsted. Da imidlertid baade Nielsen og Budde skulde med i Krigen, og da der var mange Elever paa Hindholm den Vinter, saa bad Stephansen mig om at blive hos dem, hvad jeg ogsaa gjorde. I Sommeren 1864 blev jeg dog kaldt paa Sesjonen og udskreven til Infanterist; men da Krigen ikke lang Tid derefter sluttedes, saa kom jeg først ind næste Sommer. Derimod havde jeg to Brødre, der var med, Povl og Hans, hvoraf Hans faldt paa Als den 28. Juni. Herom mere nedenfor. — Nielsen blev taget til Fange den 18. April, da Dybbøl faldt, og sad som Fange en Tid i Torgau, men blev senere givet fri paa sit Æresord. Saa han kom tilbage, længe før Krigen sluttede, og det var godt, for Førstelærer Jensen

var imidlertid rejst fra Hindholm om Foraaret — paa Grund af en Uoverensstemmelse mellem ham og Stephansen*) — saa fra den Tid blev Nielsen den ledende Lærer paa Hindholm, der nu blomstrede op til en betydelig Højde. Saaledes var Elevtallet paa Hindholm i Vinteren 1870—71 og 1871—72, de to sidste Vintre, jeg boede dernede, 150 a 170 Elever hver Vinter.

I Vinteren 1863—64 fik jeg Broder Hans, som var 2½ Aar ældre end jeg, til Hindholm som Elev. Da saa Frederik den 7de døde den 15de November, og det begyndte at se truende ud til Krig, og der begyndte at tales om Indkaldelse til Hæren, fandt Broder, der ikke havde flyttet sine Papirer til Sælland, det bedst at rejse hjem og melde sig. Jeg fulgte

*) Da Thyra Jensen i „En dansk præstekones historie“ II har fortalt saa udførligt om anledningen til det sørgelige brud mellem Stephansen og N. J. Jensen, skal her som modvægt mod Nanna Jensens vistnok noget farvede beretning i brevet til moderen (i 11. kapitel — brevet er efter hendes eget sigende først skrevet en ugestid efter sammenstødet, og fru Nannas fantasi var jo livlig) meddeles, hvad Anders Jørgensen efter Stephansens referat har fortalt derom. Fru Nanna vilde have en fest afholdt til indsamling af penge til soldaterne og vistnok også deres nødlidende pårørende; en kundgørelse derom skulde indrykkes i bladene, og nu vilde hun absolut have Stephansen til at være første underskriver af denne kundgørelse. Han vilde nok underskrive, men ikke først, da det jo ikke var hans ide; da fru Nanna imidlertid blev ved at trænge på, blev han vred og brugte så det kriminelle ord laptaske (fru Nanna skriver selv „rendemaske“) om hende. Til forklaring må huskes, at Stephansen var hidsig, og at han, hvad Thyra Jensen også omtaler, ikke kunde lide fru Nanna og hendes fester (se 8. kapitel). Denne fremstilling synes på forhånd mere sandsynlig end fru Nannas i ovennævnte brev; man forstår jo efter brevet slet ikke, hvorfor Stephansen kunde blive vred over indsamlingen af fødevarer til soldaterne og kalde det en skidt sag. Imidlertid er det jo umuligt nu at afgøre, hvem der har ret, og disse linjer er også kun skrevet, for at — efter billigheds fordring — „den anden part ogsaa kan blive hørt.“ — Når Thyra Jensens skildring af Stephansen ovenfor er kaldt uretfærdig, sigter dette udtryk ikke til fremstillingen af denne episode, men til hendes bestræbelser for at gøre Stephansen til en lumsk, egenkærlig og forfængelig person. At dette er grundfalsk, viser Stephansens hele livsførelse og — det tør siges paa dette sted — Anders Jørgensens på tolv års indgående kendskab hvilende sønlige kærlighed til Stephansen.

ham paa Vej — det var den 28de Novbr. 1863 — og det Farvel, vi da tog med hinanden, blev det sidste paa denne Jord.

Efter at Krigen saa var brudt løs, laa han en Tid ved Danevirke. De sidste 3 Døgn laa han i Forstærkningskæden ved Skandserne Nat og Dag, og han skrev til mig, at de sidste 3 Nætter havde han sovet i Sneen med Tornystret som Hovedgærde. Saa kom Natten, da de forlod Danevirke. Og da Broder Hans var en flink Fodgænger, saa er det ikke underligt, at han var iblandt de første, som marserede gennem Flensborg. Men efter at være kommen et Stykke Vej nord for Flensborg maatte de igen tilbage et Stykke syd for Byen for at understøtte de Tropper, der kom ude fra Frederiksstad og Vestslesvig. Dog tror jeg ikke, han var med i Kampen ved Oversø. Derefter kom de til Dybbøl og Als, og der blev han saa og var med i Kampene deromkring og led Ondt sammen med saa mange andre brave danske Mænd.

Den Eftermiddag, Kampen stod ved Oversø, kom jeg just hjem i Besøg til mine Forældre — ogsaa for at opmuntre dem lidt i den tunge Tid. Og alt mens vi sejlede over Storebælt, kunde vi høre Kanontordenen derovre fra meget tydeligt, og stærkere og stærkere blev denne Torden, inden vi naaede Nyborg. Og da jeg saa kom hjem, stod min Moder ude paa Vejen i saare stor Angst. Hun havde jo to Sønner med i Krigen, og nu kunde hun jo tydelig høre, at derovre gik det paa Livet løs. Og det forslog ikke, alt hvad jeg søgte at trøste hende. Selv efter at der var kommen Brev fra dem, at de var uskadte, kunde vor kære Moder dog ikke forvinde sin Skræk. Ja den var vistnok en væsentlig Aarsag til, at hun ikke længe herefter blev alvorlig syg. Jeg rejste da atter hjem og vaagede hos min saa taalmodige syge Moder i 8 Døgn. I den Tid taledes vi jo meget sammen, ogsaa om de Ting, der hører til Guds Rige, og om alle hendes fraværende Sønner, som jeg gav vor kære Moder Løfte om at sende hendes Hilsen til.

Mærkeligt nok ventede hun, at Vorherre Jesus skulde komme og hente hende ved Midnatstid den næstsidste Nat,

jeg var hjemme; men da hun paa den Tid sov og først vaagnede Kl. 1 og paa sit Spørgsmaal om, hvad Klokken var, hørte, at det var over Midnat, saa sagde hun: „Ja, saa kommer han først næste Nat.“ Men da det gik ligedan den næste Nat — den sidste, jeg kunde blive hjemme hos hende — saa sagde hun, den kære Moder: „Det var mærkeligt, at han ikke kom i Nat; han havde dog saa sikkert lovet mig det.“ Jeg maatte saa tage Afsked med hende, og først nogle Dage efter døde vor trofaste, ømme Moder og blev begravet den 18. April. Midt under hendes Jordfæstelse hørte vi meget tydeligt den forfærdelige Kanontorden fra Dybbølskanserne, som den Dag blev stormet og taget.

Jeg havde imidlertid skrevet til Brødrene og sendt dem Moders Velsignelse. Men det mærkelige var, at Brevet til Broder Hans havde jeg givet en fejl Adresse, og skønt jeg ikke havde skrevet bagpaa det, hvorfra det var afsendt, saa kom det dog tilbage til mig igen.

Jeg skrev saa lidt mere med og sendte det igen, og da kom det ham rigtig nok i Hænde og blev ham til megen Trøst i Sorgen og Savnet. Paa den Tid droges vistnok hans Tanker mere og mere hen imod Døden, hvad ogsaa skinnede igennem i hans Breve. Saaledes skrev han en Gang fra Als, at han havde haft en mærkelig Drøm. „Jeg syntes“, skrev han, „at Moder og Du og jeg var samlede paa et vidunderlig dejligt Sted; men saa vaagnede jeg og fandt mig liggende i Halmen.“

Saa kom endelig Als's Erobring. Straks efter skrev jeg til Broder Hans og bad ham sende mig blot et Par Ord, for at jeg kunde faa at vide, om han var iblandt de levendes Tal. Og som sædvanlig havde jeg indlagt et Frimærke, da han engang havde klaget over, at de tit havde Vanskelighed ved at faa Frimærker. Men dette Brev, hvorpaa Afsendelsesstedet dog var skrevet, kom ikke tilbage, og ikke heller kom der noget Svar. Saa blev der skreven til Kompagniets Chef, der svarede: „Er fangen, men ikke saaret.“ Jeg gennemløb saa alle Fange- og Saaredelister, men hans Navn fandt jeg ikke. Og snart var jeg klar over, at han var falden.

Saa stillede der sig to Spørgsmaal frem, nemlig: Hvordan

døde han? Og hvordan var hans Sindsstemning i den sidste Stund? Og jeg bad da Gud, om jeg maatte faa Svar paa begge disse Spørgsmaal. Og der kom Svar.

Den 29. Novbr. 1864 — altsaa Dagen efter Aarsdagen, da Broder og jeg havde sagt hinanden det sidste Farvel — kom det Brev tilbage, hvori min Moders Velsignelse var skreven. Altsaa det Brev — det eneste forøvrigt af dem alle — der en Gang før var kommen tilbage, fordi det da ikke havde naaet ham. Men nu havde han haft det, og det havde gjort sin Tjeneste, og saa skulde jeg have det tilbage igen som midlertidigt Svar paa mine Spørgsmaal, og det hjalp saa igen til, at jeg fik fuldstændigt Svar paa det Hele.

Dagen efter Slaget paa Als var nemlig en Tømmerhandler Poulsen i Flensborg og hans Svoger taget ud paa Als for at se Slagmarken. Og imellem alle de faldne Danske, de der saa, som alle var plyndrede, fandt de ogsaa Broders Lig, der endnu havde sine lange Støvler paa (disse havde vel ikke været saa lette at trække af, og derfor var de ikke bleven stjaalet — derimod var hans Tornyster plyndret). „Her ligger en Karl,“ sagde Poulsen, „som vist hører til en god Slægt. Jeg vil tage et af de mange Breve, der ligger ved hans Tornyster, og sende til hans Slægtninge, for at de kan faa at vide, hvordan og hvor han er falden.“ Og imellem de mange Breve, der laa, tog han saa — i Flæng, sagde han — det første det bedste, ligesom han ogsaa tog Broders Sabel med tilbage. Men da han saa efter sin Tilbagekomst til Flensborg vilde sende Brevet, saa kunde han ikke forstaa, hvor det var afsendt fra. Ti ovenover stod kun — lidt utydeligt — Holsteinsmd. Og saa blev Brevet liggende, indtil Tømmerhandleren i November traf sammen med Forstander Wiinsted, der den Gang havde Landbrugsskolen ved Oversø, men senere blev Apoteker i Horsens. Og han kendte Førstelærer Jensen paa Hindholm, og da der i Brevet stod en Del om de mange Elever, saa fandt Wiinsted, at Brevet maatte være derfra, og sendte det til Jensen, ved hvem jeg saa fik det den 29. Novbr. Dette førte til en Brevveksling mellem Knudsen*)

*) Ovenfor kaldtes han Poulsen.

i Flensborg og mig og senere til et Besøg derovre i Foraaret 1865, hvor han forærede mig Broders Sabel. Derefter besøgte jeg ogsaa Als, hvor jeg paa Christen Bonefeldts Mark (han var en af „Syvstjernen“s Mænd under Hertugen af Augustenborg) fandt Stedet, hvor Broder var faldet. „Her omtrent maa han være faldet,“ sagde Bonefeldt, da vi stod ved det levende Hegn. Men jeg saa, at lidt længere henne var der et Sted, hvor de unge Kløver (i 1864 havde der været Havre med isaaet Kløver) voksede særdeles frodigt. „Her“, tænkte jeg, „er det vist,“ da jeg vidste, at Blod er en stærk Gødning. Og ganske rigtig: i Bunden af denne Kløver fandt jeg et Stykke Stearinlys, et Stykke af en Børste, som jeg vidste, var bunden af Broder, da han var Barn, samt foruden adskillige andre Sager en Del Stumper af Breve, som baade Fader og andre af vore Brødre havde skrevet. Jeg fik tillige at vide, at en Kugle, der var kommen fra venstre Side, var gaaet igennem den øvre Del af Hovedet, saa Broder var falden død til Jorden, altsaa uden egentlig bevidste Smerter.

Senere har jeg truffen hans Sidekammerat, som den Dag blev taget til Fange. Og han har fortalt mig, at Aftenen forud var Broder saa forunderlig alvorlig bevæget. Dette lignede ellers ikke Broder. Han havde saaledes taget denne om Halsen og kysset ham, hvad Broder nok ellers aldrig gjorde. Og da denne saa forundret havde sagt: „Hvad fejler Dig, Slof?“ havde Broder svaret: „Jeg véd det ikke. Men hvis noget indtræffer i Nat, saa vil vi to ikke skilles.“ Og da de saa over Midnat maatte rykke ud i spredt Kæde for at gaa imod fremtrængende Prøjsere, havde denne sagt: „Lad os løbe her henad!“ „Nej“, sagde Broder, „lad os løbe herover ad!“ Og saa fulgtes de da, til de skulde springe over Hegnet; men der forsvandt Broder, idet en Del Prøjsere, der kom fra Venstre, beskød dem. (Derfor havde Broder faaet den dødbringende Kugle fra venstre Side.) Og da saa Kammeraten var kommet over den indgrøftede Vej, blev han taget til Fange og saa derfor ikke Broder mere. (Denne Mand bor nu som Aftægtsmand paa Skalkendrup Mark ved Nyborg.) —

Saaledes fik jeg da Svar paa mine to Spørgsmaal: Hvor-

dan Broder døde? Svaret herpaa var: Han var død meget hurtigt og uden mange Smerter. Og dernæst: Hvordan var hans Sindsstemning? Svaret herpaa var først Brevet; efter at det først havde været ham til Trøst, skulde jeg have det tilbage som Minde herom. Dernæst hans Kammerats Meddelelser om ham den sidste Aften og sidste Nat. — Ja, jeg tvivler ikke om, at han nu er sammen med sin — og vor — saa velsignede Moder. Aaret efter gik vor kære Broder Peder hjem, han som i Vinteren 1850—51 i Krigen fik Begyndelsen til den Brystsyge, som saa tidlig lagde ham i Graven — gudhengiven og from. Senere gik Fader bort, derefter Broder Povl, og sidst Broder Lars, alle, tror jeg, i Troen paa Frelsen i Vorherres Jesu Navn. Ja, Gud have evig Tak herfor.

Den Sabel, som Broder havde haft, men som jeg nu har, er lavet af Slesvig-Holstenerne i Ekernførde i 1850. Mærket i den er et Egern, der svarer til Egernfjord. —

Om min Militærtid i August 1865 er kun lidt at sige. Da jeg skulde tilbage til Hindholm som Lærer igen om Vinteren, saa maatte jeg leje en Mand i mit Sted. Og da en Kaptejn Hansen, hvem jeg talte med om Sagen, udtalte, at enten jeg lejede straks eller senere, blev det lige dyrt, saa var der ingen Grund for mig til at blive der længere, saa efter omtrent 6 Ugers Forløb lejede jeg en Skrædder fra Flensborg — 70 Tom. høj — der før havde været Gardist, og betalte ham derfor 640 Kr. Og da han allerede var adskillige Aar henne i Forstærkningen, saa overtog han min Stilling, mens jeg gik ind i hans Forstærkningsplads.*) Min Militærtid var altsaa kun saare kort, men dog lang nok til, at jeg fik Afsky for det Liv, der den Gang levedes iblandt Militæret.

I de følgende Aar fik jeg stor Rejselyst. En Gang vilde jeg rejse som Bogbinder i Sverrig-Norge, men det fraraadede Stephansen mig. Men særlig var min Higen at komme til Amerika en 3 Aars Tid. Det var da min Tanke, at naar jeg

*) Af den endnu opbevarede stillingskontrakt, der er dateret København den 8. september 1865, fremgår, at stillingsmanden, Hans Heinrich Axen, var født 1836 i Lille Solt, og at Anders Jørgensen kun har ligget inde fra 9. august til nævnte 8. september, altsaa kun godt 4 uger.

kom derover, hvortil jeg havde Penge nok, saa vilde jeg tage Arbejde ved hvad som helst, og naar jeg saa havde tjent tilstrækkeligt, vilde jeg rejse videre og paa den Maade nytte, som nævnt, en 3 Aars Tid. Med det Formaal for Øje læste jeg Engelsk et Par Aar for at kunne faa bedst Udbytte af Rejsen. Men da jeg saa talte med Stephansen derom, sagde han Nej. „Ja, men jeg kommer hjem igen“, sagde jeg. „Nej“, sagde han, „saa kan jeg være død for længe siden. Nej, rejs saa hellere til Schweiz i 3 Maaneder, der har Du jo ogsaa en Gang haft Lyst til at komme.“ „Ja, det er sandt nok“, svarede jeg, „men paa en saadan Rejse kan jeg ikke faa Tid til at tjene noget; der skal jeg stadig give ud, og dertil har jeg ikke Penge nok“. „Naa, ja saa skal jeg hjælpe Dig“, svarede han. Og da Tiden kom, i Sommeren 1869, forærede Stephansen mig 400 Kr. til Rejsen, der varede fra 31. Juli til omtrent November.

På rejsen førte Anders Jørgensen en dagbog, som endnu er i behold. Den er knap hundrede sider stor, skrevet med blyant, og som regel er indførslerne sket i stor hast; det hele er nærmest kun notitser til støtte for hukommelsen. Desværre har han i sine optegnelser nøjedes med at henvise til denne dagbog og ikke gengivet i afrundet form sine mange fornøjelige eller ejendommelige rejseoplevelser. Derfor kan her ikke fortælles meget om denne rejse.

Udrejsen foregik over Kiel, Hamborg, Køln, Mainz og Heidelberg til Basel, hvortil han ankom 23. august. Derefter gennemkrydsede han Svejts: fra Basel til Luzern, over Vierwaldstättersøen til Flüelen, langs Reuss op mod St. Gotthard, over Djævlebroen, Furkapasset og Grimsel, Brienzer- og Thunersø til Bern; afstikker til Genf; tilbage til Bern, derfra til Zürich med afstikker til Schaffhausen, og endelig over Chur og St. Gallen til Konstanz, hvor han 2. oktober tog afsked med Svejts med de ord: „Farvel, smukke Svejts — Gud bevare og velsigne Enhver, der bidrog til min Glæde og Udvikling i dette fortryllende Land. Det er mit Livs skjønneste Tid, thi Gud har mig saa naadig bevaret og ført mig paa alle sine Veje.“ Hjemrejsen gik over München, Sachsisk

Svejts, Magdeburg og Lübeck. Der er fuldt af iagttagelser angående de forskellige egne jordbundsforhold, plantevækst, folkeliv, jordbrug m. m.; fremdeles stadige udbrud af glæde over naturens skønhed; Rhinsejladsen (fra Bonn til Koblenz) begejstrer ham („Intet har jeg set, der kan ligne denne Ynde“), men især fylder dog Svejts ham med henrykkelse („Aldrig har jeg set Mage — Farvel Tyskland med alle dine Bjerger, de er kun Børneværk herimod“). Højdepunktet nås på Uetlibjerget ved Zürich („Her sidder jeg i det yndigste Morgensolskin og nyder en jordisk Paradisisk Udsigt. Hvad kan være yndigere end dette? — — Rigi var overmaade smuk, Gletsjerne var smukke i Rhonen, Udsigten fra Thun var mageløs, dersom Uetliberg ikke havde været. Men Uetliberg er til, og jeg staar paa Uetliberg i al denne straalende Skønhed“). — Han besøger flittigt museer, botaniske haver o. lign. og lægger ikke ringe viden for dagen; det geologiske museum i Basel kaldes „den yndigste og bedst ordnede Samling, jeg endnu har set“; under besøget i den botaniske have i München nævner han planterne ved deres latinske navne; også historisk viden kommer på givent foranledning til orde. Men især er bogen gennemvævet med stærke udbrud af barnlig fromhed; atter og atter takker han Gud for hans nåde og beder om at måtte blive til velsignelse for andre mennesker. I Dinglingen optegner han blandt en del skriftsprog denne borbøn:

Komme Herr Jesu sei Du unser Gast
Und segne was Du uns beschäret hast.

Anders Jørgensens gamle venner vil heri genkende den borbøn, han altid brugte: Kom, herre Jesus, og vær du vor gæst og velsign disse gaver, som du i din nåde har skænket os. Amen!

Hans særlige ærinde viser sig i, at han overalt besøger børnehjem og lignende anstalter. Og ved at iagttage en moder, der på banegården i München under tårer tager afsked med sit barn, udbryder han: „O kjære Gud, o lad mig blive Børneven og Børneleder, om det er din Villie, saa Forældre maa have Tryghed ved at lade de Smaa være i min

Varetægt.“ Hermed stemmer, at han efter sin hjemkomst i en artikel i månedsbladet „Hindholt“ for december 1870, „Fra en Rejse i Schweiz“, især dvæler ved svejtsernes børneforsorg og børnehjem.

Derefter fortsættes således i optegnelserne: Efter min Hjemkomst fra Schweiz sad jeg daglig i omtrent 14 Dage — 1 Times Tid daglig — inde hos Stephansen og fortalte om Rejsen, hvilket glædede ham meget. Samme Vinter blev han imidlertid syg og døde i Marts Maaned 1870. Noget af det sidste, han sagde, var: „Maa jeg nu altid være hos Dig, kære Herre Jesus!“ Ja, Gud glæde hans Sjæl i det Høje!

Det var et Løfte, jeg havde gjort mig selv, at saalænge Stephansen levede, vilde jeg ikke forlade ham, hvis han da ønskede at beholde mig. Men efter hans Død følte jeg mig løst fra dette Løfte. Og de to sidste Aar, jeg blev derefter, var kun en Ventetid, til anden Virksomhed tilbød sig. Vel tilbød Nielsen mig gode Kaar, om jeg vilde blive — men jeg længtes ud til selvstændig Virksomhed.*) I den Tid tænkte

*) Blandt Anders Jørgensens papirer ligger tre anbefalinger fra de første dage i juni 1870, nemlig fra forstander Chr. Nielsen, Hindholm, sognepræst E. Lendrop, Førslev, og konsejlspræsident, grev Holstein-Holsteinborg, dateret København, der viser, at han på det tidspunkt søgte et lærerembede, der siges at være betydeligt bedre end hans daværende stilling. Chr. Niensens anbefaling lyder således: Hr. Lærer, Seminarist A. Jørgensen har i 12 Aar været Lærer i det „fuirendaler Institut“ paa Holsteinsminde, ligesom han ogsaa af og til har meddelt Undervisning i Folkehøjskolen paa Hindholm. Undertegnede kjender ham derfor nøie nok til at turde erklære, at Hr. Jørgensen er en udmærket duelig og samvittighedsfuld Lærer. Han besidder ikke blot særdeles gode Kundskaber, men han forstaar ogsaa at anvende dem paa en levende, jævn og fængslende Maade. Han er en virkelig Børnevæn, som de Smaa med Glæde slutte sig til, og der forstaar at vinde dem med Kjærlighed. Naar jeg dertil har nævnt Hr. Jørgensens uskrømtede Tro, hans store Arbejdsomhed, hans aabne Sands for alt Stort og Godt og hans tilfredse og glade Sind, saa har jeg nævnt de væsentligste af de Egenskaber, der gjøre ham — i mine Øjne — til een af Danmarks dygtigste Lærere, og der allevegne ville forhverve ham Agtelse og Kjærlighed hos Store og Smaa.

Hindholt, den 2den Juni 1870.

Chr. Nielsen,

Lieutenant og Forstander.

— Lendrops og Holsteins udtalelser er lige saa anerkendende.

jeg meget paa Amerikaturen igen. Men da jeg blev forlovet med Maren Christensen i Novbr. 1870, saa blev Tanken om Amerika opgivet — og da saa Høng Højskole blev ledig i Foraaret 1872, kom jeg her.

Hermed slutter Anders Jørgensens optegnelser. Yderligere oplysning om ham i dette afsnit af hans liv gives i et



Hindholmlærerne 1869. *)

par nysudkomne bøger. Den ene er Christen Christensen (Tune) „Min livsførelse og virksomhed“ (udkom 1918). Chr. Christensen opholdt sig på Hindholm og Holsteinsminde i årene 1861 til 1871, altså omtrent samtidig med Anders Jørgensen. Han omtaler Anders Jørgensen flere steder, især side 63, hvor det hedder: „Næst efter Chr. Nielsen var Anders Jørgensen den mest indflydelsesrige Mand med Hensyn til Børnernes Skolegang, Arbejde og Tilsyn. Han havde været paa Holsteinsminde 3—4 Aar, før jeg begyndte at virke dér. I det

*) N. C. E. Christophersen. L. Budde. N. P. Boesen. Søkkær.
C. Larsen (Brøderup). N. P. Hansen. Chr. Nielsen. A. Jørgensen.

hele taget fyldte han sin Plads udmærket godt. Han var en udpræget Børneven og en dygtig Havemand, munter og glad, sang og spillede godt, venlig og mild i Omgang og i Almindelighed afholdt, især af Stephansen og Børnene. Ogsaa jeg lærte at sætte stor Pris paa ham; men der var noget ved ham, som en Del ikke ret kunde forlige sig med; han var ikke kammeratlig, kom nok godt ud af det med alle, men gik ellers sine egne Veje;*) dernæst var han lidet flittig, syntes nok at have travlt, men uden synderlig Fremgang. Nielsen opfordrede ham formentlig mere end en Gang til at læse for Alvor, saa han snart kunde tage Seminaristeksamen; men A. J. smilede i sit store Skæg uden foreløbig at anstrenge sig. Dette stod vel noget i Forbindelse med, at han, lige før han kom til Holsteinsminde, havde været Elev hos Kold. En af mine Kammerater paa Hindholm havde ogsaa været under Kolds Paavirkning, og heller ikke han havde Lyst til grundig Eksamenslæsning.“ S. 71 fortæller Christensen, hvordan „A. J. lærte mig at pode og okulere og meget andet godt paa Havebrugets Omraade, og han gav mig Undervisning i Sang og Musik m. m.“ Men når han på de følgende sider lader Anders Jørgensen være soldat i somren 1864 og tage sin eksamen i somren 1865, er dette urigtigt (se ovenfor side 60 og 68).

Den anden trykte skildring af Anders Jørgensen findes i Årbog for historisk samfund for Sorø amt IX side 73. Forfatteren, L. P. Jensen, var elev på Hindholm vinteren 1869—70 og fortæller bl. a. følgende: „Anders Jørgensen, der senere blev saa landskendt en Mand som Forstander for Høng Højskole, havde vi slet ikke med at gøre paa vor Afdeling.**) Han havde sin meste Tid besat hos Stephansen med Børnene

*) Ovennævnte bebrejdelse for mangel på kammeratlighed grunder sig måske delvis på, at Anders Jørgensen på Holsteinsminde havde valgt at spise sammen med børnene og ikke inde ved lærernes bord, fordi han på denne måde bedre kunde sikre børnene ordentlig kost. Efter hvad han selv har fortalt, tog nogle af lærerne ham dette ilde op, idet de mente, at han havde gjort det for at indynde sig hos børnene.

**) I årene 1869—71 var Anders Jørgensen kun lærer på Holsteinsminde, underviste ikke på Hindholm.

paa Holsteinsminde; men ikke desto mindre var den unge fynske Husmandssøn med sin bløde, fynske, syngende Dialekt, sit næsten altid smilende Ansigt, velkendt af alle Eleverne. Hos ham skulde vi jo stadig gøre Indkøb af Bøger — og det var ikke faa — og alt Slags Skrivemateriale. Paa mit Regnskab staar en Udgift dertil af 34 Rdlr. 1 Mk. 7 Sk. Og naar vi kom op til Holsteinsminde, hvor han boede og havde sin Forretning, kunde vi altid være visse paa en fornøjelig Passiar, gode Raad og Vink om de Bøger, vi havde Brug for, og til Slut et hjerteligt: „Farvel min Ven!“ Vi havde dog mest Glæde af Jørgensen ved Torsdagsmøderne. Disse var bestemte baade for Eleverne og Omegnens Folk, som forresten ogsaa var flittige til at møde, og her mindes jeg, at Jørgensen ofte var Foredragsholder. Han havde den Gang været i Schweiz, og han fortalte meget interessant om denne Rejse. Ogsaa andre Emner laa godt for den unge, begavede Mand, der jo alle sine Dage havde et saare mildt, vindende Væsen. Mange af vi gamle Hindholmere trindt om i Landet har jo som Formænd for Foredragsforeninger igennem de mange Aar, der siden er gaaet, haft megen Glæde af at indbyde denne saa afholdte Højskolemand til vore Møder, hvor der næsten altid var fuldt Hus, naar han skulde komme, og hvor vi selv kunde glæde os ved det, han havde at bringe hver især. I denne sin Egenskab er gl. Anders Jørgensen blandt alle Højskolefolk saa velkendt, at jeg ikke finder Anledning til yderligere Karakteristik, kun dette, at vi gamle Højskoleelever mindes ham med Tak baade fra de unge og de gamle Dage.“

Endnu skal medtages en skildring af Anders Jørgensen i Holsteinsmindetiden, givet i et brev fra en ungdomsven, Gustav Møller; brevet har tidligere været trykt i Meddelelse fra Høng højskoles elevforening 1919. Møller skriver: „Jeg var Elev paa Hindholm i Sommeren 1860, og en af de sidste Dage af Oktober, netop som vi skulde have Novemberferie inden Højskolens Undervisning i Vinterhalvaaret begyndte, kom jeg over paa Holsteinsminde og traf der Anders Jørgensen spillende paa sin Violin og syngte: „Farvel, Farvel, Udlændig-

heds Land!“ af V. A. Wexels. Der var en saadan Ild og Varme i hans Sang og Spil, at jeg blev betaget deraf og stod og lyttede, medens han blev ved, saa at jeg tilsidst kunde Melodien. Da jeg ogsaa spillede Violin, sagde han, at jeg maatte gerné laane Nodebladet med Sangen, saa kunde jeg skrive det af og synge Sangen, naar jeg kom hjem i Ferien. — Den følgende Sommer blev jeg Medhjælper paa Holsteinsminde lige som Anders Jørgensen. Musikken og Sangen blev ikke lagt paa Hylden. Især interesserede han sig levende for Berggreens „Danske, norske og svenske Folkesange“; min Sans for dem blev vakt, og vi spillede dem ofte; en Tid var der endog saa mange „Musikere“ paa Holsteinsminde, at vi flerstemmigt kunde spille Koraler og Fædrelandssange. — Af en af Omegnens Skolelærere havde jeg faaet til Laans Schumachers „Populær Fremstilling af Astronomiens Hovedlærdomme“, som jeg ivrigt studerede. Det var en for sin Tid fortræffelig lille Bog; dengang havde man ikke de rigt illustrerede Pragtværker, som man nu har. Her var det nok mig, som gav ham Impulsen, men saa blev han ivrig og leverede gode Bidrag til vort fælles Studium. Hos Stephansen fik han Tuxens „Sol- eller Planetsystemet“, der grundigt blev læst, det ene Hefte efter det andet, efterhaanden som de udkom i Subskription. Det var en livligt skreven og med gode Billeder forsynet Bog, vel egnet til at vedligeholde og forøge vor Interesse for Stjerneverdenen. Anders Jørgensen fik ogsaa anskaffet et godt Stjerkort, og nu gik det løs med at lære Stjernebillederne at kende. Mange af disse, der af forskellige Grunde just ikke er saa helt lette at faa Øje paa, har han vist mig. Stjerkortet havde vi liggende paa Bordet i en Skolestue, der vendte ud til den meget store Gaardsplads, og vi kunde saa der ved Lampens Skin sammenligne Kortet med Stjernehimlen i den mørke Efteraarsaften. Vi levede saa at sige i Samliv med Stjernerne, som senere med Blomster og Træer, og Nydelsen derved var stor; den er uudtømmelig, siger Heiberg i sin „Urania“.

Snart dyrkede vi Historie og snart dansk Litteratur, ikke at tale om Pædagogik, baade teoretisk og praktisk, som jo

selvsagt hørte med til „det daglige Brød“ paa Holsteinsminde, medens vi ved Siden deraf plejede vore særlige Interesser, idet jeg under Stephansens Vejledning læste Tysk og Fransk, medens Jørgensen lagde sig efter Havevæsen og Plantelære. Min Interesse herfor blev vakt ved Goethes Lære om Planternes Metamorfose, og det Materiale, jeg her havde Brug for, kunde Anders Jørgensen anvise mig, da han kendte saa at sige hver Blomst og Træ i Holsteinsmindes vidtstrakte Haver, hvilket kom mig til overordentlig stor Nytte. „Det har været noget længe, inden Du har faaet Interesse for disse Ting, men det er da godt, at Du endelig har faaet Øjnene op,“ sagde han til mig.

Det var uforglemmelige, rige og frugtbare, glade og arbejdsfyldte Aar, vi tilbragte paa Holsteinsminde og Hindholm. — Saa kom han til Høng og jeg til Viborg, og vi mødtes kun sjældent, men Forbindelsen mellem os blev aldrig helt afbrudt. „Rosenbaand fra Ungdomsdage aldrig briste, skønt de brage.“ Vore bragede end ikke; vi forstod hinanden saa godt, hvad der maaske tildels kom deraf, at vi begge var Sønner af Smaakaarsfolk. Jeg var meget glad ved, at jeg fik besøgt ham i Fjor Sommer [1915, se side 101]. Jeg sagde bl. a. til ham: Du kom her til som Husmand, og nu er Du bleven Herremand. Du kan sige som Jakob: „Ene gik jeg med min Stav over Jordans Flod, og nu er jeg bleven til tvende Hære.“ Og han blev dybt bevæget derved. Men da jeg saa føjede til: „Guds Velsignelse har hvilet over Dig og Din Gerning,“ gled der et dejligt Smil hen over hans milde Ansigt. Dette blev altsaa vort sidste Møde her paa Jord, og vore sidste Ord til hinanden var: Farvel, Anders Jørgensen! Vorherre være med Dig! Farvel, Møller! Og Gud i Vold!“

I Høng.

Som tidligere omtalt blev Anders Jørgensen i november 1870 forlovet med Maren Christensen, født 9. juli 1843, datter af gmd. Christen Christensen i Ørslev nord for Slagelse. Hun havde været elev på Holsteinsminde sommeren 1867 (pigeskolen holdtes i de åringer her og ikke på Hindholm) og der-

efter læst til lærerindeeksamen i København; hun bestod eksamen i oktober 1870 med hovedkarakteren meget godt. Til november 1871 fik hun plads som huslærerinde hos pastor J. L. Knudsen i Aggersborg (Jakob Knudsens fader), og 27. april 1872 viede han i Aggersborg kirke hende og Anders Jørgensen. Denne var imidlertid blevet forstander for Høng højskole, der var blevet oprettet seks år tidligere af E. M. Rotwit (se nærmere herom Meddelelse fra Høng højskoles



Høng højskole 1867 (set fra vest).

elevforening for 1914). Herom fortæller Anders Jørgensen selv saaledes*):

I Sommeren 1866 læste jeg en Gang i et Dagblad, at man var i Færd med at rejse en Skolebygning her i Høng. Det randt mig da i Sinde: Der skulde Du have fat, det var vist en Plads for Dig! — Men disse Tanker kom den Gang ikke videre. Jeg gemte dem blot til senere. Saa traf det sig dernæst, at jeg — vistnok i Høsten — 1870 gjorde en Fodtur ud til Refsnæs og kom paa denne Tur igennem Høng. Jeg var alt gaaet her igennem Byen, men saa faldt det mig ind, at naar jeg var saa tæt ved Højskolen, burde jeg gaa tilbage og se den — hvilket jeg saa ogsaa gjorde og blev meget venlig modtaget af Forstander Rotwit, der viste mig omkring fra

*) Meddelelser fra Høng højskoles elevforening 1897, 1906 og 1914.

Kælder til Loft. Mens vi da gik omkring og saa os om, kom atter den Tanke mig paa Sinde: Her skulde Du have fat. — Men ogsaa denne Gang gemte jeg Tanken i mit Indre. Men Aaret efter, i Sommeren 1871, henledte min tilkommende Svigerfader, gamle Christen Christensen i Ørslev, min Opmærksomhed paa, at Rotwit agtede at forlade Høng Højskole. Og han føjede til: „Der skulde Du se at faa fat!“ Jeg blev tilraadet at sætte mig i Forbindelse med Gmd. Hans Hansen, Høng,*) hvem jeg ogsaa besøgte — vistnok i Høsten 1871. Hans Hansen bekræftede ogsaa, at Rotwit vilde forlade Høng, men kunde forøvrigt ikke udtale sig nærmere om Sagen.

Hans Hansen underrettede imidlertid Bestyrelsen om min Henvendelse, og der blev aftalt et Møde mellem den og mig i Høng 4. Juledag 1871. Paa Grund af en Misforstaaelse var jeg nær udeblevet; jeg opholdt mig den nævnte Dag i min Forlovedes Hjem, da jeg fik Brev om, at Bestyrelsen sad i Høng og ventede paa mig. I største Hast kom jeg til Høng, hvor jeg blev venligt modtaget. I Bestyrelsen sad den Gang Møller F. Dedenroth, Høng, og Gaardmændene Søren Christensen, Hallenslev, Hans Hansen, Høng, Lars Jensen, Finderup, og Jacob Knudsen, Torpe. Vi forhandlede en Tid lang; jeg stillede den Fordring, at Bestyrelsen for de første 3 Aar skulde sikre mig frit Ophold og en Løn af 400 Rdl. aarlig foruden alle Skolens Udgifter til Skatter, Renter, Vedligeholdelse osv. Under Forhandlingen gik et Par af Mændene ud i Forstuen (Sammenkomsten foregik i Hans Hansens „Mellemstue“) og snakkede sammen dér; saa kom den ene ind, mens en anden gik derud, og saaledes fortsattes Forhandlingerne officielt og mere privat, indtil man gik ind paa min Fordring. Jeg tog saa tilbage til Ørslev, og Bestyrelsen gik i Gang med at søge Sikring for min Løn. Det ordnedes saaledes, at en Kreds af Mænd tegnede sig som Garanter hver for en eller flere Firsindstyvendedele af det mulige Underskud; Tanken herom var vistnok udkastet af

*) Hans Hansen, Maren Christensens fætter, var formand for det aktieselskab, der havde bygget skolen.

Lars Dinesen; han var jo barnefødt i Kulby og var dengang endnu Folketingsmand for Ruds-Vedby Kredsen. Fastelavns Mandag kom jeg efter Aftale med Bestyrelsen atter til Høng, hvor saa Kontrakten mellem den og mig underskrevs, hvorefter jeg ved et offentligt Møde fremstillede mig for Egnens Befolkning, der i stort Tal var kommet til Stede.*)

Den 18. April rejste jeg fra Hindholm. Den Dag jeg forlod Hindholm og Holsteinsminde, hvor jeg havde været Medarbejder i 14 Aar, da gik det mig, som man fortæller om de unge Tyende, naar de skifter Tjeneste, at de siger: Vi veed, hvordan vi har det, men vi veed ikke, hvordan vi faar det. Thi ogsaa jeg saa tilbage paa de nu afsluttede 14 Aar, der laa i Lysglans for mig, mens Fremtiden for en Del laa i Mørke. Mens jeg da — fyldt af disse Tanker og med Bøn om Fremtids Lykke — ene gik ud fra Slagelse, fordi Hestene skulde bede lidt, saa faldt der en fin Støvregn, just som Aften solens Straaler brødes i Skyen foroven. Og i det samme brød der en Regnbue frem og hvævede sig fra Syd til Nord, lige over mit Hoved, saa straalende og dejlig, som jeg kun sjælden har set Mage. Da hviskede jeg i min Sjæl: Maa dette være mig Tegnet, kære himmelske Fader, at ligesom Din Bue paa Himlen nu hvælver sig over mig, saaledes vil Du ogsaa lade Din Naade og Velsignelse hvælve sig over os og vor Gerning i de kommende Tider — saa at Du selv kan faa Æren heraf.

*) Den endnu bevarede kontrakt er dateret 7. februar, som det år var en onsdag. I et brev til Maren Christensen, dateret Hindholm d. 3. febr. 1872, skriver Anders Jørgensen: „Jeg rejser nu nok derhen [til Høng] Fastelavns Lørdag (idag 8te Dage) og holder saa Møde om Tirsdagen for at kunne tage med Posten her tilbage om Onsdagen.“ Og i et følgende brev til samme, dateret Ørslev d. 13. febr. 1872 (aften), skriver han: „I Formiddags ordnedes Pengesagen. — Kl. 1 i Eftermiddag afholdt vi saa et Møde paa selve Skolen, hvortil der var offentligt indbudt — og Skolen blev ogsaa omtrent fuld, før Mødet sluttede — Jeg indbød til en Sommerhøjskole for Piger og fortalte dem, at Skolens Maal er, at lære de Unge at blive glade, og dette udviklede jeg saa nærmere, hvori den sande Glæde bestaar og hvorover det er, de skulle glædes. Pastor Budz og Skolelærer Andersen talte ogsaa, og det sluttede meget livligt og venligt for os Allesammen.“ Altså underskrevs kontrakten og holdtes det offentlige møde Fastelavns tirsdag den 13. febr.

Saa ofte, naar jeg senere hen i Tiden har set Regnbuen i Skyen, har jeg maattet tænke paa hin Foraarsaften for 25 Aar siden. Og naar jeg da i Tankerne har sammenlignet vor Skoles Begyndelse med dens nuværende Kaar, saaledes som de har udfoldet sig igennem Aarenes Løb — ja, saa har jeg med Lethed kunnet se, hvorledes Guds underfulde Velsig-



Maren Christensen.

nelse som en dejlig Himmelbue har hvælv-
vet sig over al vor Stræ-
ben, baade i aandelig
og i timelig Maade.
Og for denne Lykke
og store Guds Naade
vil jeg derfor ogsaa
takke Vorherre alle mit
Livs Dage.

Efter at jeg i Aggers-
borg var blevet viet til
min første Hustru, an-
kom jeg i Begyndelsen
af Maj til Høng, hvor
vi den 10. Maj begyndte
Sommerskolen med 5½
Elev, som vi sagde, for-
di den sjette kun deltog
i Skolens Undervisning
om Eftermiddagen. Men
hvor stort Haab jeg end

forøvrigt begyndte med, saa var Begyndelsen — hvad den ydre Side angik — dog kun yderst tarvelig. Da saaledes en af Sommerskolens Elever samt hendes Slægtninge kom her til Skolen — og vi saa skulde drikke Kaffe, da havde vi ikke saa mange Par Kopper, at hver af os kunde faa sit Par. Men vi maatte drikke Kaffe i to Hold. Og dog var vi ialt kun 10 Personer; men Skolen ejede kun 7 Par Kopper. Selvfølgelig gjorde dette intet Skaar i vor fælles Glæde, det var snarere som lidt Krydderi i Samlivet, og vi lo og spøjte blot saa meget mere.

Eller da vi først havde faaet Skolen i Gang, saa sagde nuværende Biskop Skat Rørdam, som den Gang var Præst i Sønderup ved Slagelse, og som vi da jævnlig hørte prædike — en Gang spøgende til mig, at vi var nok lige saa mange „Forstandere“ paa Skolen, som der var Elever. Den afgaaede Forstander, Rotwit, boede nemlig midlertidig paa Skolen, ligeledes den Lærer,*) der i Rotwits Fraværelse paa Rigsdagen havde ledet Skolen som dens Forstander — samt mig.

Samtidig begyndte vi paa en Børnefriskole med 6 Drengene, og et Par Aar efter tillige paa et lille Børnehjem. Det var saa min Tanke, at den af disse 3 Virksomheder, der bedst vilde trives, den vilde vi særlig pleje og saa opgive de to andre. Men alt som Aarene er gaaet, har alle 3 Virksomheder udføldet sig rigelig.

Allerede året efter rantes Anders Jørgensen imidlertid af et hårdt slag. Efter at hans hustru 26. maj havde født ham en søn, døde hun selv 5. juni. Få dage derefter, 10. juni, blev den lille Dreng døbt Johannes Kristian, og moderen begravet. Blandt Anders Jørgensens papirer findes opskriften til en tale, han ved den lejlighed holdt i hjemmet, og hvori hans sorg giver sig gribende udtryk, samtidig med at han skildrer den afdødes fromhed og elskelighed i de varmeste ord. Som dagene gik, mildnedes sorgen; men samtidig mærkedes mere og mere savnet af en husmoder. I 1875 kom Anders Jørgensen gennem en ven i forbindelse med den 25-årige Marie Lomholt,**) og det blev bestemt, at hun skulde komme til Høng til maj som lærerinde. Hun ankom 26. april om aftenen, og i et brev af 6. maj til sin broder, lærer Lomholt i Vøjstrup på Fyn, skriver hun, hvordan hun straks den første aften „havde nød med at lade være med at le, når jeg så på Jørgensen, han har rigtignok en morsom måde at tage mod folk på, som om de var gamle bekjendte og perlevenner alle-

*) L. Sommer, senere lærer i Sorterup ved Slagelse og derefter på Bornholm.

***) Marie Lomholt — eller Lumholt, som hun dengang stavede sit navn — fødtes 23. marts 1850 på Højen mark syd for Vejle.

sammen — — men jeg troer forresten, han mener det rigtig godt.“ Og det har han åbenbart gjort; thi endskønt den unge pige havde sluttet brevet af 6. maj med at skrive, at „det går vel de tre måneder, længere varer det vel næppe“, så må hun allerede 10. maj til at skrive igen: „Kære broder, hvor der dog snart kan ske forandringer, uden at vi aner det! — — ja, det drømte jeg mindst om, da jeg skrev sidst, at jeg såsnart skulde fortælle eder en så stor nyhed; — o, hvad vil i sige, når jeg nu fortæller eder, at jeg er bleven forlovet — — — med Jørgensen? — — og jeg ved knap selv hvordan, det er, som var det formeget; jeg kan ikke rigtig finde mig selv i det; — jeg er bange og dog så inderlig glad; — det skete i aftes; — jeg har ikke endnu sagt godmorgen til ham idag, skjønt vi har været oppe længe begge to; jeg kan ikke gå ned, jeg kan snart ingenting.“ 3. august s. å. holdt de bryllup og begyndte dermed på et virksomt og lykkeligt samliv, som varede i over 40 år. Det kan med sikkerhed siges, at uden sin fromme og kloge, dygtige og trofaste hustru havde Anders Jørgensen ikke fået udrettet det, han nåede at udrette her i livet. Ægteparret fik i alt 9 børn, der alle overlevede deres fader: Tormod (født 1876), Johannes Kristian (født $\frac{12}{7}$ 1878 og opkaldt efter den $\frac{2}{2}$ s. å. døde halvbroder), Dorthæa (f. 1880), Elfrida (f. 1881), Ingeborg (f. 1882), Gudrun (f. 1884), Astrid (f. 1886), Ejlif (f. 1887) og Ragnhild (f. 1889).

Anders Jørgensen selv fortæller videre: Da Elevantallet i de første Aar ikke var stort — og da Skolen manglede nyt Tag (det kostede over 400 Kr.), Vinduer og Døre manglede Maling, og Bygningerne Murereftersyn, samt Skolen manglede Borde, Bænke, Sengesteder, Brønd osv. — saa blev det nødvendigt at opkræve omtrent min Løn (400 Rdl.) aarlig i de 3 Aar. Efter den Tid overtog jeg Skolen paa egen Regning i Løbet af 5 Aar,*) men før den Tid var udløben, havde jeg

*) Ifølge kontrakt af 1. febr. 1875 overtager Anders Jørgensen skolen for egen regning og risiko i 3 år; 5. febr. 1877 udstrækkes denne overenskomst til at gælde i 10 år; 25. marts 1882 gøres kontrakten uopsigelig på Anders Jørgensens livstid, samtidig med at han får ret til, så

imidlertid købt Jord og bygget en Del til Skolen, saa nu købte vi det Hele. En Del af Aktierne blev skænket til Skolen — altsaa til mig — og Resten købte jeg til hel eller en mindre Betaling, saa da Skolen havde staaet i 25 Aar, fik jeg Skøde paa den imod, at jeg overtog den faste Gæld. Og saaledes løstes da Bestyrelsen for dens Forpligtelser til Skolen og saa nu med Glæde, hvorledes den voksede fremad med Elevantallet Aar efter Aar.

I de første 10—12 Aar havde Karleskolen om Vinteren i Almindelighed ret god Tilslutning, men derimod var Pigeskolen om Sommeren kun svagt besøgt. Det kneb derfor ogsaa tit i disse Aaringer med at faa Pengene til at slaa til, hvorvel Vorherre stadig lagde sin rige Velsignelse over, hvad vi havde — saa rigelig, saa vi ved Tarvelighed og Spar-sommelighed altid fik vort „daglige Brød“ for hvert Aar, der randt. Men endskønt vi saaledes aldrig kom til at lide Nød, saa hvilede der dog ofte et Tryk over mig, naar jeg saa hen til Fremtiden. Og det var derfor heller ikke sjældent, at jeg i de Aar spurgte mig selv, om vi ikke skulde forlade Høng og søge os en Virksomhed et andet Sted. — Dog, Gud gav mig altid Svaret igennem min trofaste Hustru, der stadig holdt fast ved, at det var i Høng, vi skulde blive og fortsætte vor Gerning. Og saa blev vi der da.

Den første halve snes år, Anders Jørgensen var højskoleforstander i Høng, var altså i økonomisk henseende en trang tid. Ganske vist voksede tilgangen til børneskolen hurtigt, og denne gav således et ganske godt bidrag til udkommet; men alligevel var det nødvendigt at vinde indtægt ad andre veje, og tidligt kom han da ind på at prøve at forbedre stillingen gennem landbrug. Han anede ikke, at han derved skulde komme ind på et virkefelt af stor betydning såvel for ham selv og hans skole, som for vide kredse af vort

snart han ved køb eller gave har erhvervet samtlige aktier, at overtage skolen som fuld ejendom mod at svare til den derpå hvilende faste gæld; og 26. juli 1891, ved skolens 25 års jubilæum, erklærer de tilbageværende bestyrelsesmedlemmer, at da Anders Jørgensen nu ejer samtlige aktier, er han fra nu af Høng højskoles retmæssige ejer.

folk. Herom har han selv fortalt således i Meddelelse fra Høng højskoles elevforening 1913:

Oprindeligt hørte til Skolen kun omtrent 2 Skpr. Land; men i Foraaret 1875 købte jeg 6½ Skp. til, som betaltes med ca. 300 Kr. for hver Skp. Land. Jorden var fyldt med Ukrudt og manglede Gødning og grundig Behandling. Dette Vænge dyrkede jeg i de første tre Somre med langstraet Sæd; men den Slags Afgrøder kunde umulig betale Arbejds løn, Forrentning og Skatter; jeg maatte altsaa ind paa andre Driftsmaader og begyndte derfor at spejde efter, hvordan andre Smaabrug blev drevne, for om jeg mulig kunde lære noget ad den Vej. Men da jeg intet lærerigt fandt i Nærheden, gav jeg mig paa Rejse; fem Somre i Træk rejste jeg i Høsttiden, de fire Somre (vistnok 1878—82*) med Understøttelse af det kgl. danske Landhusholdningsselskab.

For nu ikke at rejse paa det uviste havde jeg hver Sommer, før Rejserne begyndte, brevvekslet med de forskellige Landboforeningers Formænd om, hvor de driftigste Husmænd, de højst præmierede, boede. Jeg skylder her at tilføje, at Landboforeningsformændene — i Reglen Forpagtere — ikke blot beredvilligt gav mig de ønskede Oplysninger, men ogsaa modtog mig saare gæstfrit, ja, endog ofte kørte langt omkring med mig til de forskellige Husmandshjem.

Paa disse Rejser lærte jeg vel adskilligt, som jeg selv kunde nytte i vor egen lille Bedrift; men jeg opdagede tillige snart, at næsten alle vore Husmænd, selv de dygtigste, fam-

*) Tre endnu opbevarede skrivelser fra landhusholdningsselskabet viser, at han i 1880 har fået 100 kr. „til en rejse her i Danmark, særlig til Lolland-Falster, for at gøre sig kendt med veldrevne husmandsbrug, roefrøavl og frugttrædyrkning m. m.“, i 1883 200 kr. og i 1884 atter 200 kr. til „en rejse i Angel, Nordslesvig og Jylland for at blive kendt med nedkulingen af grøntfoder, frøavl og staldfodring hos husmænd.“ At han har fortjent disse rejseunderstøttelser, fremgår af to diplomer fra Holbæk amts landboforening, der viser, at „husmand Anders Jørgensen, Høng“, i efteråret 1877 har fået 1. præmie (32 kr.) og i efteråret 1880 ligeledes 1. præmie (50 kr.) for ypperlig dyrkning af sin jordlod. Desuden har han to gange modtaget det kgl. danske have-selskabs sølvmedalje, 1877 og 1882.

lede sig frem. En havde fundet paa et, en anden paa et andet, og hver drev saa paa den Kile, der kunde glide; men ingen havde en ordentlig Fremskridtsplan eller et Overblik over, hvordan et Fremtidslandbrug burde drives. Den gamle Slendrian med langstraaet Sæd, tarvelige Græsmarker og Brak raadede næsten overalt, og kun ganske enkelte Steder saa jeg — foruden lidt Kartofler — et lille Stykke med Runkelroer eller anden Rodfrugt.

Jeg fandt derfor snart, at her burde gøres noget; i det mindste maatte man da kunne samle de Erfaringer, som allerede var indvundne af de enkelte rundt omkring, og gøre dem tilgængelige og frugtbringende for de mange. Og jeg besluttede da forsøgsvis at holde nogle Foredrag om Huslodders Dyrkning paa saadanne Egne, hvor aandeligt Liv var fremme, og hvor den Slags Foredrag, jeg helst ønskede at holde, ikke særlig tiltrængtes. Saadanne Foredrag, hvortil jeg selv havde indbudt, holdt jeg da, saavidt jeg mindes, i Ryslinge, Sødinge, Ferritslev og vist endnu et Par Steder til paa Fyn i Efteraaret 1880. Og da disse Foredrag bl. a. blev omtalte i „Møens Folkeblad“, fik jeg Opfordring til at komme derover og holde et Par Foredrag om samme Emne, hvad jeg ogsaa gjorde.

Det sidste af disse Foredrag holdtes i Borre, og det var vist paa Tilbagevejen derfra til Stege, at Redaktøren af „Møens Folkeblad“, Hans J. Jensen, og jeg blev enige om, at jeg skulde skrive en lille Huskeseddel om Indholdet af disse Foredrag. Jeg skrev da min første lille Husmandsbog, der udkom i Julen 1880.*) Første Udgave solgtes i Løbet af et

*) 1. udgave af „Kortfattet vejledning til huslodders dyrkning“ fyldte 20 sider og tryktes i 1000 ekspl., 2. udg. kom 1882, fyldte 32 sider og tryktes i 1500 ekspl., 3. udg. med undertitel „Den lille husmandsbog“ kom 1885, fyldte 72 sider og tryktes i 5000 ekspl., 4. udg. kom 1888, fyldte 160 sider og tryktes i 9000 ekspl., 5. udg. med titel „Den lille vejleder i praktisk land- og havebrug“ kom 1900, fyldte 256 sider og tryktes i 8000 ekspl. Bogen, der for længst er udsolgt, er oversat til svensk under titel „Småbrukarens bok“ (Eskilstuna 1912). — Det bør her nævnes, at den bekendte generalkonsul H. Pontoppidan i Hamborg flere gange købte store partier af bogen til uddeling blandt jyske husmænd.

godt Aarstid, og da anden, lidt forøgede Udgave solgtes næsten ligesaa hurtigt, forstod jeg, at Betingelserne for et stort og glædeligt økonomisk Fremskridt for vore Husmænd var til Stede; nu gjaldt det at smede, mens Jernet var varmt. Jeg holdt nu paa Opfordring dels af private Mænd og dels af en stor Mængde Landboforeninger i en Række af Aar en Mængde Foredrag omkring i Landet om Husloddernes Dyrkning; men ofte havde jeg den Følelse, at mange af Tilhørerne i deres stille Sind tænkte: „Mon det nu ogsaa er sandt, at der kan vindes saa meget ud af Jorden?“ eller: „Ja, han kan sagtens snakke; han er jo dog ikke selv Husmand.“

I de Aaringer kom derfor ofte den Tanke op hos mig: Nej, udstykke Herregaardene, der gennemgaaende er de bedst dyrkede, til Huslodder, der i Reglen er de daarligst dyrkede, vil jo være et nationalt Tab. — Nej, her maa først begyndes med at ophjælpe Husmændene til større Dygtighed, saa kan vi senere tænke paa at udstykke Herregaardene.*)

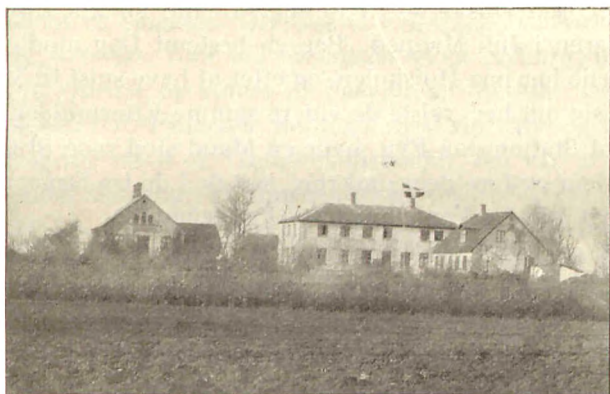
Men hvordan skulde vi kunne faa Husmændene hjulpne fremad? Ja kunde vi bare faa de driftigste paa Skole en lille Tid. Eller kunde vi dog i det mindste faa dem ud paa Rejse til andre driftige Husmænd, saa de ad den Vej kunde faa Troen i Hænde paa, at hvad jeg fortæller dem, kan virkeliggøres. Men hertil har de jo hverken Tid eller Raad.

Det er forunderligt, hvordan Vorherre tit bønholder vore stille Suk og Bønner; thi just som jeg stadig var optaget af disse Tanker, kommer „Lykken“ smilende med Løsningen af Gaaden langt hurtigere og langt lettere, end jeg havde tænkt mig det.

Det var vistnok i Vinteren 1883—84, at jeg af Bestyrelsen for „Holbæk Amts økonomiske Selskab“ blev anmodet om at komme til København, da den ønskede at høre min Me-

*) Til forståelse af disse sidste linjer tjener, at Anders Jørgensen i begyndelsen af den her anførte artikel fortæller, hvordan han allerede som barn fik den tanke, at herregårdene burde udstykkes til småbrug, og hvordan han senere hen udarbejdede i alle enkeltheder en udstykningsplan, som han tilstillede „Femtejuni folkeforeningen for Sorø og omegn“, uden at der dog foreløbig kom noget ud deraf. Se nærmere herom Meddelelse fra Høng højskoles elevforening 1913 s. 12—19.

ning om, hvad der kunde gøres for at fremme det lille Landbrugs gode Udvikling.*) Ved denne Lejlighed foreslog jeg følgende: 1) Uddeling af Rejseunderstøttelser til Husmænd, 2) Uddeling af let fattelige Smaaskrifter om det mindre Landbrug, 3) Afholdelse af passende Landbrugsforedrag og 4) Præmiering af Huslodder. Bestyrelsesmedlemmerne, Grev Lerche til Lerchenborg, Godsejer Holm til Lerchenfeldt, Godsejer Lawaetz til Refsnæsgaard og vistnok endnu en fjerde, som jeg dog ikke husker mere, blev først noget overraskede af Tanken om Rejseunderstøttelserne; de spurgte,



Høng højskole 1885 (set fra øst).

hvor Husmændene skulde rejse hen, hvor længe Rejsen skulde vare, hvad det vilde koste osv. Efter nogen Forhandling lovede jeg at ordne Rejserne, der skulde gaa til Ferritslev, Sødinge og Ryslinge paa Fyn og skulde vare fem Dage; hver Husmand skulde have 20 Kr. i Rejsepenge. Som et første Forsøg skulde ti Husmænd af Sted den første Sommer, og der skulde altsaa bruges 200 Kr. „Hvor skal vi faa de Penge

*) Af opbevarede Breve ses, at mødet holdtes 15. decbr. 1883. Deltagerne var foruden Anders Jørgensen vistnok kun grev Lerche og godsejerne Holm og Lawaetz; de tre mænd udgjorde et udvalg, selskabet havde nedsat til at overveje, „hvad der kunde gøres for at fremme en bedre husmandskultur“.

fra“, spurgtes der, „vi har dem jo ikke paa vort Budget.“ „Maa jeg betale dem af min Lomme“, sagde Grev Lerche. „Det er hørt“, svarede de øvrige med et Smil. — Og saaledes blev da Pengespørgsmaalet løst i munter Venlighed.

Det var Bestyrelsens Tanke, at alle Sognene i Holbæk Amt lidt efter lidt skulde nyde godt heraf, idet man vilde lade to Husmænd fra hvert af fem Sogne aarlig komme paa Rejse. Jeg blev derfor anmodet om hvert Foraar at holde Foredrag om Huslodders Dyrkning i fem af Bestyrelsen opgivne Sogne (hvad jeg ogsaa gjorde i vistnok 5 a 6 Aar), hvorefter to Husmænd fra hvert Sogn udtoges — selvfølgelig efter eget Ønske — til Rejsen. Denne foregik saa hen i Sommeren i Juli Maaned. Paa en bestemt Dag mødte Husmændene her paa Højskolen, og efter at have spist til Middag og set sig om her, rejste de videre samme Eftermiddag til en bestemt Station paa Fyn, hvor en Mand stod rede til at tage imod dem og føre dem omkring, saa de i de tre Dage, de var paa Fyn, gik fra Vennehaand til Vennehaand.

Det var altid om Fredagen, de begyndte Rejsen, saa de havde Lørdag, Søndag og Mandag paa Fyn; om Tirsdagen gik saa Rejsen hjem igen. Jeg valgte de Dage, fordi jeg ønskede, at Husmændene kunde overvære Gudstjenesten i Ryslinge Valgmenighedskirke om Søndagen, for at de kunde faa baade et timeligt og et aandeligt Udbytte af Rejsen.

Det er vel overflødigt at tilføje, at Husmændene som Regel kom tilbage saare glade over Rejsen, saa meget mere som Fynboernes Gæstfrihed lod dem faa en jævn Dagleje tilovers af Rejsepengene.

I marts 1917 gav husmand Kristen Jørgensen, Ubberup ved Kalundborg, efter anmodning følgende fornøjelige beskrivelse af hin første husmandsrejse i 1884, hvori han havde deltaget:

Vi var 10 Husmænd, 2 fra Svallerup, 2 fra Refsnæs, 2 fra Raklev, 2 fra Vørslev og 2 fra Tømmerup Sogn. Vi fik hver 20 Kr. til Rejsen. Burchardi, Birkendegaard, kørte for os 4 her fra Tømmerup og Vørslev. Vi mødte paa Birkendegaard om Morgenen Kl. 4, en dejlig Julimorgen. Burchardi kørte

for os til Høng Højskole, hvor Jørgensen og hans Hustru bød os det første Velkommen. Karlen tog imod Køretøjet, og vi blev budt ind i Spisestuen til et godt dækket Bord. Da Jørgensen og hans Hustru havde budt os Velbekomme, viste han os ud at se hans Bedrift; den var ikke ret stor dengang, men der var lagt en god Begyndelse til et Husmandsbrug. Jørgensen fortalte os om, hvordan han behandlede sin Jord saavel i Marken som i Haven. Jeg kan huske, at vi Husmænd lagde mest Mærke til hans Anlæg af Træer omkring Skolen; han fortalte ogsaa, hvad Gavn disse Træer gjorde baade for Skolen, Mennesker og Høns. Da vi saa var færdig med at se alt paa Skolen og der omkring, kørte Jørgensens Karl for os til Slagelse. Der traf vi Friskolelærer Søren Rasmussen, Refsnæs, som saa ledsagede os til Nyborg, hvorfra vi tog til Odense og videre til Pederstrup Station. Der stod Friskolelærer P. Pedersen, Søllinge, med sin Pibe og et glad Ansigt og tog imod os Sjællandshusmænd; det var jo en hel Begivenhed dengang. Vi kom saa hjem hos Pedersens Moder, der ligeledes mødte os med et glad Ansigt. Vi blev budt ind i Stuen, der stod Bordet dækket med en god, kraftig Hønseskødsuppe. Da vi saa var færdig ved Bordet, var det omtrent Aften; saa fik Pedersen travlt med at faa os anbragt for Natten: det gik godt, den ene vilde hellere have os end den anden. Næste Morgen samledes vi saa hos P. Pedersen, der viste os sin Bedrift, som han drev med stor Dygtighed, især med Hvidkaal. Saa førte han os videre omkring der paa Egnen for at bese de bedste Husmands- og Gaardmandsbrug, baade Jord, Haver og Stalde. Vi var meget optaget af at høre dem fortælle, hvordan de behandlede deres Bedrift. Om Søndagen førte Pedersen os til Ryslinge Kirke, hvor vi hørte Pastor Povlsen, som vi blev meget glade for at høre, og ligeledes for at se den store Forsamling i Kirken. Der var saa Folk, som fik os med hjem til Sødinge; der blev vi saa om Natten. Næste Dag blev vi ligeledes vist omkring at se alt det bedste i Mark, Have og Stald. Hvad vi meget lagde Mærke til og huskede længe, det var, at vi besøgte en Husmandsfamilie, som havde ca. 4 Tdr. Land, og som havde gaaet paa

Daglejerarbejde i al deres Tid; nu var de naaet de 70 Aar, saa kunde de ikke mere det, og saa kunde de heller ikke faa dyrket deres Jord med andre Folks Hestekraft; saa fandt de paa at samle et Par Køer sammen og fik anskaffet de nødvendige Redskaber, saa de selv kunde dyrke deres Jord, og dette var de saa glade for, disse gamle Arbejdsfolk. Ja, vi var mange Steder der omkring, som vi var meget glade for. I Sødinge var vi hos en Mand, som hed Mads Johansen; hans Fader var, saa vidt jeg husker, mere end 90 Aar; der var 2 Tdr. Land til dette Hus, som den gamle Mand gik og gravede med sin Spade; den var lavet saaledes, at han ikke skulde bukke sig; det var en stor, kraftig Mand. Ja, saa er vi ved at skulle hjem til Sjælland igen; P. Pedersen tager saa Afsked med os ved Pederstrup Station, og vi rejste hjem fra Fyn med megen Glæde og Taknemlighed og kom godt og vel tilbage til Høng Højskole, hvor vi igen blev modtaget af Jørgensen og Hustru med glade Ansigter. Der skiltes vi saa fra hverandre med Tak til Jørgensen for hans gode Tanker for Husmandsstanden. Ja, vi Husmænd har meget at sige Jørgensen Tak for, og det vil vi sige. —

Læseren bedes huske, at denne skildring er nedskrevet — rimeligvis efter hukommelsen — næsten 33 år efter, at rejsen foregik; så vil de bedre kunne forstå, hvilket indtryk den i sin tid har gjort på Kristen Jørgensen.

Aaret efter — altsaa vistnok 1885*) — formaaede jeg „Sorø Amts økonomiske Selskab“ til at yde en lignende Rejseunderstøttelse; ogsaa der fortsattes Sagen i de følgende Aar. Ja endog fra Præstø Amt kom der en Sommer enkelte Husmænd ud paa Rejse. Og fra alle disse mange rejsende Husmænd lød glad Tak over alt, hvad de oplevede og lærte. Jeg følte derfor, at det gjaldt om at faa saa mange ud paa

*) Blandt Anders Jørgensens papirer findes breve fra godsejer S. Barner, Eskildstrup ved Ringsted, formand for udvalget til præmiering af huslodder i Sorø amt, hvoraf fremgår, at 10 husmænd fra amtets forskellige dele i somren 1886 sendtes afsted på en sådan rejse. Dette var den første husmandsrejse fra Sorø amt (se Sorø amtstidende for 9/4 1908).

Rejse som muligt. Men hertil forslog ikke de velvillige Landboforeningers Bidrag; nej, her maatte Staten træde til, og derfor begyndte jeg saa smaat at slaa offentlig til Lyd herfor. I Sommeren 1888 talte jeg saaledes med flere Rigsdagsmænd om Sagen. Og ved Mindefesten for Stavnsbaandets Løsning i Hertadalen den 17. Juni 1888 traf jeg sammen med Grev Holstein-Ledreborg (vi kom til at sidde Side om Side ved Fællesspisningen), og der udspandt sig da omtrent følgende Samtale mellem os:

Jeg: „De kunde gøre en god Gerning ved sammen med de øvrige Rigsdagsmænd at bevilge Rejsepenge til vore Husmænd.“

Han: „Hvor skal de rejse hen?“

Jeg: „Til andre Egne her i Landet, hvor der bor særlig driftige Husmænd, for at de hos disse kan lære ved Selvsyn, hvad der kan vindes ud af Jordbruget.“

Han: „Hvor véd Husmændene, hvor disse bor?“

Jeg: „Det maa man hjælpe dem til at faa at vide.“

Han: „Hvem véd Besked hermed?“

Jeg: „Ja, er der ikke andre, der véd det, saa véd jeg.“

Han: „Ja, det er en anden Sag. Men hvad kan det hjælpe til?“

Jeg: „Ja, nu kan De selv regne efter. Her er i Danmark omtrent 150,000 Huslodder, og hvis nu hver blev dreven saa godt frem, at den kunde give for 100 Kr. mere aarlig, end den nu yder — og dette kan naas ved, at man afskaffer Brakken, delvis staldfodrer og dyrker flere Roer — saa vil Merindtægten for hele Landet blive omtrent 15 Mill. Kroner aarlig.“

Han: „Hvad behager?“

Jeg: „Ja, De er jo en stor Regnemester, og nu kan De selv regne efter; 150,000 Gange 100, det er 15 Millioner.“

Han (efter et Øjeblik Tavshed): „Nej, véd De hvad, Jørgensen, det er jo en stor Sag.“

Jeg: „Derfor bør der ogsaa gøres noget for den. Og det har Hast.“

Han (efter en ny Pavse): „Gør mig den Tjeneste, Jørgen-

sen, naar Rigsdagen bliver samlet, at skrive et lille Uddrag af, hvad vi nu har talt om, og sende mig det. Vel er jeg kun én Mand, men jeg vil dog love Dem, at vi nok skal faa Penge hertil.“

Jeg: „Det skal De have Tak for.“

Hermed endte vor Samtale, og da Rigsdagen saa traadte sammen om Efteraaret, skrev jeg til Greven og bad ham virke for, at der blev bevilget 50,000 Kr. aarlig til saadanne Rejser. Efter henved 3 Maaneders Forløb svarede han mig i et langt Brev, at vel erkendte han, at 50,000 Kroner ikke var for meget, men at Venstre under de daværende Forhold (det var jo i Provisorietiden) ikke havde turdet sætte saa meget ind paa een Gang; men han vilde dog glæde mig med, at der var bleven bevilget 8,000 Kr. at begynde med for Sommeren 1889, og han haabede, at denne Sum saa Aar efter Aar skulde naa op til 50,000 Kr. Endvidere gav han mig det Raad at henvende mig til Landboforeningerne om Sagen, da de nok kom til at lægge Rejseplanerne.*) Dette gjorde jeg

*) Grev Holsteins brev lyder i sin helhed således: København 7. 2. 89. Herr Højskoleforstander A. Jørgensen. Tak for Deres Brev af 14 December. Jeg har strax taget Sagen om Rejser op i Udvalget, og som De vil se det af Betænkningen, som nu bliver offentliggjort, er det lykkedes at faa en lille Bevilling oplaget paa Finansloven i det nævnte Øjemed. Jeg siger en „lille“ Bevilling; thi efter min Mening er den altfor lille; men Hovedsagen var at faa Sagen vedtaget i Principet, og det kunde kun lykkes naar man fik Udvalget enigt og Ministeren med. Vi maatte derfor i Aar nøjes med 8000 Kr.; men naar først Tanken er godkjendt og en Sum slaaet fast, saa er det ikke vanskeligt at faa denne Sum forhøjet, naar der, som jeg ikke betvivler, viser sig Trang dertil. Var Sagen i Aar kun kommet frem som et Venstreforslag som Ministeren og Landstinget tog Stilling imod, vilde den muligen være kommet til at staa i Stampe i lang Tid. Jeg tror derfor at den lille Bevilling paa 8000 Kr. er et Fremskridt, som der nok vil kunne bygges videre paa. Saa vil maaske ogsaa Beløb i de to andre Retninger, De har nævnt — Bøger og Skrifter samt Foredrag — kunne komme til. For Øjeblikket var det mig kun om at gjøre at lægge Rejsekontoen saa faa Hindringer i Vejen som muligt, og jeg har derfor indskrænket mig til denne. — Hvad Fordelingen angaar, staar Spørgsmaalet herom foreløbig noget uklart. Ministeren mener ikke selv at kunne besørge den, og foreløbig er det Meningen at benytte Landboforeningerne -- o: de „samvirkende“

ogsaa, men da det saa viste sig, at Indenrigsministeren det Aar vilde ordne Sagen, skrev jeg til Ministeriet og tilbød min Tjeneste, hvis det ønskedes. Men herpaa fik jeg intet Svar.*)

Aaret efter skrev jeg igen til Grev Holstein og bad ham virke for, at Bevillingen blev forhøjet i det mindste til 10,000 Kr. Men det Aar forlod han Danmark. Jeg skrev da atter til Ministeriet, men i dette andet Aar fik Landboforeningerne den Opgave at ordne Rejserne, hvad de siden den Tid vedblivende har gjort, indtil Husmændene selv overtog denne Ordning.

Snart meldte der sig mange dygtige Hjælpere til at lede Husmandsrejserne ind i det mest frugtbringende Spor, og Sagen mødte den største Velvilje fra høje og lave i det ganske

— som Mellemed; altsaa som dem der modtage Beløbet af Regeringen og sætte sig i Forbindelse med de Mænd, der skulle lede Foretagendet. Saavidt jeg kan skjønne bliver det ogsaa det Spor Sagen idetmindste foreløbig vil komme til at gaa i, saalænge der ikke er nogen anden bestaaende Organisation der kan benyttes. Jeg bemærker dette fordi jeg tror, at det vilde være ønskeligt om De, hvis De kan, i Tide satte Dem i Forbindelse med ledende Mænd i Landboforeningerne — særlig i Bestyrelsen — for at retlede disse en Smule. Jeg frygter nemlig for at Landboforeningerne komme noget uforberedte til Sagen og ligesaa lidt som Ministeriet og Finansudvalget rigtig vide hvorledes Sagen bedst skulde tages fat. Deres Plan, at lade enkelte lokaliserede Mænd i Landet lede Rejseplanerne og altsaa modtage Bevillingerne fra Ministeriet direkte, støder som allerede sagt, paa Ministerens Modstand. Man mener i Indenrigs-Ministeriet at være blevet stærkt overbebyrdet med Landbo-sager i de sidste Aar, og har en Skræk for mere; og jeg er heller ikke saa vis paa at Fordelingen just blev den retfærdigste paa den Maade. — Hvis De ved Lejlighed vil have noget bragt frem om Sagen i Udvalget, om ikke i Aar saa næste Aar, saa véd De at jeg staar til Tjeneste og at det altid vil være mig en Glæde at kunne udrette noget paa dette Omraade. Nu gjentager jeg min Tak for Deres Brev, hvilket det jo i Virkeligheden skyldes, at Sagen er kommet frem, om end kun som en ringe Begyndelse, og i Troen paa at vi nok skal bringe den videre forbliver jeg med Højagtelse Deres

J L Holstein.

*) Denne ministeriets fremgangsmåde havde for øvrigt nær medført, at disse de første husmandsrejser med statsstøtte var faldet uheldigt ud på grund af manglende planlægning; se derom Husmandsvennen for 1889 s. 190—191.

Land. En Mand, der særlig tog sig af Husmandsrejserne i Jylland, skal dog nævnes, det var Sædegaardsejer H. J. Hansen, Marsvinslund. — Det er om ham, Hr. A. Christensen i det store Værk „Landbrugets Ordbog“ skriver: „Der er delte Meninger om, hvem der først fik den Tanke [om Husmandsrejserne]; men det er afgjort, at det var Sædegaardsejer H. J.



Anders Jørgensen 1890.

Hansen, Marsvinslund, som rigtig blæste Liv i den.« Sandheden er imidlertid den, at efter at Staten var traadt til med sin Understøttelse, formaaede jeg ved personlig Forhandling Hr. Hansen til at være med i denne Virksomhed. Og det skal siges til hans Ros, at da han først kom med, saa blev det ogsaa med opofrende Varme. Efter hans Ønske var jeg et Par Somre i Jylland med ved Husmandsrejserne, hvor jeg talte ved deres Møder. Men de jyske Husmandsrejser begyndte altsaa først flere Aar

efter, at de var i fuld Gang her paa Sjælland.

Hermed ender Anders Jørgensens egne meddelelser om sit liv. For dog at faa en nogenlunde helhed ud af det skal til slut gives en kort udsigt over hans sidste årtier.

Husmandssagen vedblev at have hans kærlighed til det sidste, og han fik oven i købet lov til at være med til endnu en betydningsfuld nybegyndelse på dette område. Side 86 er nævnt hans ønske om, at de driftigste husmænd kunde komme paa skole en lille tid. I 1899 så han dette ønske vir-

keliggjort; gennem det kgl. danske haveselskab stilledes nemlig en statsbevilling på 1400 kr. til rådighed for ham, den kendte havebrugsskoleforstander Hans Knudsen, Lands-grev, og højskoleforstander Jens Nielsen, Klank, og fra 5. til 19. marts nævnte år afholdtes på Høng højskole et „husmandskursus“ med 12 deltagere fra landets forskellige egne. Sorø amtstidende for

18/3 1899 skriver herom: »For en snes år eller så tilbage vilde man have forsvoret, at sligt kunde ske. Men at det er sket, vidner om, at husmandssagen arbejder sig frem til den plads, den rettelig bør have.«

I de følgende år blev finanslovsbevillingen til sådanne kursus fornyet, og endnu i fire år, 1900—1903, afholdtes der hver vinter husmandskursus på Høng højskole. Så overlod Anders Jørgensen disse kursus til sine medlærere, R. og J. P. Jensen, der flyttede dem



Marie Jørgensen 1890.

ud på den nyoprettede Høng landbrugsskole; men selv vedblev han at undervise ved dem, vistnok så længe de opretholdtes der. Imidlertid var Kærehave blevet rejst, andre husmandsskoler fulgte, og desuden bredte »de korte kursus«, som de nu kaldtes, sig til adskillige andre skoler. Så også på dette område var bevægelsen nu i sådan gang, at den kunde undvære hans støtte.

Endnu skal i denne sammenhæng nævnes, at Anders Jørgensen fra 1889 til 1897 var — nærmest dog kun formel —

medredaktør af „Husmandsvennen“, hvori han omtrent hver fjortende dag skrev landbrugsartikler, der samtidig optoges i en del dagblade.

Imidlertid var elevtilgangen til Høng højskole vokset ret stærkt, hvad blandt andet medførte, at der jævnligt måtte bygges.*) Årsagerne hertil var flere. Det fik således stor betydning for skolen, at den dygtige og meget afholdte Emil Dam en halv snes år igennem var Anders Jørgensens med-



Høng højskole 1895 (set fra øst.**)

lærer, indtil han 1890 overtog Brøderup højskole. Og sikkert gavnede Anders Jørgensens arbejde med husmandssagen og hans derved skabte anseelse i vide kredse skolen i høj grad. Men hovedsagen var dog, at Anders Jørgensens og hans hustrus betydelige evner som højskolefolk efterhånden vandt større og større anerkendelse.

Skolens fremgang gav bedre økonomiske kår. Men i

*) Bortset fra mindre tilbygninger og omlavninger byggede Anders Jørgensen større bygninger i 1874, 1878, 1884, 1887, 1889, 1891, 1894, 1902, 1903, 1904 og 1905. Og på samme måde købte han atter og atter jord — 1875, 1883, 1889, 1890, 1897 og 1902. Til sidst var de oprindelige 2 skpr. blevet til 20 tdr. land.

***) Den toetages bygning til højre er det i 1891 opførte børnehjem.

stedet for at lægge sig til hvile på det således vundne tog Anders Jørgensen nu i inderlig forståelse med sin hustru et arbejde op for sin ungdomskærlighed, børnesagen. Herom er fortalt i et festskrift, „Høng børnehjem“, udgivet i anledning af en basar til fordel for dette hjemms nye bygning i somren 1903; det væsentligste af festskriftet er optaget i tidskriftet „De hjemløse“ 1903 nr. 2 s. 84—93, hvortil interesserede læsere henvises. Her skal kun meddeles, at efter at Anders Jørgensen i 1874 havde antaget sine to første plejebørn, kom der efterhånden på forskellig måde flere og flere til; i 1891 opførtes (delvis for penge, indsamlede ved en basar i 1890) en stor toetages tilbygning til disse børn, og hermed trådte da „Høng børnehjem“ ud i livet. Op igennem 90'erne rummede det som regel 20—25 børn. Efterhånden som årene gik, følte dog Jørgensen og hans hustru, at vilde de varigt betrygge dette foretagende, måtte det gøres selvstændigt. I 1898 overdroges derfor den til hjemmet knyttede privatskole vederlagsfrit til dens daværende lærer og lærerinde, Lars Peter og Angelika Larsen, som dertil opførte en særlig skolebygning på en af Anders Jørgensen skænket grund inde i byen. Og i 1903 flyttedes selve børnehjemmet ud på en ligeledes af Anders Jørgensen skænket grund uden for byen, hvor der for penge, indsamlede ved ovennævnte basar eller skænkede af forskellige, først og fremmest af frk. Selchau til Selchausdal (ved Tissø), var opført de dertil fornødne bygninger.

Som selvejende institution er børnehjemmet siden bleven ledet af en bestyrelse, hvis formand Anders Jørgensen var til 1912, da han efter eget ønske afløstes af sin ældste søn; Marie Jørgensen blev medlem af bestyrelsen og er det endnu. Takket være støtte fra stat og amt m. fl. og rige gaver fra frk. Selchau, deriblandt et kgl. konfirmeret legat på 20,000 kroner, er Høng børnehjem nu forholdsvis velstillet; og da derhos den af Jørgensen og hustru selv udpegede forstanderinde, Magdalene Andersen, har viet sig til den ansvars- og byrdefulde gerning med stor kærlighed og



Anders og Marie Jørgensen med Inger Marie 1908.

dygtighed, må også denne Anders Jørgensens stræben siges at være blevet kronet med velsignelse.

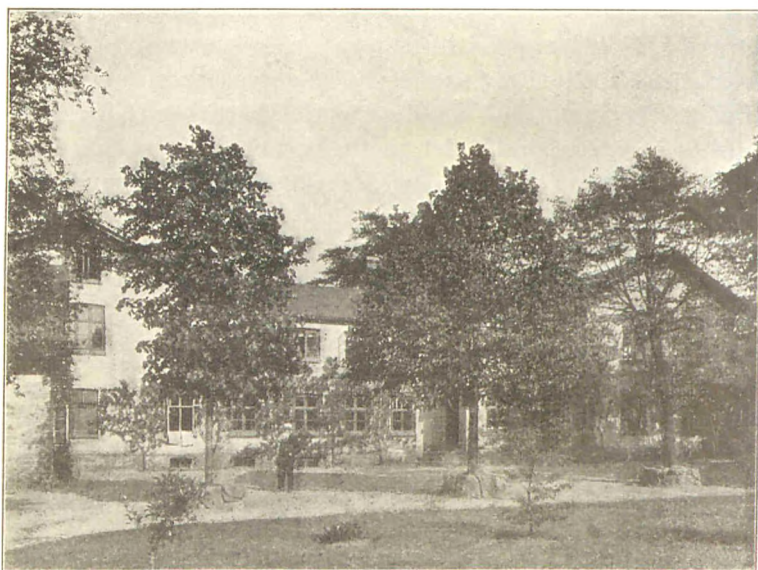
Som årene gik, følte Anders Jørgensen sig i det hele taget mere og mere som en af Gud velsignet mand. Hvert år på sin fødselsdag plejede han at fortælle eleverne sin livshistorie,

fordi den syntes ham så klart at bevidne sandheden af Kolds ord: „Vi kommer altid der, hvor Guds ånd vil have os, når vi blot vil lade os føre“; og så sagde han altid, at det år, han nu fyldte, var det allerdejlige. Det sagde han også 1. marts 1909, da han fyldte de halvfjerds, støvets år. Endnu stod han dog i sin fulde kraft og så med glæde sine børn begynde at finde deres plads i livet. Tormod havde siden 1902 været sin faders medhjælper ved højskolen; 1905 havde han holdt bryllup, hvorefter hans hustru havde overtaget ledelsen af højskolens kosthold og skaffet Marie Jørgensen en hårdt tiltrængt afløsning; 1907 var deres første barn blevet født, og lille Inger Marie, hidtil det eneste barnebarn, var farfaders yndling. Johannes havde 1903 overtaget det året forud oprettede Høng præliminærkursus; året efter havde han holdt bryllup og oprettet Høng mellem- og realskole; begge disse skolevirksomheder havde hidtil fundet husly på højskolen, til dels i den gamle børnehjemsbygning; men netop i 1909 skulde der bygges en smuk og rummelig skolebygning til dem. Dorthea havde i 1908 ægtet en finsk landmand, Aksel Brander; og Elfrida var forlovet med en søn af den kendte valgmenighedspræst Brücker, hvis trofaste venner trods alt Anders og Marie Jørgensen havde været i over 25 år.

Men samme høst, 1909, under et besøg hos sin datter i Finland, fik Anders Jørgensen den første mindelse om at holde sig rejsefærdig: en forbigående lammelse af taleorganerne; det var åreforkalkning, sagde lægen. Han kom sig dog igen nogenlunde, og i november måned samme år overraskedes han glædeligt ved at modtage det kgl. danske landhusholdningsselskabs store sølvbæger, en udmærkelse, han satte megen pris på. Efter et nyt anfald af sygdommen i november 1912 var det dog umiskendeligt, at det gik ned ad bakke; nu sagde han ikke mere på sin fødselsdag, at det år var det allerdejlige; denne vending havde altså været fuld alvor, så længe han brugte den, ikke en spøgefuld talemåde.

Imidlertid havde også Ejlif holdt bryllup og bosat sig derhjemme som lærer hos sin broder Johannes, der havde føjet et artiumskursus til sine andre skolevirksomheder. Og

Ragnhild, der var musiklærerinde, boede ligeledes hjemme, så at forældrene havde en af deres døtre og alle deres sønner med deres hustruer og børn om sig til stadighed. Under sådanne forhold fejrede Anders Jørgensen i somren 1914 Høng højskoles halvtredsårsjubilæum. Ved den lejlighed fik han et smukt brev fra forfatteren Jakob Knudsen, der i sin vanskeligste periode, da så mange vendte sig fra ham, var blevet



Høng højskole 1910 (set fra vest).

modtaget på Høng højskole som foredragsholder og siden gennem mange år havde været en fast årlig gæst der. Jakob Knudsen skrev:

„Ethvert Menneske har sit Rige eller sit Rejsefølge igjennem Livet, hvor han hører til. De Fleste har vel for Resten flere. Dette Rige eller Rejsefølge manes frem for En, naar ved Lejlighed Ens Erindring om et Menneske vækkes. Du, kjære Anders Jørgensen, hører for mig hjemme i to Rejsefølger. Det ene er Stephansens. Du hører sammen med en hel lille Flok: Stephansen og Hustru, Budde, Nielsen, — længere ude Erik Bøgh, Villumsen Bælum. Det er jo vel

noget subjektivt, som man siger, hos mig; men der maa alligevel være noget om det, for skjønt Du og Marie er fuld-blods Grundtvigianere, er dog jere Børn bleven mere stephanske end egentlig grundtvigske.

Det andet Rejsefølge, hvor Du hører til, er Patriarken Jakobs, Velsignelsernes Mand. Han kunde slet ikke indlade sig paa at gjøre Esaus Dagsmarsjer med, for han drog frem med Køer og Faar, Æsler og Kameler, Kid og Lam og spæde Børn. Bare han slog sig ned et Sted, saa var der med det samme en hel Høng Højskole i mange Afdelinger. Langsomt, frodigt og velsignet, var hans Valgsprog. Og han levede fuldt ud i *sin* Verden, Velsignelsernes Verden, ligesom Du. Han kunde ikke tage noget Hensyn til andre Rigers specielle Organisation og Indretning. Da han stod overfor Farao, sprang han over al ægyptisk Hofetikette og velsignede Manden lige-straks. Vi maa jo haabe for Farao, at han har kunnet tage imod det. — Og naar Du sætter Dig til Bords, siger Du: „Kom, Herre Jesus, og vær vor Gæst, og velsign disse Gaver, som Du i Din Naade har skænket os!“

Du har modtaget megen Velsignelse, og Du har velsignet mange. Modtag nu, kjære Anders og Marie, mit Ønske om Guds Velsignelse over jeres Alderdom og min Tak for den Velsignelse, I har bragt mig.

Eders hengivne og taknemmelige Jakob Knudsen.“

Ejendommeligt nok sammenlignede altså både Jakob Knudsen og overlærer Møller året efter (jfr. side 76) Anders Jørgensen med Jakob, netop den af alle de gammeltestamentlige skikkelser, der stod hans hjerte nærmest.

Verdenskrigen fyldte Anders Jørgensen med dyb vemod, der gav sig udtryk bl. a. i et lille stykke, „De knækkede fremtidshåb“, han skrev til elevforeningens årsskrift i 1915. Imidlertid var han dog endnu som regel mild og munter som i gamle dage, ligesom han stadig deltog i skolearbejdet (1912 havde han overladt forstanderpladsen til Tormod); i somren 1915 holdt han således et ugentligt foredrag for eleverne. Han kunde også en enkelt gang tage ud at holde foredrag. 24. juli fik han besøg af sin ungdomsven, pensioneret over-

lærer Møller fra Viborg; han var meget glad for dette besøg, samtalte livligt og viste sin gæst omkring. Men ud på eftermiddagen ramtes han af et nyt, hårdt anfald af sygdommen, der dennegang ikke slap sit tag mere, selv om han efter en måneds sygeleje atter kom oven senge fra midt i august til hen i september. I denne tid vandrede han ofte rundt i haven, og man kunde se, at han gik og tog afsked med det hele. Hver bygning på den første nær havde han jo bygget, og hvert et træ havde han plantet; alt var så fyldt med minder. En dag kom han og bad Tormod besørge et brev og en lille pakke tilsendt en gammel bekendt. I brevet mindede han denne om, hvordan han som dreng i juni 1873 havde løbet et ærinde til apoteket efter medicin til Jørgensens syge hustru; da han kom tilbage, havde Jørgensen takket ham og sagt, at han nok ved lejlighed skulde få lidt for sin ulejlighed. Men dette løfte havde han glemt indtil nu, 42 år senere, og han bad så vedkommende modtage medfølgende to sølvtheskeer med Maren Christensens navnetræk, en til hver af hans to børn. — Fra sidst i september måtte han atter holde sengen, og ved midnatstid natten mellem 29. og 30. november døde han. Nogle timer før hans død stod Tormod ved lejet, hvor faderen lå hen halvt i en døs. Sønnen søgte da efter et ord, der kunde udløse den døendes tanker, og gentog så, hvad han så tit havde hørt sin fader sige i inderlig tak til Gud: „Vorherre har været god ved dig, lille far!“ „Ja“, svarede den gamle med svag, men tydelig røst. Det blev hans sidste ord her på jord.

Den 4. december begravedes han under stor deltagelse på Finderup kirkegård ved siden af sin første hustru og hendes lille søn. En udførlig beskrivelse af jordefærdens sammen med en del skildringer af og udtalelser om ham findes i Meddelelse fra Høng højskoles elevforening for 1916. Efter hans død iværksattes to indsamlinger, den ene blandt husmændene og andre venner, den anden blandt gamle elever, til et mindelegat og en mindesten; herom og om den fest 5. november 1916 — halvtredsårsdagen for indvielsen af Høng højskoles første bygning — da mindestenen afsløredes,



Mindestenen over Anders Jørgensen.

er fortalt i Meddelelse fra Høng højskoles elevforening for 1917. Legatet blev på 3600 kroner, hvilke penge sammen med renterne i løbet af 25 år skal anvendes til støtte for elever på Høng højskole. — På den smukke mindesten kaldes Anders Jørgensen „børnenes ven, ungdommens vejleder, husmændenes rådgiver, husmandsrejsernes fader.“ Selv vilde han måske have ønsket, at der havde stået Kolds ord: „Vi kommer altid der, hvor Guds ånd vil have os, når vi blot vil lade os føre“; eller måske slutningslinjerne af hans yndlingsmorgensang:

Gud give os at skinne så
som himmellys, skønt af de små,
da randt for os guldterning.

Pris 2 Kr. 50 Øre
Faas gennem Høng Boghandel

